

1977 | 2

Tankötelezettség
és társadalmi felelősség

Család, szülő, gyermek

Egy helyszín
keresztmetszete

A mai magyar dráma
szolgálatában

Madách-emlékermesek
„megvallatása”

Jánosy István,
Karácsondi Imre
és Papp Lajos versei,
Lakos György színműve
(részlet)

A palócföldi embertani
vizsgálatok eredményei

A rajzról
és Czinke Ferencről

PALÓCFÖLD

Az ember értékét végzett munkája alapján méri társadalmunk: nem árt ezt időről időre hangsúlyozni, s konzekvenciáit végiggondolni. Igaz, több mint három évtizede elmúlt a cím- és rangkórságos világ, az örökölt társadalmi becsület sok furcsaságot, komikus és megalkalmazó situációkat produkáló világa, a tehetséget, a becsületet munkát a származás és a vagyon mögé soroló előítéleteket hivatalosan is támogató szemlélet korszaka. A nemesi előnevek, az „ipszilonos”, prédikátumos cífraságok, a velük járó „urambátyámos” dzsentri magatartás felett évszázada megkondult a lélekharang, s a vagyonból, a kizsákmányolás szülte gazdagságból adódó előjogokat is elsöpörte a

történelem szele. A mai húsz-harminc évesek — hacsak történelmi-művészeti ismereteik nem segítik őket — jószerivel meg sem értik, milyen ablaknyitás, az áporodott feudál-kapitalista levegőt tisztító szél kélt harmincegynehány éve: a változás nem egyszerűen demokratikus átalakulás volt, hanem felszabadulás a szó igaz, politikai és emberi értelmében egyaránt.

Sokan az új világ teremtői közül akkor, az egyenlőség, az egyenlő lehetőségek kialakításakor úgy hitték: mindenféle különbségek kora lejárt — s végérvényesen lejárt. Jósándékú, de a demokrácia, s kü-

TARTALOM

- 3 Szalánczay György: Tankötelezettség és társadalmi felelősség
 4 Kiss Mária: Család, szülő, gyermek
 6 Szabó Gyula: „Volt egyszer egy paraszt...”
 8 Pál József: Lángosevők
 9 Tóth Elemér: Madách-émlékermesek „megvallatása”
 10 Székely György: A mai magyar dráma szolgálatában
-
- 13 Jánosy István: A gyöngeségben van erőd, A Színész halála
 13 Karácsondi Imre: Tánc, Testünk története
 14 Papp Lajos: Riportok I., XIII., XX.
 15 Boronyai Tamás: Szél ellen
 16 Vilém Závada: Falusi asszony (Jánosy István ford.)
 16 Lakos György: Hagyományos parasztlakodalom — részlet
 20 Stefán Atila Brezány: Salgótarjáni emlék (Jánosy István ford.)
 20 Jan Ponican: Emlék (Jánosy István ford.)
 20 Vladimír Holan: Erverés (Veres János ford.)
-
- 21 Somogyi Borbála: A rajzról és Czinke Ferencről
 22 Dr. Henkey Gyula: A palócföldi embertani vizsgálatok eredményei
-
- 25 Nyugati filmdívatok (Veress József)
 26 Könyvek a művelődésről (Csongrády Béla)
 27 Varga Domokos: Vizek könyve (Horpácsi Sándor)
 28 A hetvenes évek (Salgói D. Mihály)
 29 Lakos György: A szerencse fia (K. V. M.)
 30 XII. Irodalmi Színpadi Napok, Balassagyarmat (E. I.)

A borítón és belső oldalakon Szemethy Imre munkái.

PALÓCFÖLD

TÁRSADALOMPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

A NÓGRÁD MEGYEI TANÁCS MŰVELŐDÉSUGYI OSZTALYANAK LAPJA

Felelős szerkesztő: Végh Miklós. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-13. Kiadja a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Vida Edit. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben, és a posta Központi Hírlap Irodánál (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest (közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 5 Ft, előfizetési díj fél évre 15, egy évre 30 Ft. Megjelenik kéthavonta. Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

INDEX: 52.952

77.10101 N. m. Ny. St. 1400 db

lőnösen a szocialista demokrácia és humanizmus lényegét alaposan félreértő törekvéseik máig is visszhangoznak. Ma is gyakran hallani a többet, rangosabban dolgozók előrehaladását látván: hol az ígért, a várt egyenlőség. Ma sem ritka a munka, a tanulás, a felelősségvállalás, a kiállítás minőségi különbségeit mellőző, egalitáriánus szemlélet megnyilatkozása. Igaz: a türelmetlen gesztusok, a felesattanó indulatszavak sem alaptalanok, ha némely újmódi „státusz-szimbólum” furcsa rangteremtő erejére gondolunk. Mert vannak nálunk, körünkben is társadalmi gesztusok, amelyben a kocsi márkája, a telek földrajzi fekvése, a külföldi nyaralások úticélja, a házat körül fogó kerítés ciferasága, a lakodalmi költségek végösszege ad rangot. S van, ahol a virtus, az elfogyasztott alkohol mennyisége, az értelmetlen kivagyiság szülte erőszak romboló ereje, sőt a szerelmi „fogyasztás” imponáló numerusai(?) emelnek valakit, valakiket a többiek fölé. Örökség is ez — s talán felkészületlenségünk jellemző tünete. Most tanuljuk ugyanis az értelmes, a tartalmas: a szocialista életmód mindennapi gyakorlatát.

Tanuljuk és azonnal vizsgálunk is. Vizsgálunk az emberi értékmérés iskolában nem tanított tantárgyából. Naponta kell bizonyítani: az embereket nem nyilatkozataik, hanem tetteik, elsősorban munkájuk alapján értékeljük. Tanuljuk: a hivatástudatnak, a tisztességesen elvégzett munkának kell rangot adni, a minőséget kell megbecsülnünk. Valamikor büszkén vallották magukénak termékeiket a mesterek. A mai nagyipar a manufaktúris módszereket kiiktatta. A Videoton dolgozói egyénenként ma már nem jelölhetik a biztosítékok, képcsövek készítésekor saját márkájukkal a végzett munkáért vállalt felelősséget. A gyár egésze felel, ad garanciát az elkészült készülékért, s vele minden dolgozójáért. S aki úgy hiszi: ez kevesebb, mint a céhes vagy a maszek-világban vállalt kötelezettség — téved. Az egyén és közösség kölcsönös felelőssége nem jelszó, nem deklarált elméleti tétel. A kollektív felelősség normái, s vele szemben a kollektív felelőtlenység tünetei együtt, egymás mellett jelentkeznek mindennapi életünkben.

A szocialista társadalom — a minőség társadalma. De nem magától, s nem általában az. A „mások is”, vagy a „majd mások” kényelmes kispolgári szemlélete, magatartása nem fér be terveinkbe, közösen kialakított szándékainkba. Időnként hallani: túl igényesek vagyunk. Jó is ezt hallani; igényesek vagyunk mint fogyasztók, s így igényesnek kell lennünk mint termelőknek is. Igényesek vagyunk jogaink védelmében, s magánéletünk érdekében — ezzel is növeljük kötelességeinket, ezzel is fokozzuk közéleti felelősségeinket. Nem mindenki, s nem is mindig érzi ebben az igényességben a benne rejlő kettős kötöttséget. Ezért a kritika, az őszinte szó, a munka szerinti járó elismerés rangját, jelentőségét is tovább kell tanulnunk, tovább kell növelnünk. Valamikor sokfelé olvasható jelszó volt, frázis is kopott: „nálunk a munka becsület és dicsőség dolga”. Ma azonban már azt is tudjuk: ez nemcsak plakát és deklaráció kérdése. A munka emellett lehet fásasztó is, mechanikus is, nehéz is, veszélyes, energiát koptató, sőt kényszerű is. De ami a jövőnk szempontjából nagyon fontos: a becsületesen végzett munka lehet dicsőség, vagy inkább — mértéktartóan szólva — tisztességet, rangot; önbecsülést adó tevékenység.

Kiss Aurél

VÁLTOZÓ VALÓSÁGUNK

Tankötelezettség és társadalmi felelősség

A művelődésről szóló cikkek, tanulmányok és viták számának növekedése, tematikájának bővülése azt jelzi, hogy a kultúra, a tömegek kulturális aktivitásának és a permanens művelődésnek a kérdésköre már nemcsak a művelődésüggyel hivatás-szerűen foglalkozók és a politika belülye: a jelszó, mely szerint a művelődés — közügy, kezd valósággá válni. A szocialista kulturális forradalom új szakasza van kibontakozóban.

Nógrád megye kulturális életének hosszú távra érvényes célkitűzése a múltból örökölt művelődési hátrányok felszámolása. Ez sokoldalú, széles körű és összetett feladatokat jelent: a kulturális elmaradás megszüntetése, a kor színvonalának és a jövő igényeinek megfelelő művelődési szokások kialakítása egyaránt szükségessé teszi a művelődési lehetőségek, a közoktatás és közművelődés személyi és tárgyi feltételeinek további javítását, az alpműveltség megfelelő — önképzésre, továbbképzésre alkalmasságot biztosító — szintjének elérését, valamint a társadalomban és konkrétan a kisebb közösségekben a művelődést, a kulturáltságot értékelő, ösztönző légkör további erősítését, s ezzel párhuzamosan az ifjúság tudatának, művelődési igényeinek és szokásainak fejlesztését. Három évtizede dolgozunk ezért, s maradtak még a jövőre is a tennivalókból. Ha a művelődési hátrányok kérdését a művelődés objektív feltételei alapján vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy Nógrád megye a legtöbb területen megközelítette az országos átlagokat; a kulturálódás lehetőségei nagyon sokat fejlődtek, s ma már nem maradnak el számottevően az ország más vidékén élőkétől. Az elmúlt három évtizedben például lényegesen korszerűsödött a megye iskolahálózata; a tervszerű és folyamatos körzetesítések eredményeként csökkent az összevont tanulócsoporthal működő kisiskolák száma, javult az iskolák felszereltsége; kialakult és eredményesen működik a közművelődési intézményhálózat: ezeknek nyílt lehetőségük arra, hogy a felnőttoktatásba bekapcsolódjanak, továbbtanuljanak... Az elmúlt három évtized tapasztalatai azonban azt is bizonyítják, hogy a művelődés objektív feltételeiben mutatkozó elmaradásokat könnyebben és gyorsabban lehet behozni, mint megszüntetni az emberek művelődési igényeinek és szokásainak elmaradottságát. Mert tény, hogy a művelődési feltételek és lehetőségek javulása, bővülése nem eredményezi automatikusan az igények növekedését, a tudati és kulturális szint gyors emelkedését.

A közművelődés területén felgyorsult mozgás, fokozódó társadalmi aktivitás kétségtelenül jelentős, de csak kezdeti eredmény. Sok helyen már visszaszorult s mindenütt visszaszorulóban van a műveltség, a kultúrát lebecsülő szemlélet. A művelődés, a tanulás, önképzés, továbbképzés jelentősége nem kérdőjeleződik már meg. Ám még az elvben egyetértők mindegyikéről sem mondható el, hogy valamennyiük az önmaga által is helyesnek tartott utat járja; s hol van még a passzívok, a visszahúzódnók, s a ténylegesen akadályoztatottak (pl. az ingázók egy része, az építkezők stb.) jelentős tömege. A tudás, a műveltség érzékelhetően növekvő társadalmi rangja még nem jelent mindenki számára követendő példát. A közművelődés, az oktatás, nevelés kérdéseivel kapcsolatos polémia kiszélesedése és folyamatossá válása jól egészíti ki a művelődéspolitikai törekvéseket azért, hogy tömegek körében tudatosította a politikai döntésekben megfogalmazott társadalmi igényt: az ország, a dolgozó kollektívák fejlődésének és minden egyes ember egyéni boldogulásának alapja a tudatosabb, kulturáltabb, hatékonyabb munka. A felismeréstől, a célok és feladatok megfogalmazásától és elfogadásától a művelődés társadalmi gyakorlattá válásáig azonban hosszú út vezet. Márpedig ahogy Lenin írja a műveltség kérdéséről szólva: „...ezekben a dolgokban csak azt szabad elértnék tekintenünk, ami gyökeret eresztett a kultúrában, a mindennapi életben, ami szokássá vált.”

A tömegek fokozódó és folyamatossá váló művelődési aktivitása nélkül nem képzelhető el a hátrányos kulturális örökség megszüntetése. A kulturális lemaradás behozása érdekében végzett munka során csupán tüneti kezelést jelent, s így legfeljebb fél sikert eredményezhet, ha a tevékenység a már kialakult hátrányok felszámolására, egy bizonyos kulturális hiány pótlására korlátozódik. A napi munka elvégzéséhez szükséges szakmai ismeretek megszerzése vagy továbbfejlesztése rövid távon elégségesnek tűnhet, perspektivikusan azonban csak alapnak tekinthető. A kulturális vállalások, a népszerű vetélkedők haszna, értéke nemcsak (és nem elsősorban) az elsajátított ismeretekben rejlik, hanem abban, hogy mekkora mértékű és milyen tartós a művelődésre szoktató, ösztönző erejük, mennyire képesek belső szükségletté tenni a művelődést.

Hazánkban három évtizede mindenki előtt nyitva áll, ingyenes és kötelező az általános iskola. Ma már csak elvétve található olyan család, ahol anyagi okok akadályozzák a gyermekek tanulását, s az ilyen esetekben mindig ott a társadalmi segítség (tanulmányi segély, ösztöndíj stb. formájában). Mégis: 14 éves korig bezárólag (tehát normál idő alatt) az elmúlt 5 év átlagában a megyében a tanulók alig 75 %-a végzi el az általános iskola 8 osztályát — 5 %-kal kevesebb, mint az országos átlag; 16 éves korig, a tanköteles kor végéig pedig 82 % (szemben az országos 89 %-kal). Ez azt jelenti, hogy a megyében évente 400—500 gyermek nem fejezi be általános iskolai tanulmányait. Márpedig ma, amikor a szakmatanulásnak, a továbbtanulásnak, a permanens művelődésnek és a kulturált életmódnak egyaránt alapja és feltétele az általános iskolai végzettségnek megfelelő műveltségi szint, rendkívül súlyos probléma, hogy egy-egy évfolyam népességének közel 20 %-a nem szerez általános iskolai végzettséget. S ezt a problémát az iskola egymaga nem is képes megoldani. Társadalmi érdek, hogy mielőbb megkeressük, feltárjuk a nagyarányú lemorzsolódás okait, mert csak az okok, a befolyásoló tényezők pontos és sokoldalú ismeretében lehet hatékony intézkedéseket hozni, eredményes munkát végezni.

Az oktatásügy területén már eddig is történtek intézkedések a lemorzsolódás csökkentése érdekében. Fokozottabb figyelem irányul az iskolaelőkészítésre, ennek keretében lényegesen növekedett az óvodai nevelésben részesülő gyermekek száma és aránya. (Míg 1970-ben az óvodás korú gyermekek 56 %-a részesült óvodai nevelésben, 1976-ra ez az arány 76 %-ra emelkedett.) Az óvodába nem járó gyermekek részére iskolaelőkészítő foglalkozásokat szerveznek. Növekedett a differenciált beiskolázás lehetősége. A nagyobb településeken már megoldható, hogy a fejlődésben időlegesen elmaradott, retardált gyermekek ún. korrekciós osztályokba kerüljenek, ahol kisebb létszámú csoportokban, jól felkészült pedagógusok irányításával tanulnak. Itt kedvezőbbek a lehetőségek a tanulókkal való egyéni foglalkozásra, a felzárkózás elősegítésére és a továbbhaladási esélyek fokozására. A rendszeres iskolába járás alól felmentettek száma csökkent, valóban csak az indokolt esetekben kerül sor felmentésre, s a felmentettek segítséget kaphatnak az osztályozó vizsgára való felkészülésükhöz. Iskoláinkban bevezették a pótló foglalkozásokat. Azok a tanulók, akik a tanév végén egy-két tárgyból bukásra állnak, intenzív pedagógiai segítséget kapnak a hiányok pótlására. Ennek, valamint a rendszeres korrepetálásoknak eredményeként csökkent (az 1970. évi 4,8 %-ról 2,6 %-ra) az osztályismétlésre bukott tanulók aránya.

Az elmúlt évek tapasztalatai mégis azt bizonyítják, hogy bár fontos részterületeken történt előrelépés, egy sor iskolai kezdeményezés eredményes volt, a tanköteles koron belül általános iskolai tanulmányaikat sikeresen befejező tanulók aránya nem emelkedett számottevően. Óhatatlanul felvetődik a kérdés: mi lehet az oka annak, hogy a végeredmény nem igazolja vissza a részeredményeket?

Az okokat keresve egyaránt vizsgálunk kell az iskolai oktató-nevelő munka objektív feltételeivel, a tartalmi, pedagógiai munkával kapcsolatos kérdéseket és iskolán kívüli kérdéseket is. A vizsgálódásnak az iskolán és a családon túl ki kell terjedni egészségügyi, fejlődéslélektani és társadalompolitikai problémákra is.

A magas koraszülési arány és egyéb tényezők miatt növekvő tendenciát mutat a szellemileg sérült vagy fejlődésben retardált gyermekek aránya. (Ez ma kb. 3—4 %.) Minden településen, iskolai körzetben található továbbá néhány olyan család, amelyben a családi viszonyok rendezetlensége, vagy a szülői felelősség hiánya miatt nincsenek biztosítva a gyermek zavartalan fejlődéséhez szükséges körülmények. A válások növekvő száma, az alkoholizmus terjedése (és egy sor más egyéb körülmény is) a gyermeknél pszichés zavarok kialakulásához vezethet: nem beszélve arról, hogy az ilyen családi miliőben nem kaphatja meg a gyermek a tanulásra ösztönző, a tanulást segítő szülői figyelmet, támogatást.

A neveléslélektani kutatások tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a szellemi képességek kialakulásában, az iskolai tanulmányok eredményességében meghatározó szerepe van az alsó tagozat, különösen az első két év munkájának. Azok a tanulók, akiknek az olvasási és a kifejezőképességük nem ér el megfelelő szintet ebben az időszakban, későbbi tanulmányaik során már csak nagyon nehezen tudják behozni az akkor kialakult hátrányokat. Jelentős részben az értelmező olvasás és a kifejezőképesség hiányosságaira vezethető vissza sok felső tagozatos tantárgy tanulmányok eredménytelensége.

A differenciált beiskolázás, az iskolába lépéskor tapasztalható elmaradás pótlása éppen ott oldható meg a legkevésbé (kistélepülések iskoláiban, kisebb körzeti székhelyeken), ahol többnyire zsúfolt körzeti iskolákban vagy alsó tagozati összevont osztályokban folyik a tanítás. Emiatt sok esetben konzerválódnak, nem egyszer halmozódnak is kezdeti hátrányok.

A bukott és a tanulmányaikat befejezni nem tudó tanulók többsége cigány származású. A tankötelezettség kérdése ugyan nem csak cigánykérdés, de az is tény, hogy a cigány tanulók hiányos vagy primitív magyar nyelvtudással kerülnek az első osztályba, a cigánycsaládok jelentős részének szociális és kulturális légköre nem biztosít megfelelő feltételeket a gyermek fejlődéséhez.

A kistélepüléseken az átlagosnál magasabb a pedagógusok fluktuációja és a képesítés nélküli nevelők aránya. A pedagógusok túlterhelése fokozódott, a gyengébb tanulók segítésére irányuló lelkiismeretes — a nem látványos, gyors sikereket produkáló — pedagógiai munka nem kapja meg a szükséges erkölcsi és anyagi megbecsülést.

Bár növekedett a napközis otthonos ellátásban és az egész napos oktatásban részesülő tanulók aránya, még nem értük el az országos szintet. Fokozza ezt a problémát, hogy a rendelkezésre álló lehetőségeket sem használják fel iskoláink arra, hogy elsősorban a leggyengébbek, a továbbhaladásra leginkább rászorulóknak kerüljenek jobb tanulmányi feltételek közé. Nem egy iskola (az elmúlt évek során) fordított nagyobb figyelmet a tehetség-

gondozásra (ami szintén szükséges), mint a gyengébb tanulók segítésére.

Nem kevés azoknak a családoknak a száma, amelyek nem a képességeknek megfelelő tanulásra, művelődésre ösztönöznek elsősorban, hanem arra, hogy a gyermek mielőbb jól jövedelmező munkahelyre kerüljön. A művelődés, a tudás értékét megkérdőjelező vagy negligáló családi szemlélet szintén káros hatással van a gyermek tanulására.

A munkahelyi közösségek, szocialista brigádok, társadalmi szervezetek alig vagy egyáltalán nem fordítanak figyelmet arra, hogy tagjaik hogyan teljesítik szülői kötelességeiket; a dolgozó munkájának, magatartásának értékelésekor a családi életet, a gyermeknevelést nem veszik figyelembe.

Mindezeket túl szólhatnánk még arról is, hogy a helyi tanácsok nem mindig bírálják el kellő szigorral az igazolatlan mulasztásokat, hogy korszerűtlen és pontatlan a tankötelesek nyilvántartásának rendszere, hogy az általános iskolai tanulmányokat befejezni nem tudó tanulókat munkába állásuk után a munkahely nem ösztönzi arra, hogy a dolgozók iskolájában fejazzék be tanulmányaikat stb.

A művelődésügy állami irányítása és az iskolák pedagógiai vezetése terveket dolgozott ki, intézkedéseket hozott annak érdekében, hogy az iskolai oktató-nevelő munka hatékonyabb segítséget adjon az általános iskolai tanulmányok eredményes befejezéséhez. Az iskolai kezdeményezések, erőfeszítések csak akkor hozhatnak számottevő eredményt, ha párosulnak a családi nevelés és a társadalmi szemlélet fejlődésével. Egyre több anyai igénybe a gyermekgondozási segítyt, a Népfrontot, a Vöröskereszt, a TIT sokat tehet a fiatal szülők neveléséért: tudatosítani kell, hogy a gyermek értelmi képességei már az 1—3 éves korban kezdenek kibontakozni, már ebben a korban nemcsak gondozni, de nevelni is kell a gyermeket. Igaz, hogy örövendetesen bővül a gyermekintézmények hálózata, azonban az intézményes nevelés nem menti fel a szülőket: az intézményes nevelés és a családi nevelés ki kell, hogy egészítse egymást. Nem érthetünk egyet azzal a szemlélettel, hogy a szülők dolgoznak, nem érnek rá nevelni, az óvodában, iskolában viszont szakképzett nevelők dolgoznak — neveljék őket a gyerekeket. A család a kialakuló személyiség első és hosszú ideig elsődleges információs fóruma, az alakuló értékrend orientációs bázisa. Az iskolai tanulmányait sok olyan gyermek nem fejezi be eredményesen, akiknek a képességei ezt lehetővé tennék, csak épp a szülői ösztönzés, segítés és ellenőrzés hiányzik.

A társadalmi szemlélet formálásáról, jelentőségéről sok szó esik. Minden dolgozó szülő tagja egy adott munkahelyi kollektívának, többségük valamilyen társadalmi szervezethez is tartozik: szak szervezeti tag vagy népfrontaktivista, párttag, szocialista brigádtag. Ezeknek a kisközösségeknek kell nagyobb felelősséget érezniük tagjaik iránt, figyelemmel kísérni őket, pozitív befolyást gyakorolni rájuk.

Minden ötödik gyermek sorsáról van szó — sem a társadalomnak, sem az egyénnek nem lehet közömbös, hogy ez a kérdés hogyan oldódik meg.

Szalánczay György

Család, szülő, gyermek

Már *Feuer András* és *Gulyás Mihály* elmúlt évben a *Palócföldben* közölt írásait is érdeklődéssel olvastam, s különösen felkeltette figyelmemet a folyóirat előző számában e cikkek kapcsán kibontakozott vita. Hivatásommal, foglalkozásommal közvetlenül összefüggő kérdésekről esett ott szó, személyes megfigyelések sorára hivatkozhatok.

Semmiképpen sem tartom véletlennek, hogy az utóbbi időben a sajtóban megnövekedett a család helyzetét, társadalmi munkában elfoglalt szerepét, a szülő-gyermek viszonyt elemző írások száma: hiszen az el-

mult harminc, de főleg az utolsó húsz évben a család szerkezetében olyan lényeges változások történtek, melyeknek pozitív hatásai mellett, sajnos, negatív, nem kívánt, bár kivédhető következményei is észlelhetők. A szülő-gyermek viszony megváltozását a tudományos-technikai fejlődés társadalmi vetülete, az általa előidézett „időzavar”, a részleges időhiány okozza. Az elmúlt évtizedekben és napjainkban — gazdasági szükségletek hatására — a nők egyre nagyobb számban vállalnak munkát és egyre kevesebb időt tudnak fordítani a családra. S természetesen szükségzerű személyes igényeiket is szeretnék kielégíteni. Ugyanakkor a rendelkezésükre álló szabad időt nem tudják beosztani.

A mai családban erőteljesen előtérbe kerül a szükségletek kielégítését szolgáló javak mielőbbi megszerzése is; és a fiatal házaspárok növekvő mértékben igyekeznek a gyermeknevelés terheit az erre hivatott intézményekre áthárítani.

Kellő súllyal és nagyon pozitívnak kell tehát értékelnünk a népesedéspolitikai intézkedéseket, melyek megteremtették a hároméves anyasági segélyt, a „gyes” lehetőségét. Sok szakember, elsők között *Dobszay* professzor, már az 50-es években szót emelt ennek a célnak a megvalósítása érdekében: kiemelték az anya és a gyermek együttlétének a szükségességét. Annak ugyanis, hogy ép testű, ép értelmű, kiegyensúlyozott, harmonikus személyisé-

gű felnőtteket adhatunk a társadalomnak — ami kötelességünk —, lényeges feltétele az első három évben az anyai gondozás, a pozitív érzelmi kapcsolatok kialakítása, megerősítése — amit csak az anya fejleszthet ki a gyermekben.

Az egyenjogúság tényéről és jelenlegi helyzetéről nincs mit vitáznunk. Nem értek viszont egyet Vágh Máriával abban, hogy a „gyes” meggátolná az egyenjogúsítás pozitív tendenciáinak érvényesülését. A gyermeknek egész családra van szüksége, melyben meghatározott szerepe van az apának is és az anyának is, egymást azonban teljes mértékben nem helyettesíthetik. Téves az olyan elképzelés, hogy az apa bármilyen helyzetben pótolhatja az anyát. Elég, ha azokra a feladatokra gondolunk, amelyeket az anya végzett a törzsfejlődés során, amelyek a faj fennmaradását lehetővé tették, s amelyekről ma is bizonyítható, hogy azokat az apa nem vállalhatja át. Az anyához, az „egyszemélyhez kötött kapcsolat” behelyettesíthetősége más személlyel lelki sérülés okozásával jár.

A nevelés, a szocializáció célja az, hogy alkotni tudó, kreatív személyiségeket adjunk társadalmunknak. A gyermek életében az első három év, tágabb értelemben az első tíz év érzelmi behatásai meghatározó jelentőségűek. Az „egyszemélyhez kötött kapcsolat”, az anyához való kapcsolat a teljes család keretein belül — ez a gyermek igénye. (A csecsemőtthonok három műszakban dolgozó gondozóinál mély és tartós érzelmi kötődés a gondozottakban sohasem alakul ki, a gyermek mindenkit szeret és mindenkire szeretettel akarja birtokolni, közben kénytelen csalódnia, mert műszak végén hiába kéri, azok nem tudnak vele maradni, „csalódik”, bizalmatlan lesz, s ez végigkíséri felnőttkorán is: emberi kapcsolatai szegényesek, torzultak lesznek.)

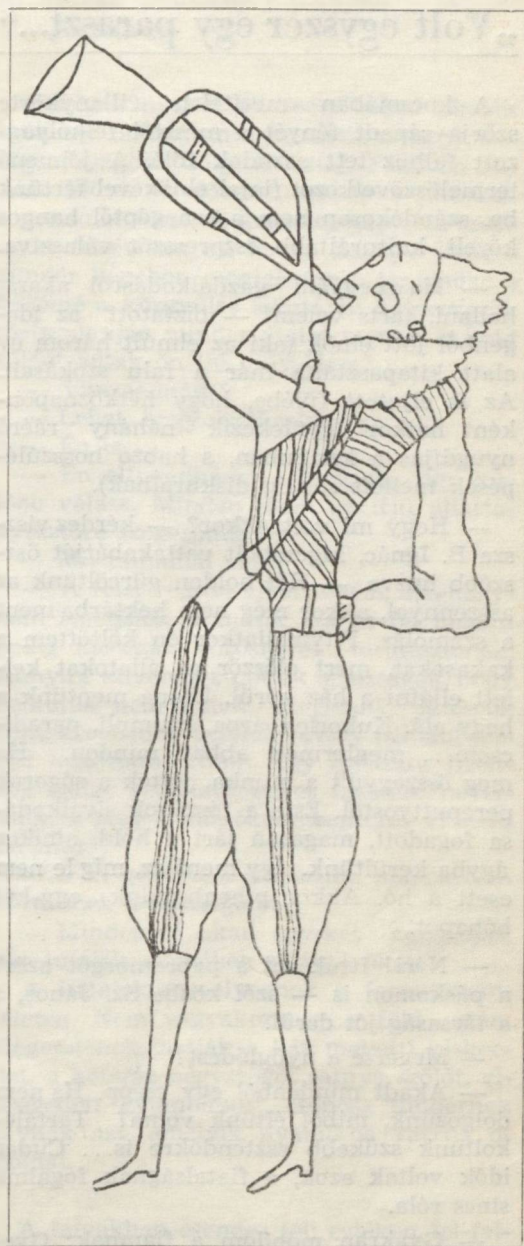
A gyermek személyiségformálásának nélkülözhetetlen eleme a családi, szülői gondoskodás. Az egészséges személyiségfejlesztés szempontjából igen lényeges már az a kezdeti időszak is, amikor a gyermek megfogamzik. A családtervezési program megértése és a házasságban élők által megfelelően történő értelmi feldolgozása bizonyosan változtathatja fog azon a tényen, hogy sok esetben nem várják a gyermeket, hanem „ha már van, elfogadják”. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy az adott időben bekövetkezett terhességek 70 %-át nem óhajtották a házasságban élők, holott nem mindegy, hogy a gyermek eljövételére a család milyen mértékben készül fel. Igen sok a házastársak között szunnyadó, később manifesztálódó konfliktus forrása, a házasság felbontásához vezető meg nem értés oka az, hogy a gyermekáldás nem közös megegyezés alapján, közös várás után következett be. Napjainkban ép intelligenciájú fiatalok kötnek házasságot, akik közül azonban sokan éretlenek a szülői szerep vállalására, a nevelésre — lelkiileg, érzelmileg egyaránt. (Ehhez járul még, ha az apa a terhes nő pszichés változásait tévesen ítéli meg.) A gyermek jelenléte természetesen átszervezi a család korábbi élet-

formáját, életritmusát: legtöbbször előbb érkezik, mielőtt még a házastársak egymást és a házasság tényeit elfogadhatnák, megszokhatnák. Vannak olyan férfiak, kik a gyermek érkezése után csak annyit vesznek észre, hogy „feleségük elfordult tőlük”, nem nyújtja emocionálisan és szexuálisan azt, amit addig kaptak tőle, és ezért zsörtölődnek, esetleg alkoholizálni kezdenek, vagy „házon kívül” keresnek vigasztalást.

Gyakran hangzik el, hogy a családi munkamegosztás eddig látszólag egészséges folyamatát a „gyes” létrejötte lefékezte, a „gyes” rabszolgaságra kényszeríti az anyákat. Megoldásként vetik fel ezekben a vitákban, hogy a „gyes” vállalásában egyenrangú lehessen az apa és az anya, a férj hasonló jogokat élvezhessen és gyakorolhasson a gyermeknevelés első három éve folyamán. Utópisztikus, egészségtelen megoldásnak tartom: a kérdések háttérét ugyanis az előzőekben látom. Általában az első terhességek folyamán és utána éleződnek ki a családi konfliktusok: az idő előtt érkező gyermek labilissá teszi a még meg nem erősödő házastársi kapcsolatot. Részben a férj családjában még el nem fogadott feleségek, „menyek” azok, akik természetesen érzelmileg sértve érzik magukat, s nem szívesen maradnak otthon három évet.

Szocialista társadalmunk elsőként valószínűleg meg a „gyes”-t, melynek szükségességét nagyon sok összetevő határozta meg. Állami vezetők, szociológusok, közgazdászok, orvosok, pszichológusok mérték fel a tényeket, és ez után a „gyes”-ben látták a megoldás lehetőségét. Ennek a kormányhatározatnak további tökéletesítése meg fogja oldani azokat a problémákat, melyek azt okozzák, hogy a hivatásukat féltő nők, vagy anyagi nehézségekkel küszködő anyák nem tudnak három évig a gyermekük mellett maradni. A tudatosan, határozott elképzeléssel gyermeket váró anyák nem sajnálják a gyermek nevelésére fordított időt, és annak körülményeit is elfogadják. Nagyon sok esetben viszont, amikor az otthonmaradás lehetősége biztosított ugyan, a szülés után rövid idővel mégis munkába állnak, pedig a gyermeknek hosszú ideig az anya az elsődleges kapcsolata a külvilággal, és ez szolgál mintául későbbi kapcsolatteremtéseihez; ez befolyásolja, határozza meg a család többi tagjaihoz, később már közösségekhez fűződő viszonyulási rendszerét. Az anyaságra való képesség olyan biológiai adottság, mely át nem ruházható — a kezdeti években az anya szerepe elsődlegesen meghatározó.

A gyermek érzelmi fejlődése érdekében igyekeznünk megtartani a lelkiileg egészséges, teljes családot, a teljes családon belül biztosítani a munkamegosztást. Ez a munkamegosztás azonban nem mentesítheti az anyát attól a kizárólagos felelősségtől, amit az egy-három éves csecsemő, kisgyermek egészséges testi és szellemi fejlődése mindenkor megkíván és megkíván. Vannak olyan, a gyermek körüli foglalatosságok, melyek átháríthatók (amelyeket az egyenjogúság helyes értelmezése szerint át le-

het és kell hárítani a férjre), de vannak olyan közvetlen kapcsolatok, melyek semmiféle tévesen értelmezett modern elvek alapján nem pótolhatók apaszereppel.

Dr. Ozsváth Károlyt szeretném idézni zárszóként: „A normális családban az anya biztosítja az érzelmi tönust, az apa az instrumentális vezető. Ahol ez az egyensúly nincs meg, ott a gyermek kóros fejlődése várható. Nem lehet véletlen, hogy túlzottan aggodalmaskodó, oltalmazó, de szeretetteljes zsaroló anya később schizofren gyermekének agressziójával találkozik.

Ahol nem tisztázott a családban, hogy »ki kivel mit akar«, ott a gyermek fejlődése az áldozat, hiszen éretlen környezet nem alkalmas érett gondolkodásra való felkészítésre. A kóros kommunikációs sémák meggátolják az egészséges identitás kialakulását. A családban különösen az anya-gyermek kapcsolata alapvető jelentőségű a szocializáció végbemenetele szempontjából, hiszen ezen múlik, hogy az egyén a későbbiekben hogyan képes helyét megtalálni azokban a közösségekben, ahol a élete során kerülni fog.”

Kiss Mária

„Volt egyszer egy paraszt...”

A kocsmában mezítelen villanykörte szórja sápadt fényét a mésztől felhőlyagzott falhoz tett asztalok fölé. A jólmenő termelészövetkezet fiatal elnökével tértünk be, szándékosan nem a zenegéptől hangos közeli, kulturáltabb eszpresszót választva.

— Ha az egyéni gazdálkodásról akarsz hallani, tarts velem! — biztatott az idegenből jött elnök (aki az elmúlt három év alatt kitapasztalta már a falu szokásait. Az is eljutott fülébe, hogy hétköznaponként hatkor gyülekezik néhány ráérő nyugdíjas a kintinban, s habzó hosszúlépések mellett sokáig diskurálnak).

— Hogy mi volt akkor? — kérdez vissza B. Ignác, kigombolt vattakabátját öszszébb húzva. — Hét holdon gürcöltünk az asszonnal, akkor még nem hektárba ment a számolás. Pitymallatkor én költöttem a kakasokat, mert először az állatokat kellett ellátni a ház körül. Utána mentünk a hegy alá. Kukorica, árpa, krumpli, paradicsom... megtermett abban minden. Ha meg összegyűlt a munka, jöttek a sógorok pereputtyostól. Este a jószágok sivalkodása fogadott, magasan járt a hold, amikor ágyba kerültünk. Így ment ez, míg le nem esett a hó. Akkor pihenhattunk egy-két hónapot.

— Náci! Ittuk mi a papramorgót azért a páskomon is — szól közbe Sz. János, s a társaság jót derül.

— Megérte a nyüglődést?

— Akadt mindentől egy csepp. Ha nem dolgozunk, miből éltünk volna? Tartalékoltunk szűkebb esztendőkre is... Cudar idők voltak azok, a fiatalságnak fogalma sincs róla.

— Gyakran mondom a fiamnak: Gyerek! nem kívánom, hogy megismerd azt az életet — kapcsolódik a társalgásba az idősebb O. Sándor. Ő is nyugdíjas, valamikor tsz-elnök volt. A nagy gazdaságban ágazatvezetőségig vitte. Tavaly nyáron hívták, segítsen a cukorrépa-termesztés irányításában. Néhány hónapig újra bejárt. — Ott a földem, szemközt a majorral. Pontosabban, már a közöse. A világért se kéne. Magért szaladgáltunk, fogatosokkal alkudoztunk, saslódtunk. A hajlongásra gondolva, ma is belenyilal derekamba a fájás. Most meg a fiam felül a traktorra, műszak után lefürdik, szép pénzt kap, se gondja, se baja — magyarázza bölcsekedve. — Úgy pátyolgatja őket a vezetőség, mint a kisdedeket...

— A régi történetekhez mit szólnak a fiatalok?

— Figyelmesen hallgatják, ha kedvük szottyán rá. Van, aki legyint egyet és azt mondja: Sanyi bá', rég volt, ma más a módi, fejlődünk, fejlődünk!

*

A falusi huszonévesek együtt nőttek a szocialista mezőgazdasággal, bölcsőjük mellett írták alá apáik a belépési nyilatkozatot. Vajon mit tudhatnak a termelészövet-

kezeti csoportok alakulása előtti időkről, a kisparcellákon lezajlott küzdelmekről, az egyéni gazdálkodásról, s vajon milyen forrásokból származnak ezek az ismeretek?

V. Gábor gyermekkori emlékei között tallózik:

— A húsz hold juttatott és bérelt földre négyen voltunk, apám, anyám, az öcsém és én. Tízéves lehettem, amikor rendszeres munkára fogtak. Az öregem még az iskolából is kivett, ha sürgős dolga akadt, fülentett valamit a tanítónak. Az egyik nyáron dinnyével próbálkoztunk. Az erdész állandóan tőlünk vásárolt, gavallérságát sohse felejttem el. Az öcskössel a pénzből a bakkövek alá dugdostunk, s még sok-sok év múltával is került elő elrohadt gyufásdoboz, tönkrement egy-két forintosokkal. Amikor lopni jöttek, én a tábla másik végére szaladtam, s onnét kiabáltam: Apuuu! Lehet, hogy ő meg éppen Szécsényben volt, de a tolvajok honnan tudhatták volna. Kapáláskor, betakarítás idején napszámosokat fogadtunk. Nem pénzért, annyi sohasem gyűlt. Az előző ősztől maradt búzával, kukoricával fizettünk. Apámnak két lova volt: Kati és Bandi. Állandóan fuvarozott, munkát vállalt a faluban. Így lett házunk is. Osztották a telkeket, s mindenki építkezésbe kezdett. Összejött hatezer forintunk, nekiláttunk hát az alapozásnak. A követ a hegy gyomrából szedtük ki, sárba rakták a kőművesek, ugyan miből jutott volna cementre? Az öreg egész nap másnak hordta az anyagot, terményt, éjszaka meg a saját portához valót szállította. Amit hétközben keresett, abból fizette szombaton a mestereket. Sajnálta is a lovakat beadni a közösbe. Azt mondta: a fenének kell a föld, vigyék az ekét, kocsit. Csak a két négylábúért fájt a szíve. Engedetlen állatok voltak azok, a negyedik faluban vásárolta, mert a szilajságuk híre hozzá is eljutott. Több se kellett, ment megvenni, hogy azután az aranyásokra jellemző türelemmel tanítsa őket iga alá...

A fiatalemberből tanító lett. Minden hétvégén hazajár falujába, segít a szülőknek, akik most is két tehenet, három-négy kocát tartanak. Az ÁFÉSZ nemrégiben alakított szakcsoportot a környék zöldségellátásának javításáért. Ők is kérték fölirat, s nyolc mázsa primőr paradicsomra szerződtek. Vérükben van a gazdálkodás. Azt tartják: ha már a tsz-ből kiöregedtek, a ház körül legyen valami foglalatosság, ami egy picit a régi időkre is emlékeztet.

*

Sz. Péter agrármérnök. Gödöllőn végzett, s otthagya a budapesti lakhelyét, Nógrád megye egyik kedvezőtlen termőhelyi adottságú szövetkezetét választotta.

— A felszabadulás utáni földosztás és a mezőgazdaság szocialista átszervezése közötti időszakról gyérek az ismereteim. Történelemlétkönyvekből tudakolóztam egy-két dolog iránt, a gazdaságban aztán a „veterán-tagok” egy-egy elejtett megjegyzéséből következtethettem.

— Miféle megjegyzésekből?

— „Agronómus elvtárs! Míg nem volt tsz, nem dicsekedhattunk ilyen csodálatos

szarvasmarhateleppel, fejőgépre, a takarmány mikroszkópikus vizsgálatára se igen gondoltunk. Csak arra, hogy minél több legyen a tej. Az állatokat bezárják a betonfalak közé, azt se tudja szegény, hogy milyen a legelő, friss levegőt a nyitott ajtón át kap. Aztán ámulunk, ha teljesítetlen marad a terv” — mondta az egyik idős fejős, mert igen csak alacsony az egy tehénre jutó tejhozamunk. A féltést, aggodást éreztem szavaiból. S feltűnt, hogy a fejőgép után még kicsal egy-két decinyit az állatból...

A mezőgazdasági szakiskola tanára mesélte, hogy diákjainak szinte lelkére köti: vetés előtt a talajt úgy kell előkészíteni, mint a nászagyat. Öreg földművelőtől hallotta a hasonlatot, s évente harminc-negyven fiatalnak adja tovább.

*

A négy fiatal mezőgazdaságban dolgozó közül hárman tagjai a termelészövetkezetnek. Első gondolatra meglepő, hiszen a korábbi tapasztalatok mutatják, kedvezőbb az alkalmazotti munkaköri viszony.

— Engem az elnök győzködött, rögtön a találkozáskor — jegyzi meg J. István erdésztechnikus, melléküzemág-vezető. — Jobban járok, mondta: kapok háztáji földet, s mint tulajdonosnak, nagyobb beleszólásom lehet a döntésekbe.

— Mennyi háztáji jár?

— Ezerszáz négyszögöl. Az a gyakorlat, hogy pénzben is megváltható. Évente négyezer forinthez jutok ezen a címen, a költségeket vonják le.

— Anyám is tag... — hangzik L. Ferenc egyszerű magyarázata.

— Nálam is a háztáji volt a döntő érv. Első évben felét árpában, felét kukoricában kértem. Tartunk otthon híztól, amiatt. Tavaly már készpénzben adták — magyarázza B. István a k-i termelészövetkezet szerelője.

Egyedül G. Attila alkalmazott közülük:

— Az ágazatvezetőnek megjegyeztem: szeretnék belépni. Javasolta, hogy várjunk még velc, ismerkedjek a gazdasággal. Úgy éreztem, inkább ők szeretnének körülöttem puhatolózni. Rá egy évre elvitték katonának, összel szereltem le. Azóta nem került szóba.

— Mit tudtok az egyéni gazdálkodásról?

Egymásra néznek a kérdés után, mint-ha nem akarnák elhírtelenkedni a választ, vagy mert szokatlannak tűnik az efféle érdeklődés.

— Tudom, hol volt a földünk. Bővizű patak mellett feküdt, rocskából öntöttük a dohányt, heteken keresztül szárítottuk, simogattuk. A szőlőnket kiszántották, s még úgy maradt parlagon évekig. Mondogatták is a faluban, hogy mennyi hektó bor termett volna, ha nem hamarkodják el — próbálkozik a felelettel L. Ferenc. A többiek mélyen hallgatnak. Ők már más-hoz szoktak: százlóerős gépekhez, a kapálást helyettesítő vegyszerekhez, szigorúan szabályozott termelési rendszerekhez. Nem a megélhetést biztosító föld köti őket a termelészövetkezethez; se jószággal, se eszközökkel nem gyarapították a közös vagyont.

— Saját tulajdonuknak érzik-e a tsz-t a fiatal tagok?

— Nem szokás ezen gondolkozni. Lehet valaki tag, s fútyul az egészre, ideje azzal megy el, hogy keresi a lógás lehetőségeit, fizetésnapon meg tartja a markát. Az ellenpélda: ismerek alkalmazottat, aki nem tulajdonos, s a döntésekbe sincs beleszó-lási joga, de képes rá, hogy szabad szombatjáról lemondjon, csak megjavíthassa a lerobbant gépet. Ki a jobb tulajdonos? — fejti ki véleményét B. István.

A melléküzemág-vezető somolyogva fűzi a szavakat:

— Ezelőtt tíz évvel a tagok jobban kötődtek a gazdasághoz, hát még közvetlenül a tsz-ek megalakulása után! Szinte remegtek a termésért, földjüket úgy ismerték, mint a tenyerüket: ők adtak össze mindent. Most a fiatal mezőgazdasági dolgozót korszerű nagyüzemek fogadják, iparszerű a termelés, a könyvelés gépesített. Ha leegyszerűsítjük a dolgokat, minket mi fűz a termelőszövetkezethez? A munkakönyvünk!

A fiatal szakemberek példák sorozatával gyorsan megcáfolják előbbi véleményüket. Mert a k-i tsz ifjú szakmunkásai addig törték a fejüket, kutattak szakmai kiadványokban, míg ráleltek a fáradtolaj hasznosításának módjára a lucernaszárító üzemben.

Az erdésztechnikus mesélte: amikor átvette az üzemág irányítását, veszteséges volt, jelenleg másfél millió a nyereség. Hívták őt nyugodtabb körülmények közé. Nemet mondott: nem azért töltött álmatlan éjszakákat, hogy félbehagyja a munkáját. Már kiötlötte, hogy porszivót építenek a gatterhoz, s újabb millióval emelkedik a jövedelem.

Ősszel a cukorrépa-betakarításakor az irodisták hagyták a papírt; s térdig érő sárban huzigálták a termést. Az egyik állattenyésztő éjfélkor rohant az istállóba, hogy a komplikált ellésnél jelen legyen, az anyagbeszerző lejárja lábát, nehogy miatta rostokoljanak a gépek. Igazi tulajdonosi cselekedetek ezek. A bökkenő az inkább, hogy a „tulajdonos” kifejezés nem tisztázott előttük.

— Hallomásból tudom, hogy az egyéni gazda milyen lelkiismeretesen gyomlálta a búzából az aszatot, metszette szőlejét, figyelt a vetésforgóra, babusgatta a jószágokat. Minőségi munkát végzett, mert maga látta hasznát. Így kellene tenni nekünk is — ejt el egy megjegyzést L. Ferenc.

Nem mindenki választotta a termelőszövetkezetet. Akad még D.-n is „utolsó mohikán”, aki ha nem is a földosztáskor juttatott parcellán (mert közben a nagyüzem tábláinak kialakítása következtében máshol kapott helyette) egyéni úton keresi a boldogulást. Ilyen ember K. András is. A faluban legendák keringenek nyakasságáról. Hivogatták, csalogatták, elhúzták előtte a mézesmadzagot, győzködtek a jobbról, ő azonban hajthatatlan maradt.

— Jó nekem így — mondja, hetvenedik évéhez közeledve. — Már adtam is el be-

lőle, maradt a két hold, odajárunk az aszszonnyal, eljönnek néha a gyerekek is. Bár a legnagyobb hatvanöt óta haragszik rám. Pityókásan megígértem neki, hogy üsse kő, belépek a téeszcsébe. Hozott papírt is. Hogy írtam volna alá!

Portája mélyéről állathangokat karol fel a hideg, metsző szél. Az olvadt hó alatt sárba mélyedt nyomok, mintha öskövületben megmaradt leleteket konzer-vált volna a tél. A deszkakerítésre megkezdett szénakazal támaszkodik, arrébb néhány órája kicipelhetett trágya pipál.

— Nem sokáig bírjuk már. A múlt héten doktorhoz kellett mennem a lábammal. Ha az állatok nem lennének, tán hagynám az egészséget — morfondírozik magában. — Pedig jó zsíros föld, éve, hogy ganéjótam. Hiába no, öreg vagyok már. Vásárba is az asszonyt küldöm, legjobb nekem a kiskonyhában.

A helyi termelőszövetkezet központjában érdekes történeteket tudtam meg K. Andrásról. Az alakulást követő esztendő-kben versengett a közössel. A szekér tetejére a legszebb cső kukoricákat pakolta, kétszer is töltötte a krumplibokrokat, kévekötés után még egybegyűjtötte az árpa-kalászokat. Volt idő, hogy saját módszerét vélhette egyedüli üdvöztőnek. Mikor az első „körmös” megjelent a faluban, akkortájt látták szemeit utoljára különös fényben csillogni. Körbejárta a masinát, ott sunnyogott, bizalmatlanul bámulta a vas-lovat, s csak „cöcözött” az optimisták mondataira. Ámult viszont a gép munkája láttán, s azóta nem vetélkedik a nagyüzemmel, nem dicsekszik a terméssel se.

L. Ferenc is mesél egy idős parasztról, aki nem tudott lemondani a földjéről. Pontosabban, nemrégiben felkínálta a termelőszövetkezetnek, mert az adó, a költségek terhét nem bírja elviselni, több tízezer forint tartozása gyűlt össze. A vezetőség nem kapott az alkalmon, mondván: több baj lenne vele, mint amennyi haszon rajta.

— Jó most a tsz-tagnak. Dolgozgat a közösben, száz százalékot fizetnek minden hónapban, zárszámadáskor mehet a pénztárba felvenni a busás prémiumot. Ha meg a ház körül sáfárokodik, élvezheti az állam, a szövetkezet támogatását. Az egyik daráló meg is jegyezte: ísmét az egyéni gazdálkodás időszaka következik? Visszafelé fejlődünk? — mondja V. Antal főágazat-vezető.

— Mit szolt rá?

— Replikáztam, hogy mennyire fontos a háztáji a népgazdaságnak. Milliárdos beruházásokat pótolnak a kertben felhúzott istállók, baromfiólak, nyúlketrecek. Csak a megyében 47 ezer a kisgazdaságok száma, s 850 millió forint értékű árut állítanak elő. Világos, hogy támogatni kell, mert a tarjáni piacon nyáron a zöldséget olyan drágán adták a kofák, mintha manna lett volna, a melós meg a téeszt szidta, hogy miért nem termelünk eleget... — sorolja nekihehvülve, aztán még halkán hozzát teszi: — Volt benne némi igazság, mi is emeljük

az uborka területét, s segítünk a kisgazdaságoknak is.

A salgóbányai KISZ-vezetőképző iskolán hathetes tanfolyamra érkezett néhány mezőgazdaságban dolgozó fiatal. Fárasztó nap után ülünk az előadóteremben, s játszunk a gondolatokkal. A képzelet képtelen helyzetet feltételez: mi lenne, ha egy jószágos tündér képében megjelenne a tsz elnöke, s közölné a közgyűlés legutóbbi határozatát, mely alapján minden fiatal tagnak öt hold földet adtak önálló művelésre?

— Visszaadnám!

— Lehet, hogy értékesíteném.

— Én is...

— Én elfogadnám — hangzik egy kü-lönc válasz. Minden szem az ifjú állattenyészőre szegeződik.

— Mit csinálnál vele?

— A felét rögtön elkeríteném, meghagynám legelőnek, a másik két és fél holdon pedig lucernát, vörösherét természetnek. Annyira szívemhez nőttek a jószágok, hogy nélkülük nem tudok meglenni. Micsoda pénz kerekedne belőle! Tavaly például sertést tartottam otthon. Egy fialáskor tizenkét malac született, egyet hízőnak neveltünk, s még a süldőkért kaptunk 12 ezer forintot.

— S ki gondozná a disznót, marhát? — kérdezik a beszélgetők.

— Mindenhol akad egy-két nyugdíjas, aki jutalék ellenében ellátná őket...

A fiatalok mosolyognak a farmerszemléleten. Nem vágyakoznak a föld után, elegendőnek tartják a ház melletti kiskertet, a kétszáz négyszögöl satnya szőlőt, elöregedett gyümölcsöst. Gonosz tündérnek hívnák azt, amelyik nyakukba varna öt holdat.

A falvakban csendes téli estéken fel-fel-elevenítenek hajdani történeteket, anekdotaszámba menő eseteket, melyek általában így kezdődnek: volt egyszer egy paraszt... S mennyi minden történt vele! Nehezen igazodott el a nagyváros forgatagában, agyafúrtnak bánt el íróasztalhoz ragadt hivatalnokokkal, filléreket is alku-dozott a vásárfiáért, vagy az elherdált pénzről elmés magyarázatot adott a gazdaszszonnyak.

Kevesebb szó esik az „egyszeri” parasztember nem is oly régi küzdelmeiről, amit egy újjászületett ország élelmiszer-ellátásért folytatott, az önkéntes krónikások csak a csattanós sztorikat terjesztik szájhagyomány útján, a hancsikok közötti harcok részletei, mint a tejüveg mögötti tárgyak, homályosak, minél távolabbról nézi az ember, annál elmosódottabbak.

A KISZ Nógrád megyei bizottsága ideai akcióprogramjában pályázatot hirdetett a termelőszövetkezetek történetének feldolgozására, visszaemlékezések rögzítésére, dokumentumok gyűjtésére. Ez a kezdeményezés bizonyára hasznos lesz úgy is, hogy a mai huszonévesek belevetve magukat a múlt örvényeibe, megismerik a szocialista mezőgazdaság kialakulásához vezető út állomásait...

Szabó Gyula

Lángosevők,

avagy egy helyszín keresztmetszete

Ha már elmúlt a reggeli ideje, s közel az ebéddő, de az éhségemmel nehezen bírok, akkor, mint annyian mások is, egy füst alatt ütöm el a két étkezés gondját, amire két friss, aranyárga, szélein laktatós tésztafű, közepén ropogósra sült, jól megszózott, olajtól forrón párolgó lángos a legalkalmasabb.

A város központjában egyetlen helyen sütik: a piac autóbusz-állomás felé eső végén, közvetlenül a vasúti aluljáró torkában.

Magam mögött hagyom a tankönyvi példává ért teret, minden építészeti modernségével. Szemem automatizmusa még tökéletlenül működik, tömeget, nyüzgést, alaktalan masszát érzlek. Az emberbolyban, mint a hangyajáratok, sorok bonyolognak. Három ablak: LÁNGOS, PÉNZTÁR, BÜFÉ — három sor.

Az idő tizenegy fele jár, ez már csúcsideőnek számít, minden ablak előtt sokan várnak. Beállok a magam sorába, tizen-tizenöten is vannak előttem. Négyezer-öttször is behúzzák, majd újra eltoltják az árusító tolóablakot egy-egy sütet elfogyása, a frissek meghozatala után, míg az ablakig jutok.

Ujjaim eljátszanak a két egyforintossal.

A piacról, térről, autóbusz-pályaudvarról jövő áthaladók folytonos rezgésben tartják az álldogálók, hangoskodók, evők, ivők, csoportjait. A szűk helyre szorult tömeg heveny mozgású, elasztikus egységként ki-kinyúlik hol a piac, hol a tér, hol az autóbusz-állomás felé, majd petyhüden önmagába hullik és összesűrűsödik a büfé, mint mag körül.

Sör loccsan, szitok röppen az ivők, evők moraja fölé. A fejleményeket már nem látom, mert az ablakhoz érek, de még halom a teliszájú felháborodás hangját. A két egyforintost szó nélkül bepréselem a persely vaginájába. A kiszolgálólány, ugyancsak szó nélkül, miután egy ellenőrző pillantást vetett a forintjaimra, kétágú villájával (nyugtalan tekintetének meghosszabbításai) kapkodva, elhibázva, majd megismételt döféssel felszúr két párolgó lángost, rádobja egy gyermekszekendőnyi selyempapírra, amin a második másodpercben átüt az olaj. Még egy papír kellene legalább; ránézek a lányra: ő is tudja, de a vállam fölött már újabb kéz nyújtja sürgetően forintjait. Még van néhány másodpercem, míg tétován és várakozóan felmarkolom lángosaimat: a lány haja fésületlen és csapzott, mintha az ujjait a hajába törölné; arcára nem szánhatok semmit kiméretett időmből; szinte csak véletlenül látom még, hogy eredetileg fehér köpenye avas vajszínű, erős felsőtestén s a melle tájékán, ameddig a lángos tálcaját felemeli, zsír- vagy olajfoltok. Nem akarom, hogy elhúzza a száját, átveszem a lángosaimat egy papírral és megköszönöm.

Mint mindig, elfeledkezem a tészta forráságáról, elnyomok egy feltörő, ártatlan szitkot, majd a bal kezemből a jobba veszem át ebédé minősített reggelimet, hogy

a kezemnek elviselhetőbb legyen. Párszor cserélgetem, míg valamelyest lehül. Mindkét kezem olajos, ügyeskedhetek majd a zsebkezdő előkotorászásával.

Jön a sózás. Várni kell, mert a szabadba kitett só a februári levegőn átnedvesedik, és minduntalan eldugulnak a sószóró lyukai, annyira, hogy itt is felgyűlik a nép. A rutintalanok rázzák, forgatják, van aki a szórófejet kaparássza, kevéske eredményre. A beavatottak szelid fölényével elveszem egy fiatalasszonytól, aki amúgy is kínban van a karján ülő gyerek miatt, majd a sőtartó fenekét kétszer-háromszor erőteljesen az ablakdeszkához koppintom. A szórófej likai szabadon virítanak. A három várakozóét beszórom: ömlik a só, mint a záporosó. A magaméhoz megint koppintanom kell. A fém sőtartó akadékoskodása mellett azért is figyelmet érdemel, mert általában undorral lehet kézbe venni: ragacsos, nyirkos, mint egy mosdatlan kéz, olyan, mint csúcsforgalom idején a helyijáratok kezektől átmelegedett fém és ebonit fogódzói, vagy az önkiszolgáló éttermek sietősen elmosott tálcai.

Mögöttem kipattan a veszekedés a papír miatt.

Félreállok, hogy nyugodtan ehessenek. Szemem az első falatok után már módszeresebb. A tömeg a büfé körül nagyjából állandó. A („tök”)részeket hamar kiszűröm. A fröccs, a felesek (kísérőként sör), megteszik a hatásukat: a télikapátok kigombolva, nyeglén lógó sálak. Asszonyok is isznak, édeset vagy rumot. Sok a falusi; nem étteremben vagy presszóban csillapítják éhségüket, oltják szomjukat, hanem itt. Ez egyszerű, nincs benne semmi komplikált, nem igényel külön tájékozódást, garantáltan nem fordulhat elő megoldhatatlan helyzet. A forgalom ugyan zavaró, a részekek kellemetlenek, mégis itt valamiképp otthonosabb: félig-meddig falusi vásárra emlékeztet a hely, a lacikonyhák környékére. Hónuk alá szorított, nyűtt elemózsiás táskával bejáró munkásokat is látni. A piacról kofák jönnek, nekik soron kívüli kiszolgálás jár: várja őket a stand. Cigányok esznek nagy csoportban: nincs annyi sörük, amennyien vannak, ezért a söröskorsók körbe járnak, a gyerekek is megmarkolják, ha hozzájuk ér — az ivás után habbajusz jelzi felemás érettségüket. Egy férfi kiválik a csoportból, félreeső helyet keres, ahol megszabadulhat a nyálától. A közelemben végzi el, akkorát loccsan a betonon, mint a ludak bélsara a befagyott patak jegén.

A környező hivatalokból, üzletekből nők jönnek lángosért. Vállukra vetett télikapátjuk alól kilátszik a munkaköpeny. Eleve nylonzacskókkal jönnek, nyolcat, tízet, tizenötöt is elvisznek, nyilván munkatársaik megrendelését is kielégítik. Egyúttal elkerülik a selyempapírral járó kellemetlenséget, és a sőtartóét is. Mert sőtartót minden jobb kollektíva tart, még a hivatalok iratokkal tömött asztalaiban, dossziés polcain is fellelhető egy-egy.

A lángosra várakozók egy része és a szinte iszkolva áthaladók igyekeznek kívülállónak látszani. A taszigalástól vagy a várakozástól, esetleg a kiszolgálólány ko-

szos köpenyétől azonban aligha menekülhetnek.

Vonat áll be a vasúti töltésre; a mozdony éppen a fejünk felett szuszog. A vezető ráérősen szemléli a tömegkvantumot. Valamin mosolyog, amit én innen letről nem láthatok. Tekintetem a célpont keresésére indul. Ebben a pillanatban éleset, váratlanat fűtten a mozdony. Az ivők, várakozók, áthaladók egyaránt felijednek. Söröspoharak habja csordul, pálinka értékes cseppjei pocskékolódnak, szitkozódás és nevetés elegyedik, a köszörős kezében fogvasolóan cirkan a kés a kövön. Az ereszcsepergés gyorsuló sietséggel ritmizálja az egységesítő felbolydulást. Aztán a zajok kiegyenlítődnek, mihelyt a tekintetek megállapodnak a ravaszkas elégedettséggel kezét törülő mozdonyvezetőn.

Az ég felé emelt arcok hamar visszafordulnak köznapibb elfoglaltságaik folytatásához.

A galacsinná gyúrt olajos papírt a szeméttartó irányába dobom, nem éri el, lepottyan a tépett dobozok, szotyolahéj és más azonosíthatatlan szemét közé.

Kezemet törölve az aluljáróban haladok. A szembejövők, mint a folyó a szoros előtt, összetorlódnak. Mielőtt a térre jutnék, az aluljáró egyik tartópillérére reklámhölgy sokat ígérő válla biztat:

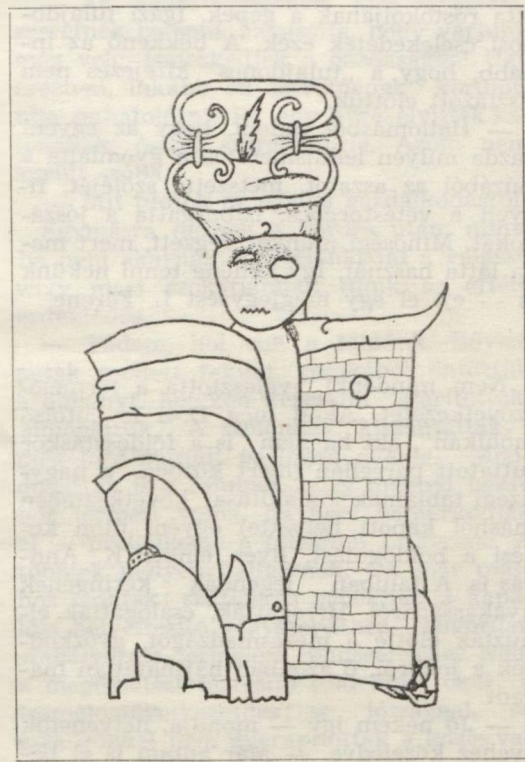
FABULON BIOAKTÍV ARCKRÉMEK

Nappali hidratáló és éjszakai arckrémekek száraz, normál és zsíros bőrre.

Mögöttem összezárul a tömeg, s (akár a vízi erőműbe fogott közönyös folyam, amikor megmutatja természetét) a büfé, a lángoseladó és a pénztár ablaka előtt leírhatóvá sűrűsödik.

Mint mondjuk, a munkahelyeken vagy a családi otthonokban, s annyi más helyzetben.

Pál József

Madách-émlékermesek

„megvallatása“

A Nógrád megyei Tanács VB által adományozott Madách-plakettet 1976-ban a szolnoki Szigligeti Színház, dr. Schneider Miklós, a Nógrád megyei Levéltár igazgatója és Végh Miklós, a Palócföld felelős szerkesztője kapta.

A szolnoki Szigligeti Színház közel tízesztendeje tájoló Salgótarjában, növekvő előadásszámmal és öröndetesen bővülő közönség előtt. Az ünnepi alkalomból feltett kérdéseinkre Székely Gábor, a színház igazgatója adott választ.

— Kérem, válaszolja röviden a Szigligeti Színház helyét a magyar színházak hálózatában? Milyen azonosságok, illetőleg milyen megkülönböztető jegyek azok, amelyek ezt a színházat jellemzik?

— A szolnoki Szigligeti Színházat a vidéki színházi élet három progresszív színházai egyikének „szokás” nevezni. Azt hiszem, nem is rossz a kiemelés, hiszen a kaposvári, a kecskeméti és a szolnoki színház törekvései, szerkezeti átalakítási koncepciója, műsortervi elképzelései sok rokonságot mutatnak egymással. Mindhárom színházat szokás fiatalos hangvételű, ensemble játékra törekvő színháznak nevezni, amelyekben a kísérletező kedv talán nagyobb hangsúllyal jelentkezik, mint a fővárosi színházak nagy többségében, vagy a többi vidéki színháznál. Ezek a kísérletek általában nem öncélúak, hanem még ki nem mondott igazságok, gondolatok újfajta megfogalmazására törekednek.

— Hallhatnánk valamit a színház művészi törekvéseiről az elmúlt években és napjainkban?

— Ez a kérdés nagyon fontos, ezért nagyon nehéz is rá válaszolni. Egy színház művészi törekvéseit elsősorban a kor igényei, konkrét közönsége és nem utolsósorban a létrejött társulata határozza meg. Érttem ezalatt a rendezői gárdát, a színészeket. Adott esetben az a tény, hogy egy-egy jelentős művész a színházhoz szerződik — bár koncepcionálisan nem módosítja, de — műsortervileg alapvetően meghatározhatja a színházat. Egy színház művészi törekvéseit néhány mondatban összefoglalni szinte lehetetlen. Úgy gondolom, egy évad bemutatott műsorainak összességéből ítélve, sőt leginkább több éves visszatekintés után helyes csak erről beszélni.

— Az évad programjának összeállításakor mennyiben kapcsolódik a szolnoki színház napjaink közművelődési törekvéseihez?

— Szokás külön rákérdezni, hogy a színház műsora mennyiben kapcsolódik a legújabb közművelődési törekvésekhez. Azért kezdtem ezzel a mondattal és azért emelem ki a „szokás” szót, mert hiszen a

színházak eddigi feladata is egyértelműen közművelődési feladat volt. A közművelődési törvény megszületése óta a színházak jelentős támogatást és kiemelt szerepet kaptak, hogy eddig is meglévő közművelődési feladatukat jobb körülmények között, kiemelt fontossággal végezhessék.

— Mi a színház szerepe a tájolásban, hogyan ítéli meg a tájolás lehetőségeit? Melyek a színház tapasztalatai salgótarjáni közönségéről? Mi az oka annak, hogy az évad során meglehetősen sok a változás? Lehet ezen az arányon némileg javítani?

— A vidéki színházak az államosítás óta székhelyi és tájelőadások megtartására kötelezettek. A korábbi koncepcióval szakítva, a minisztérium állásfoglalása után úgynevezett körzetesítési programot fejlesztettek ki, amelynek lényege, hogy a megyeszékhelyen működő vidéki színházak tájelőadásait elsősorban nagyobb táj-központokban tartásuk meg, kiküszöbölve ezzel azt, hogy színházi előadás megtartására alkalmatlan kis kultúrházakban kelljen nagyszámú előadást tartani. A mi színházunk életében a Salgótarjánnal tíz évvel ezelőtt létrejött fúzió jelentős változást idézett elő a tájelőadások rendszerében. Az évi kötelező — körülbelül száz — tájelőadásból 40–45 előadást tartunk Salgótarjában; tehát közel felét a kötelezőnek. Ezek a tájelőadások Salgótarjában az anyaszínháznál is jobb körülmények között, esztétikusabb színházteremben, korszerűen felszerelt színpadon valósulhatnak meg.

A társulat mindig nagy örömmel készül a salgótarjáni előadásokra a kényelmetlen, hosszú utazások ellenére is. Színészeink egységes véleménye szerint a Tarjában tartott előadásaink sokkal érzékenyebb és egyértelműbb megértésre találnak, mint egy-egy szolnoki előadásunk.

Az idén bevezetett rendszer, hogy minden darabunkból öt-öt előadást tartunk, ideálisnak mondható, de sajnos a legutóbbi tapasztalatok szerint a közönség száma nem mindig indokolja az öt előadás szükségességét. Kapcsolataink továbbfejlesztésének lehetőségét éppen abban keresném, hogy jobb közönségszervezéssel, propagandával ennek az öt előadásnak látogatottsági szintjét miként tudjuk emelni.

Az évenként előforduló program- vagy időpontváltozás egyértelműen a színház élő voltából következik. Egy mozivetítés elhalasztása vagy elmaradása csak egy gép meghibásodása és egy gépész betegsége esetén következik be. Egy ilyen kis létszámú társulat életében, mint a miénk, egy-egy meghatározó tehetségű művész megbetegedése, kiesése az egész évben visszatérő problémák sorát jelentheti.

— Várhatunk-e a jövőben Salgótarjában több gyermekdarabot a színházról?

— A jövő évadban a színház kevesebb felnőtt előadás bemutatását és egyszerre két gyerekdarab műsoron tartását tervezi, így természetesen Salgótarjában is több gyerekdarabot tudunk játszani.

Schneider Miklós 1968 — mega'akulása — óta igazgatja a Nógrád megyei Levéltárt. Munkásságának nem kis szerepe van abban, hogy a Levéltár a helytörténeti kutatómunka műhelyévé vált. Eredményes közreműködése révén jelentősen fellendült a megye honismereti mozgalma.

— Hogyan ítéli meg a helytörténeti kutatást Nógrád megyében?

— A megye párt- és tanácsi vezetői helyesen látták, hogy Salgótarján fejlődése, a megyében betöltött szerepe megkívánja azt is, hogy a város e terület kulturális centruma is legyen. Ezért fejleszteni kellett az oktatáson túl a kultúra számos más területét, színházi, zenei, irodalmi, képzőművészeti stb. életet. Volt a kultúrának olyan területe is, ahol a megye nem rendelkezett hagyományos alapokkal. Ilyen volt a társadalomtudományi kutatások egyik fontos területe: a helytörténeti kutatás. A helytörténeti kutatás megindításának több feltétele van: a megfelelő alapintézmények létrehozása, a kutatógárda kialakítása, a vizsgálati anyag összpontosítása (a forrásanyagok a megyében való elhelyezése). Ezeknek a feltételeknek a megteremtése meg is indult az 1950-es évek végén, a salgótarjáni múzeum létrehozásával. Majd néhány évvel később megyei vb-határozat született a megyetörténet megírásáról, ez viszont szükségessé tette a megyetörténet levéltári forrásanyagának visszahozását a megyébe, a megyei levéltár létrehozását. 1968. január 1-től ez is megtörtént. Azóta a levéltár helyben végzi a megye történetére vonatkozó irásos forrásanyag összegyűjtését, a használatra való alkalmassá tételét (feldolgozását), a forrásanyagban való eligazítás lehetőségeinek kimunkálását, az anyagnak a kutatók rendelkezésére bocsátását s a közvetlen kutatási tevékenységet is. A megyei múzeumi szervezettel együttműködve megindult a kutatómunka, ennek eredménye a négykötetes megyetörténet, a *Salgótarján története, Pásztó története*, a várhatóan 1977-ben megjelenő *Balassagyarmat története* stb. Sikerült megvetni az alapját a levéltár saját kiadványsorozatának is, amelynek keretében eddig hat kötet jelent meg. A levéltár figyelmet fordít arra is, hogy a hozzáforduló kutatók munkáját megkönnyítse, eszközeivel a mindinkább eredményes helytörténeti kutatást támogassa. Az is természetes, hogy a megyei intézmények, amelyek hasonló célt valósítanak meg (elsősorban a múzeum és a levéltár), messzemenően törekszenek erőik összpontosítására. Ugyanez mondható a levéltárak országos együttműködéséről is. Éppen most alakulnak ki egy országosan egységesen szerkesztett levéltári tájékoztató körvonala, amely azt a célt szolgálja, hogy az érdeklődők az eddiginél színvonalasabb eligazítást kapjanak az őrzött forrásanyagról. Természetesen ebben a munkában is igyekszünk aktívan részt venni. Összegezve, úgy vélem, joggal mondhatjuk, hogy a levéltár mintegy egyévtizedes tevékenysége hozzájárult Salgótarján kulturális centrummá való fejlesztéséhez.

— Milyen feladatok előtt áll megyénkben a honismereti mozgalom?

— Mint közismert, a honismereti mozgalom célja, hogy a közvetlen lakóhelyre vonatkozó ismeretek aktív elsajátítása révén a szocialista hazafiságra neveljen. Nyilvánvaló, hogy azok az intézmények, amelyek szakmai tevékenységükkel szintén ezeknek a céloknak eléréséért is fáradoznak, kiemelt szerepet kapnak e mozgalomban. Így jutottam ahhoz a meggyőző megbízáshoz, hogy a Hazafias Népfőfront megyei honismereti bizottságának vezetőjeként segítsen elő e munka eredményességének növelését. Az összehangoló bizottsági munkának még az elején tartunk, de bízunk abban, hogy az összes érdekelt intézmények, szervek együttes munkája révén sikerül majd mind szélesebb körben — elsősorban az ifjúság körében — megalapozni a szülőföld szeretetét, megbecsülését, és ezzel fokozni bennük a hajlandóságot az országért végzett erőfeszítéseik növelésére, tudatosabbá tételére.

Az 1973. év jelentős dátum a Palócföld életében: ekkortól jelenik meg társadalompolitikai-irodalmi-művészeti folyóiratként, kéthavonta a lap. Végh Miklós személyében a Madách-émlékem a Palócföld mind szélesebb bázisra alapozódó, eredményes közművelődési tevékenységét, hatását méltányolta.

A mai magyar dráma szolgálatában

Az Allami Déryné Színház, a Magyar Írók Szövetsége észak-magyarországi csoportja és a Nógrád megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya rendezésében 1977. február 15–16-án Salgótarjánban került sor arra az eredményes (tervek szerint évenként ismétlődő) tanácskozársra, mely a Déryné Színház műhelyteremtő munkáját, az állandó színházal nem rendelkező megyék kulturális életében játszott szerepét, irodalom és színház kapcsolatát hivatott tisztázni. A vitában hozzászólók között voltak Szalay Vilmos, a Déryné Színház igazgatója, Trencsényi Imre, a Déryné Színház dramaturgja, Maróti Lajos az Írószövetség drámai szakosztályának képviselőjében, Bögel József, a Kulturális Minisztérium munkatársa, Fábian Zoltán, az Írószövetség titkára, Gerencsér Miklós, Mezey Katalin, Orsi Ferenc, Bárány Tamás, írók. Az alábbiakban közöljük Székely Györgynek, a Magyar Színházi Intézet igazgatóhelyettesének vitaindító előadását.

Aligha lehetne alkalmasabb mottót találni egy ilyen országos vállalkozás megindításához — és a Déryné Színház jellegénél fogva ezúttal már a legkisebb eredmény is országos méretekben jelentkezik —, mint azt, hogy az a mai magyar dráma szolgálatában történik. A vitaindító referátum pedig talán akkor tölti be a leghasznosabb feladatát, ha megkísérli, hogy pillanatnyi helyzetképet rajzoljon és bizonyos sajátos lehetőségekre hívja fel a figyelmet.

Kétségtelen, hogy a drámaírás ügye egyre erőteljesebben kulturális életünk előterébe került. A különböző megnyilatkozások indulatokról, szenvedélyektől sem mentesek, de éppen ez a magas feszültség is azt bizonyítja, hogy mindenki új megoldásokat igényel, lépni szeretne, s a maga módján lép is. Hogy csak néhány ilyen érdemleges mozzanatra emlékeztessék: a Színház-művészeti Szövetség és az Írószövetség dramaturg, illetve drámaíró tagozatai közös vitát rendeztek múlt ősszel; a nemzetközi ITI immár három éven belül másodszer Magyarországon rendezte meg az író és színház kapcsolatát vizsgáló ankétját; a *New Hungarian Quarterly* 1976. téli száma aktuálisnak vélte, hogy Nagy Péter akadémikus tollából tájékoztatót adjon a felszaba-

— Milyen új vonásokkal gazdagodott az elmúlt évek folyamán a másfél évtizedes múltra visszatekintő folyóirat?

— A Palócföld újabkori törekvéseit egyértelműen jeleztük a társadalompolitikai kérdések irányába történő hangsúlyeltolással: külsőleg a lap minősítésével — „társadalompolitikai-irodalmi-művészeti folyóirat” a korábbi „irodalmi-művészeti” folyóirattal szemben. Programunkat az 1973. évi első szám szerkesztőségi jegyzetében felvázoltuk: az ott rögzített elveket igyekezünk mindennapi munkánk során következetesen érvényesíteni. A folyóirat munkájában mutatkozó új vonások lényege az, hogy minél közvetlenebb aktivitással reagáljunk a közéletünket — társadalmi, gazdasági, kulturális kérdésként, pozitív vagy negatív értelemben — izgató problémákra, tevékenyebb részesek legyünk az ország (természetesen, elsősorban a megye) szellemi életének nemesítő alakításában. Feladataink teljesítéséhez 1973-tól egyre növekvő mértékben hívunk társnak korábban nem alkalmazott műfajokat, témákat — s nem utolsósorban szerzőket.

— Úgy gondolom, amikor a méltatás a folyóirat megnövekedett, eredményes közművelődési hatását hangsúlyozza, talán többről is szó van, mint a megjelenő lapszámok közvetett hatásáról.

— Hogy helyes volt a lap karakterének módosítása, közéleti aspektusának erősítése, azt az olvasói, előfizetői érdeklődés jelentős növekedése igazolja. S igazolja másfelől az is, hogy részint a szerkesztőség kezdeményezése alapján, részint a hozzánk spontán érkező igényekre alapozva, egyre több közösséggel sikerül kiépíteni tartós kapcsolatot, amelynek keretei között — a személyes kontaktus megerősítésére túl — a csaknem mindig megszűnő eszmecsere kölcsönös gazdagodásra ad módot. Engedtessek itt meg, hogy egyéni példára is hivatkozzak: A Salgótarjáni Kohászati Üzemek József Attila Szocialista Brigádjával hároméves sokágú barátság köt minket össze, hogy találkozásaink hasznát méltánylandó, a brigádkollektíva Palócföld-előfizetési akciót indított a nagyüzem szocialista brigádjai körében. A szerkesztőség ugyanakkor e találkozók jóvoltából közvetlenebb utat talál az olvasói, mindennapi emberi problémákhoz, érdekekhez, igényekhez.

Tevékenységünk célja tehát — az egyes lapszámokban közölt írások általi közvetett, s a szerkesztőség sokoldalú kapcsolatainak köszönhető közvetlen hatások révén — alakító, irányadó hatással lenni minél többek közösségi érdekeltiségének felébresztésére — akár a zszurnalisztika, akár a szépirodalom, akár a művészetek eszközével.

Tóth Elemér

dulás utáni magyar dráma helyzetéről; a debreceni irodalmi napok decemberben a magyar dráma ügyét tűzte napirendjére, s a vita anyaga az *Alföld* 1977. januári számában meg is jelent; belső konfliktusai alapvető fontosságú kérdésekre mutattak rá, mint ahogy azt a *Színház* ez idei februári számában leközölt *Debreceni disputa* című, szintén rendkívül tanulságos párbeszéd is igazolta; és pár napja jelent meg *Almás Miklós* cikke a *Népszabadságban* témájáról mai drámaírásunk néhány irányzatát választva. Aligha lehet kitérni az elől, hogy azokat a gondolatokat figyelembe vegye az ember, amelyekről ezek a rendezvények és cikkek szóltak.

A pozitívumokat és a negatívumokat is többször megfogalmazták. Az előbbire példa a minisztérium elemzése abban az anyagban, amely az új magyar drámák létrejöttének új ösztönzési rendszerét foglalta össze. Ez summásan így hangzik: „A hatvanas évek közepétől a hetvenes évek közepéig a magyar dráma a hagyományos »fejletlenebb műfajcsoport« besorolásából előrébb lépett. A legszembetűnőbb bizonyíték: Örkény, Szakonyi, Karinthy, Hubay és még néhányan mások különböző műveikkel átlépték az ország, Közép-Európa határait, leküzdve a nyelvi nehézségeket, a régebbi kommersz, az újabb protokolláris magyar drámaexport olykor szűk kereteit, tradícióit... A széles ívben kitarulkozó érdeklődés oka tartalmi és formai. E drámák hírt, információkat adtak, eszméket, gondolatokat közvetítettek a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális eredményei következtében a világ közfigyelmébe egyik fontos tárgyává váló szocialista Magyarországról”. Túl szép a kép? Lehet. Hiszen a negatívumok sem hiányoznak. Hallgassuk meg, hogyan „kánonizálja” ezeket *Szárász György* a *Színház* című lapban: „...kitűnő darabok kallódnak íróasztalok mélyén... a bemutatásra került anyag nem került művek csak elvéve jutnak nyomdafestékhez... a színházak nem méltányolnak ilyen-olyan írói törekvéseket, s a magyar dráma — a tetszetős műhely-elmélet ellenére — mostohagyereke Tháliának, s az öt képviselő színházi vezetőknek...” Persze ez így meg talán túlságosan is sötét, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy egyéb más műsorpolitikai feladatok mellett színházaink évente mintegy 25–30 új magyar

drámát mutatnak be; köztük nem is egyszer egy-egy író több művét. Így például az elmúlt két évben, 1974. szeptemberétől 1976. december végéig Sárospataky István, László-Bencsik Sándor, Gyurkovics Tibor, Vámos Miklós és Kaló Flórián két-két darabját, Illyés Gyula három új drámáját, Páskándi Géza és Hernádi Lajos négy-négy darabját mutatták be színpadainkon.

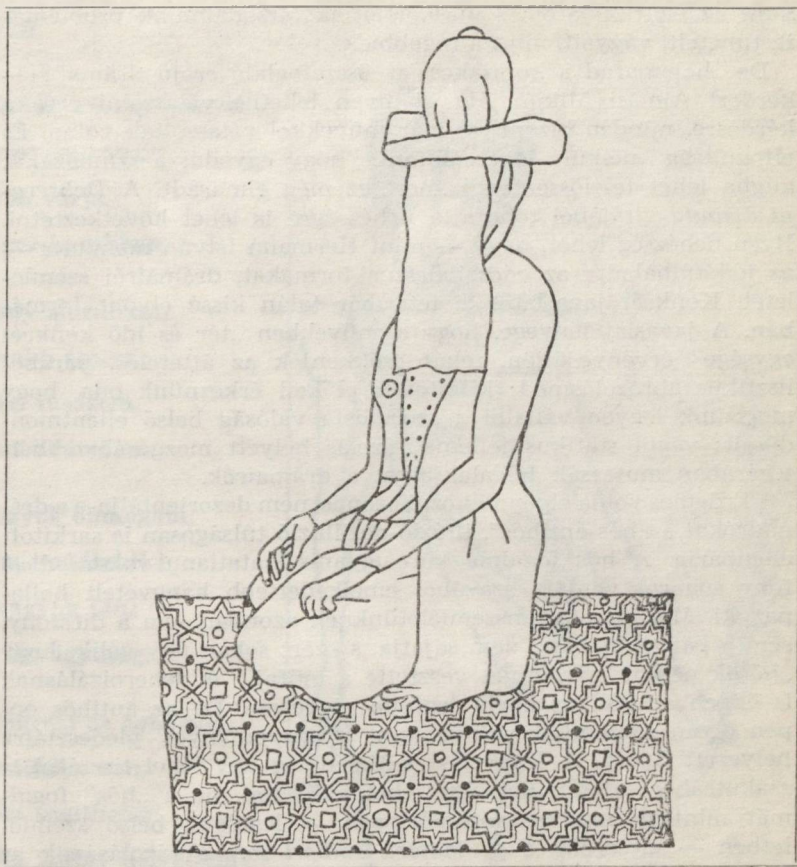
A tézisek és antitézisek között, vagy talán éppen azok eredményeképpen, a szintézis mindenképpen pozitív előjelű: *a színház keresi az író, igényli az irodalmat*. S ezt nem csak a mindennapi rutinmunkában cselekszi, hanem — a különböző pályázatok tanúsága szerint, mint amilyen (hogy csak a legfrissebbek közül említsünk egyet) a kecskeméti Katona József drámapályázat fiatal írók számára — és amilyen természetesen ez a mostani Nógrád megyei kezdeményezés is — külön kiemelt feladatként kezeli.

Gondolom, mindenki meglehetősen nehéz helyzetbe kerül, aki egy-két év, évad alapján igyekeznék helyzetképet rajzolni egy művészeti ág teljesítményeiről. A tájékozódás kedvéért és talán némi tanulság okából bizonyos vonásokra mégis érdemes rámutatni, annál is inkább, mert ezt a már említett ankétokon is megtették. Az mindenképpen szembetűnő, hogy formailag milyen széles skálán jelentek meg a különböző művek. Aligha lehetne egyetlen formai skatulyába zárni Illyés *Dupla vagy semmijét*, Raffai *Vasderes* ét, Örkény *Kulcskeresőkjét*, László *Uránbányászokját*, Páskándi *Kettősűrészelt zongora* című groteszkjét, vagy Fejes *Cserepes Margit házassága* című játékát. De az is teljesen nyilvánvaló, hogy egyiktől sem lehetne megvonni az érvényes maiság alapvető tulajdonságát. Nyugodtan mondhatjuk, hogy drámairásunk messze eltávolodott a naturalista sablontól, ha egyes művek — és sokszor éppen a direkttebb társadalmi töltetűek — még fel is mutatnak ilyen visszautaló vonásokat.

A továbblépés érdekében megfontolandónak látszik az a gondolatmenet, amelyet *Hermann István* fejtett ki, éles vitára ösztökélve a jelenlevőket, Debrecenben. Három drámai ábrázolásmódról szolt. Az egyiket a régi „hitviták” hagyományához kötötte és változatlan, kész figurák álláspontjának szembeszegezését látta benne; a másikat az első ellenpárjának minősítette, amelyben — ugyanilyen zárt rendszerben, de — ironikusan ábrázolva vonulnak föl a frontok. A harmadik lenne véleménye szerint a „Bánk bán-i” út: a konkrét történelmi szituációban megrajzolt és jellemének fejlődésében ábrázolt drámai alakkal a középpontban. Véleménye szerint az első két csoportba tartozó alkotói módszer társadalmi-történelmi háttere elmosódóban van, tehát drámairásunknak is túl kell lépnie ezeken a fokokon. A kibontakozás értelemszerűen a harmadik lehetőség irányába nyílik meg. Ezek a szemléleti-alkotói elvek természetszerűleg nem illenek minden drámára, s főleg tiszta képletszerűségükben nem. De mint tendenciákra, meghaladásra váró és kibontakozást ígérő tendenciákra, mindenképpen fel kell figyelniük.

Bizonyos következtetéseket le lehet azután vonni az elmúlt két év termését vizsgálva, a tapasztalatok, a kritikai és a közönségviszhang alapján. Az egyik ilyen tapasztalat az, hogy a parabola-jellegű és célzatú történelmi drámák lassan alkalmatlan eszközzé válnak a hiteles mai mondanivaló művészi tolmácsolására. Ennek az a legfőbb oka, hogy a párhuzamot csak egy bizonyos ideig lehet többé-kevésbé szellemesen fenntartani; óhatatlanul eljön az a pont, ahol szinte erőszakosan tör föl a múlt és jelen alapvető történelmi ellentmondása. Ekkor az író előtt két út áll: vagy a múltat változtatja meg, vagy a jelent. Mindkét próbálkozás a művészi minőség, a hatékonyság rovására megy. Az a megoldási kísérlet is kétes értékű, amely az általánosítás olyan fokán tartja a művet, hogy az szinte közhely vagy félremagyarázhatóvá, tetszés szerint betölthetővé válik. A dilemma meghaladásának eddigi egyetlen sikeres példája véleményem szerint Szabó Magda *Az a szép fényes nap* című „szemtelen” történelmi színműve, amely friss gondolatokra húz mintegy farsangi maskarát. Azt a feladatot pedig, amit Debrecenben Taar Ferenc szánt volna a történelmi drámának, hogy t. i. korrigálja a hamis nemzeti tudatot, mindenekelett maguknak a szaktörténészeknek kell elvégezni; az irodalmi-költői szintű leszámolás ritkán elérhető csúcspontra.

Jó néhány olyan dráma — köztük nem is egy vígjáték, hagyományos vagy groteszk formában — került színpadainkra,

amelyek a hétköznapi kritikáját gyakorolták az *Almás Miklós* cikkében kifejtett módon. Igazat kell azonban adni neki abban, hogy a „pitiség” ábrázolása valamiképpen maga után vonta a dráma gondolati szintvesztését is, „mintha kikapcsolták volna az áramkört a hősökől”. A „mini-környezet” hiteles ábrázolásához talán túlságosan is mélyre kell hajolni, annyira, ahonnan már nem lehet visszatekinteni a teljesebb összefüggések felé. S ha a közönség rá is ismer a figurákban — a szomszédaira; az azonosság felismerése köztudomásúan meglehetősen alacsony szintű esztétikai kategória.

Ha a hatvanas évek fordulóján általános és indokolt volt is a magyar értelmiség önvizsgálata, történelmének reális szemmel való felmérése; ma már nem sok újat hoznak a még oly tisztességes direkt ábrázolások, s nehezen kerülnek el a didaxis veszélyét. Félő, hogy előbb-utóbb erre a sorsra jut majd társadalmunk „elveszett nemzedékének” ábrázolása is. Ami az *Oszlopos Simeonban* megdöbbentő tragikumként jelentkezett, s amire még a *Tűzet viszek* művészőnének sorsa is joggal figyelemztetett — az önpusztítás okaira és következményeire —, az a *Sziklafalban* már csak távoli motívumként bukkan fel, a *Harmincéves* vagyokban pedig könnyed gúnyolódás tárgya.

Megerősödött azonban egy konfliktus gyakorisága, amelyet véleményem szerint felületesen „nemzedéki” problémának szoktunk nevezni. A skála nagyon széles, hiszen olyan művek írhatók föl rá, mint a *Hetvenes évek*, a *Csóka-család*, a *Vasderes*, a *Tíz közül kilenc*, az *Anyaföld*, az *Asztalosinduló* vagy éppen a *Kedves Bópeer...!* De fel kellene ismernünk, hogy a „nemzedék”-fogalom itt csak egy nagyobb és mélyebb helyzetváltozásnak a metafórája. A fiatalok ugyanis azok a húsz-harmincévesek, akik — az előző generációhoz képest — egy alapvetően megváltozott történelmi-társadalmi környezetbe születtek, olyan világba, ahol a kapitalizmus meghaladott forma, legfeljebb tudati és magatartásbeli csökevényekben él tovább, illetve külsőkülföldi példaként vonz-taszít. És amíg a művek többsége — majdnem azt mondhatnánk: törvényszerűen — a múlt felől nézi a jelent, hangot kezd kapni az a szemlélet (gondoljunk csak a *Harmincéves* vagyok paradigmikus hangvételére), amikor már a jelen felől tekintenek a múltra. Elképzelhető, hogy lesznek még olyan művek, amelyek éppen a dráma műfaji sajátosságainál fogva kiélezkedik a múlt és jelen ellentéteit, egyoldalúan a jelen javára döntenek, és nem veszik figyelembe ennek az ellentmondásnak a dialektikáját. Ne csodálkozzunk hát, ha a fiatal drámairók, identitásuk keresése közben másképpen látnak,

mint az előttük járók, s máshol látják társadalmunk problémáit, tüneteit, vágyait, mint a régebbiek.

De „hol marad a korszakos, az összefoglaló erejű dráma”? — kérdezi Almási Miklós. Ha könnyen lehetne válaszolni erre a kérdésre, minden bizonnyal már művekkel válaszoltak volna. És eifogultság nélkül lehet állítani, hogy egyedül a színházakat aligha lehet felelőssé tenni, mert ez még elmaradt. A *Debrece-ni disputa* vitájából többfajta nehézségre is lehet következtetni. Ilyen nehézség lehet, hogy — mint Hermann István mondotta — az idő túlhaladta az eddigi drámai formákat, drámaírói szemléletet. Konkrét javaslatot is tett, bár talán kissé elvont formában. A javaslat lényege, hogy a művekben „tér és idő konkrét egysége” érvényesüljön, tehát csökkenjék az áttételes, parabolisztikus ábrázolásmód; kifejtette; el kell érkeznünk oda, hogy merszünk legyen vállalni a szocialista valóság belső ellentmondásait; végül statikus jellemábrázolás helyett mozgásban, változásában mutassák fel alakjaikat a drámaírók.

Érdeemes volna elgondolkozni azon is, nem dezorientálja-e a drámaírókat a „hős-antihős”, illúzió-dezillúzió túlságosan is sarkított ellenpárja. A hős fogalma köré ugyanis óhatatlanul valami dicsfény sugarát vonják, szavából emelkedettebb hangvételt hallanak ki. Mai társadalomszemléletünknek azonban sem a dicsfény, sem a patetikus hang nem sajátja, s ezért sokan úgy vélik, hogy „hősök nélkül” vivőerejét veszítette a műfaj. A deheroizálásnak is éppen ez volt az egyik legfőbb vivőereje. De az antihős éppen olyan sablonossá válhat, mint a hagyományos, piedesztálra helyezett figura. A félreértést valószínűleg úgy lehet tisztázni, a zsákutcából valószínűleg úgy lehet kikerülni, ha a „hős” fogalmát mintegy munkahipotézisképpen — legalább belső szemléletben — kicserélik a *példaszerű emberi sors* ábrázolásának az igényére. Ha komolyan vesszük azt a félig elfelejtett meghatározást, hogy tipikus jellemeket kell tipikus körülmények között ábrázolni. Hiszen a „példa” hitelét éppen ez adhatja meg. Azt hiszem, hogy Örkény színpadi műveinek — amelyek pedig előadasmódjukban a szokásosnál is megformáltabbnak ítéltetők — éppen a tipizálás erőssége és pontossága adja a siker lendületét. Örkény ugyanis alaphelyzeteket fedez fel, absztrahál és szervez színpadi képletté, legyen az akár a *Tóték*, a *Macskajáték*, a *Vérrokonok* vagy a *Kuleskeresők*. Ez a nagyon is igaz képlet van ilyen-amolyan, néhol groteszk maskarába felöltöztetve, de azok az öltözékek lényegében egyetlen anyagból vannak tervezve-varrva.

Bizonyos felületes, majd hogyanem zszurnalisztikus kategorizálással szokták a szovjet drámairodalom néhány igen érdekes új alkotását „termelési” darabnak minősíteni. Aligha lehetne riasztóbb címkét találni az ilyen alkotások számára, s még riasztóbb lenne, ha a mi drámaíróink és színházaink is „termelési tematikájú” műveket akarnának számon kérni. Az természetesen igaz, hogy a munka az emberi társadalom és az emberélet döntő része, alapvető meghatározója. De *Gelman Egy ülés jegyzőkönyve* című darabjában nem a munka a téma, hanem — és sikerének éppen ez a fő oka — a munkához, mint az emberélet egy döntő részéhez való viszony, konfliktusa pedig a látszólag hasznos öncsalás és a látszólag haszontalan becsületesség között van; még mélyebben pedig az öncsalás okáról szól — a nagymértékben és a felső vezetésben is elburjázott rossz presztizsvédelemről. Olyan állapotról, ahol az igazság létérdekét veszélyeztető tényezőként jelentkezik. Tanulságos konfliktus ez, messze távol a szakmai értelmezésű „termelési” problémától.

Igen rokon ez a konfliktus a felelősség vállalásának és el nem vállalásának nagyon is drámai feszültségével. Érdeemes elolvasni *Almási Miklós* cikkét a *Valóság* ban az egyéni felelősség alakulásáról társadalmi gyakorlatunkban, és drámai lehetőségként is szemügyre venni a sokszor látványosan, akár az öngyilkosságig következetesen a felelősséget mások helyett is magukra vevő „túl-vállalók” konfliktushelyzeteit. Nem hiszem, hogy ismeretlen volna számunkra a karriervágy mai Macbeth-je, aki, ha talán csak jelképesen, de partnerei, barátai, családja holttestén át harcolja ki pozícióját, vagyonát, hatalmát. És nem volt vagy nincsen példa arra, hogyan alakulnak ki cinkoscsoportok, élőködve mindaddig, amíg végül azután az egyik holló mégiscsak kivájjja a másik szemét?

Már említettem a mai nemzedék identitás-problémáját; azt,

hogy szinte még megoldatlan a számukra önmaguk életfeladatának világos megfogalmazása. A múlt negációja önmagában ugyanis rövid program. A vezetés átvételének igénye merőben formális lehet, ha nincsen tartalma. Hogyan harcolhatja meg drámai harcát valaki egy életcél érdekében? Mit kell önmagában és környezetében legyőznie, hogy kiteljesíthesse önmagát? A hit megszerzésének és győzelemre vitelének drámája lehet az, netán tragédiája.

És azt is vissza lehet kérdezni, amit a debreceni konferencián *Maróti Lajos* fogalmazott meg, hogy t. i. „ez a társadalom, amiben élünk, igényli-e azt, hogy . . . tükröt mutassunk neki a színpadról a saját konfliktusaira, a saját belső ellentmondásaira. . . ?” Talán mondanom sem kell, milyen drámai lehetőséget kínál ennek az ellenmondásnak az ábrázolása: a saját veszélyhelyzetei előtt szemet csukó ember vagy emberek alakjának felmutatása.

Mindezek a gondolatok természetesen csak felkínált javaslatok, ajtók nyitogatása, kedvébresztés. Olyan gondolatok, amelyek esetleg nyílt vagy belső vitákat indíthatnak. Aktualitásukat drámairodalomunk és színházművészetünk helyzete sugallja, Nógrád megye és a Déryné Színház kezdeményezése igazolja.

Engedjék még meg, hogy végül felhívjam a figyelmet egy érdekes lehetőségre, véletlen egybeesésre. Azok, akik tájékozódni szoktak a világszínház eseményei, változásának, fejlődésének jelenlegi állapota felől, nyilvánvaló módon feltűnt két érdekes törekvés, tendencia. Az egyik ezek közül a „közvetlen” színház gondolata. A legkülönbözőbb erőfeszítések történeke ugyanis azért, hogy a színházművészet, amely tulajdonképpen a dráma művészetének látható arca, újra eleven kapcsolatba kerüljön közönségével, feloldódjanak azok a merev határok, amelyek a zenekari árok, a rivalda fénye húzott az elmúlt néhány száz év során néző és játékos közé. A maradandó élményt eszerint jobban biztosítja a hatás közvetlensége, szinte testi közelsége. Köztudomású, hogy *Peter Brook* is a „közvetlen” színházban jelölte meg művészi eszményképét, kísérletei jórészt ennek a játékmódnak az eléréséért folytak. A másik felismerhető tendencia a kisformátumú színházi produkciók elszaporodása. Lemondás a rafinált színpadtechnikáról, az ezerszemélyes nézőterekről. Vágyódás az intimitás, a kis közösségek felé. A személyesség szuggesztív varázsának keresése. A szemtől szembe való közlés hatékonysága. Anélkül persze, hogy a tartalom igényességéről, a művészi tolmácsolás tisztességéről le kellene volna szabad mondani. És ez is tulajdonképpen a közvetlen színház formai feltétele.

A Déryné Színház, nyilvánvaló módon a maga megújulását is keresve, abban a kivételes helyzetben van, hogy adottságként számolhat azokkal a feltételekkel, amit a világszínház lázas kísérletezéssel keresgél, próbál megvalósítani. És ha hosszú időn át az volt a panasza, hátrányérzete, hogy redukálnia kell mindazt, amit a nagy színházak művésze nyújt, akkor most érdemes felfigyelnie arra, hogy hátránya előnyé változott, illetve változtatható. Eleve a kis formák színháza, és talán egyetlen más együttesnek sincs olyan lehetősége a közvetlen hang megütésére, a közvetlen színház korszerű megvalósítására, mint éppen neki. S ha ezt a lehetőségét komolyan fontolóra veszi, az ország legszélesebb hatású kísérleti színházává válhat. Nagyszerű művészi lehetőség adódhatik, amely éppen hátrányosnak vélt helyzetéből következik.

Ez a mostani kezdeményezés is lépést jelenthet ebben az irányban. A példát talán éppen Salgótarján mutathatja, ahol egy fejlődésben elmaradt hely alakította ki a legmodernebb magyar kisvárosi városközpontot: a hátrányt tudta sikeresen előnyére fordítani. Itt pedig ehhez a színházi vállalkozáshoz, amelynek értékét alig lehet elég magasra becsülni, amely a magyar dráma szolgálatában indul, fiatal drámaírók segítségét kéri, szervezi. Olyan alkotókat, akiket talán kevésbé kötnek a már túlságosan is kialakult megoldások, akik új szemléletet szólaltathatnak meg, s akik sokoldalú bátorítást kapnak, hogy a maguk valóságának konfliktusait — példaszerű emberi sorsokon keresztül, legyen bár tragikus vagy komédiába hajló, zenével átszótt vagy mindennapos próza — közvetlenül és erőteljesen szólaltassák meg.

Székely György

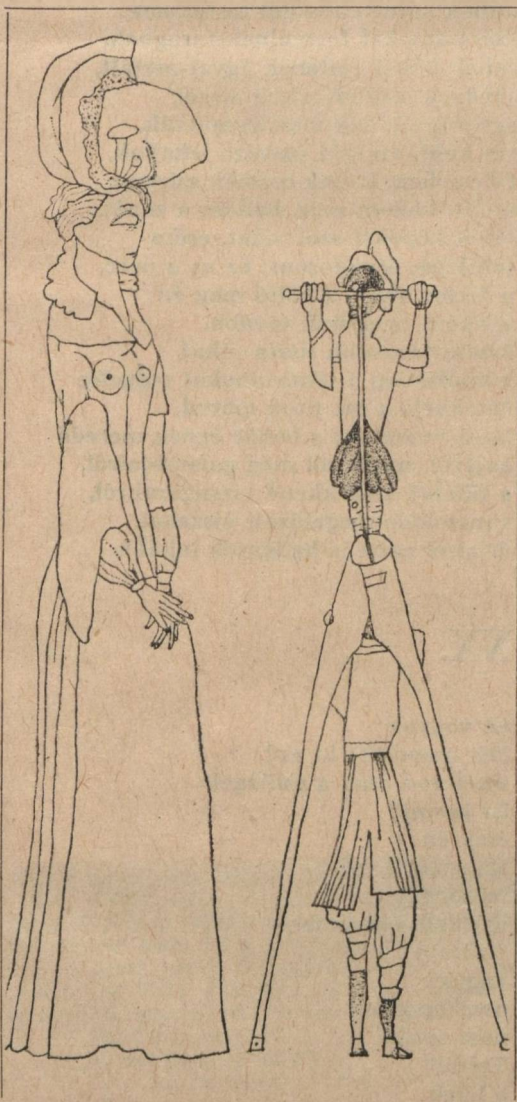
Jánosy István

A gyöngeségben van erőd

Most mert csigolyád eltörött,
s hordod teknőchéj gipszedet,
s öltöztetni kell mint játékbabát,
— így még sosem szerettelek.
A gyöngeségben van erőd.

Pihétlen fiókat madáranyák —
úgy gondozlak. Szárnyas idóm veled
úszik. S föllobbannak emlékeink,
ahogy az őszi levelek...
Nézd, sárgába, lilába lánognak a fák.

S ahogy a sárga lomb pereg,
pereg időnk. S ez őszi nyár
szívfajdítón szép lángba gyűjt
minden virágot — ezért csapodár.
... Nézd, virággá szépültek az emberek!

A Színész halála

Bolond Othello — másnak ez egy szerep.
Utána vígan megy vacsorázni, vagy
ad hoc szerelme ágyba várja,
s gyermeki álom ivor karokban.

Nekem, midőn a függöny alázuhant,
kezdődik újból a cudarabb szerep:
most nem színészekkel tusázom,
démonaimmal ezüst lidércben.

Jágó, Othello: mind vagyok önmagam,
Desdemonám is bennem imádkozik;
végső magamban ő vagyok tán:
gyermeki, téveteg együgyűség.

Habkönnyű sárkány: tánccal az égbe húz;
vulkáni láva: súllyal a földbe von.
Néző, ne nézz, úgysem segíthetsz!
Vesd meg a lanyha rutint helyettem!

Karácsondi Imre

Tánc

csak a test
csak a tánc

zene suhogás
dübörgés
dobás
lobogás

csak az ütem
csak a tánc
surranás
moccanás
tipegés
rángás
topogás

semmi semmi semmi
csak a tánc
csak a tánc

lüktetés
hentergés
lebegés

dob dob már csak
a dob

dündete
dündete
dündete
dün

dündete
dündete
dündete
dün

Testünk története

koppan	siklik
dobban	fekszik
lépted	tested
toppan	izzik
esörren	hódol
pörren	bókol
tested	szájam
röppen	csókol
libben	+++
reppen	sötét
szoknyád	sötét
libben	ringat
	a
	lét

Papp Lajos

Riportok

I.

A gyantaszagú ítélet
gerendáira
fejjel lefelé
fölszögezék

Kínok nyálzó görcei közt
vérbeporult szemével
közvetlen-közélről
látott egy bogarat

Míg élt sosem volt ily közel a földhöz

Mosolygott
halálában

XIII.

MÁST TANULOK; kabátujjamba
zsineget rejtettem, meghúzom,
égnek áll hajam, három nyulat,
két galambot bújtattam el
buggyos-bő nadrágom szárába,
adott pillanatban jobb fülemből
vízugar szökken elő, ez
biztos siker, felbuktatnak,
hasra vágódom nyomban, betört
orrom vérzik, fenékre rugdosnak,
nyakon öntenek hideggel-meleggel,
kicsiny játékhegedűm pozdorjává
törik, ezen jókat kacag
a publikum, a verset félretettem,
minek írnak, megvetem magamban
a költőt, jó okom van rá,
mindig éhes volt, sovány; mondják,
jó húshan vagyok, ő meg
élhetetlen volt mindig, mire
vihette volna egytányérnyi
szárazbab-hecsületével,
maholnap telket is veszek,
ő csak nézett, nézett magányosan,
tudatlanok tanították olvasni-írni,
túrta, összevihogtak mögötte,
számolgatták soraihan a bő- meg
a cö-betüket, az volt a mérték,
köröskörül zümmögött a cöbö,
meg a böcö és a böböb, meg a
cöcöcö, legyek, bögyölyök
cirregtek, zurogtek, sokallották
cöcögve-böbögve, vérére telepedtek,
elgyengülten bukdácsolt, levonások,
megvonások, összeviessza-vonások
macskakövein, én mást tanulok;
tanult gesztusaimat tovább adom,
egy kézmozdulatból, tenyérszíni körömből
mi vonható le, meghatározásához
nem kis idő szükséges, van-e hivatal,
kijelölni bukfenecim percentjét,
hahotám esedékes százalékait,
egy szemhunyorítás-homlokráncolás
luxusadóját, arcom fehérre meszelem,
ez már biztos siker, a verset
félrelöktem, minek toll-papír-tinta,

hogyan is vehetném komolyan a költőt,
ágálását unalom szájgörcse kísérte,
közöny üvegszemei csörögtek,
kocódtak minden mondatára,
halomba gyűltek lába előtt,
görgedező kavicsok, fűzhet-rakhat
belőlük üvegszemvárat, annyi van már;
én meg automat mosogatom-fényesítem,
dorombol kezes állapot, mégis
kicserelem nagyobbra, mindent
nagyobbra cserélek, rokont-barátot,
hivatalt-beosztást-rangot,
feleséget-titkárnyót-szeretőt,
gesztusaimat tanulják, utánozzák,
hajlongó tekintetek kísérnek,
szemöldökeim kíneveznek és leváltanak,
orrcimpám fintora korizlést teremt,
pitiző rímek, farkesóváló ritmusok
dörgölődnek-nyaldosnak, minden
arc mészféher, biztos siker ez már,
mondom, mást tanulok; számolni
kezek, holnaptól számokat
számolok, betűim számokká
változnak át, összeadom őket,
több betű nagyobb szám, a szó
szerény jövedelem, kis gazdagság
egy egyszerű mondat, s egy
cicerói igazi vagyon már, mindennek
ára van, veszek és eladok:
a vers pedig kacat, értéktelen,
szezonzéki kiárusítások szemete,
mütyür-ráadás, balek-jutalom,
tessék, a költő kint ácsorog,
kírákatomba les, bejönni nem mer,
be sem engedném, igaz, még
valamit elemelne, menjen
isten hírével közeli halála elé
vagy az elérhetetlen halhatatlanság
után, én maradok, szél nem
háborgat, nap nem tűz fejemre,
nyugalmam mozdíthatatlan, ülök
pénzemen, le nem lökhetnek róla,
számolom, egykettőháromnégy,
pörgetem, nem tévedek, ez a
biztos iker, titka kezében van,
feldobom-elkapom, hopplá!
ez ám a játék, érte van minden,
él-lüktet érte, s a rangos kezét,
zsebemben is kotorászhat, tőröm
hajlongva, keressen-találjon,
neki tettem oda, ez az ő ára,
megfizet érte kamatostól a
lármázó demagógon mosolygok,
kítátott szájába aranyat vetek
a lehangosabb pillanatban,
elhallgat, aztán meg dicsőíteni kezd,
ismerem, összefut nyála a pénztől;
én a költőt vetem meg mégis,
élete haszontalan, pazarlás,
szavait-énekét szétszórja,
nem az én emberem, nem kellene
kifutónak sem, mondom, mást tanulok,
valaha láttam egy istent,
nagyorrút-nagyszakállút, tűz
szikrázott összeütött ökleiből,
nyilat lőtt, vadat ejtett,
emelte botját, esőt fakasztott
a ködből, arca bozótjából
dünnyögte, menjek ninivékbe:
próféta leszek, piszkos és büdös,
lenyel a cet kiokád, undorodnak
tőlem az oroslánok, fű hervad
fröcskölő nyálamtól, köpöm
a szitok-szót, repedezik a pofám,

a népek körülállnak, hasukat
fogják, úgy röhögnek, ágaskodom
egy rönkről, kőbor ebek lábukat
emelik pimaszul, csavargók
lekuporodnak, ott végzik szükségüket;
a költő nézett-hallgatott,
megvettem érte, gondoltam,
leselkedik, lopni remélt a jámbor,
ráhagytam, jó reklám lehet,
ez a biztos siker feltétele,
rám hivatkozik majd ő is,
ha fejem fölé tornyos tetőt emelnek,
rongyait kifestik-aranyozzák,
göbös izmaim, görcsös csontjaim
márványba örökülnek, fohász koszorúz,
hát akkor dalba foglal ez a
bamba rímkovács is, ezért aztán
szavaltam ihletetlen reggeltől
estig sok napon át, ő meg egyszer
megfordult, hazament, meghalt,
ezért mást tanulok; szememre
vetették úgyis tudatlanságomat,
dolgoztam mindig, nem locsogtam,
erő könyvekre nem maradt a napból,
lezuhanam este, másnap nem
szálltam föl az égre, föld van
talpam alatt, bőröm érzi a rögöket,
torzok szúrását sziszegi, fű
simogatásától megkönnyebbül,
meghagyták, kezemben van a munka,
tenyerem hozzá kérgesedik,
ujjaim régóta szótlanok-nehezek,
kítartanak mégis a fáradságban,
vetnek, aratnak, éhségem jóllakatják,
szomjamat itallal oltják, ruhát
adnak könnyebbségül testemnek,
szerszámokat formálnak-faragnak,
fából, kőből építenek ágyat-asztalt,
jövőnek otthont, zizeg a szél,
sustorgását fák visszhangozzák,
rét küldi virágát szavára lehajlok,
főlemelem, felénk eszmék szirmai,
szólít, halloham már, halloham a zenét,
látok képeket-szobrokat, erőm
felébred, átváltozom; ez az a perc,
a biztos siker, a költő meg én
egyként megyünk tovább,
öszertartozásunk tiszta sóhaj,
hőhullásban a lábnyomokat reggelre
betakarja a hó, titok marad,
hová vezetnek? a bohóc égnek meredő
hajáról, nyulairól meg galambjairól,
a füléből kiszökkenő vízugarokról,
vonszolódó-megalázott éjszakai
útjairól ezért is hallgatok inkább.

XX.

én vagyok
Mit mondott? ki az?
sötét van csak a csillagok
Ki beszél?
csak én
Hangosabban!
szorongásom
egy felhő peremén
eladtam
vagyok
nem beszélék
nem rezdül
Tréfál?
a lélek

Szél ellen...

Donki a hétvégi ház ajtajában áll, borotvaszappan ragyog a képen, ecsetjével újabb adagot kever a kezében tartott tálkában. Nagy a készülődés, igazi bakhangulat, ami még az egyébként halvérűeket is magával ragadná. Ilyen meg közöttük nem akad: nem élne meg. A pályán iszonyúan csibésznek kell lenned az egyik pillanatban, hogy aztán a következőben a legsportszerűbb módon állítsd talpra azt, akit előzőleg szemét módon leütöttél. És amikor a bíró felé fordulsz, tekinteted egy ártatlan hároméves gyermekével vetekszik, ha kell, könnyezel és sírsz, csak hogy a pályán maradhass: a kiállításért pénzben tetés jár — itt mindent ezzel mérnek.

Óriási sebességre kapcsol a színjáték. Mindenki gyorsuló ütemben keni-feni magát, nyakkendő, inget, zakót, egyéb ruhadarabot csereberél, készül az előadásra. A hét fátalmait — napi két edzés, tűző napon — elfújja az emelkedő hangulat: a társaság kimenőt kapott öttől kilencig.

Az edző ott téblábol a házak mögött, hülye szellemeskedés közepette adva a játékosok tudtára, hogy ő a nagylelkű, ő engedélyezte a kimenőt. Tartásáról, arcáról egyaránt leolvasható: „Na, milyen gyerek vagyok, kiengedtelek benneteket a városba, méghozzá teljesen egyedül, párosával sem kell mennetek.” Donkiék házához érve hű marad önmagához — „Nem szeretném, ha késnétek! Tudjátok, mivel jár!” —, aztán megszaporázza lépteit és elhúzza a szennyest.

— Figyeld meg, Pufi, ezt még egyszer fejbe vágom, ha nem hagy békén — morogja Don.

Pufi éppen nyakkendőjét köti a szoba túlsó sarkában, csak a végzőra figyel föl:

— Hülye vagy, nézz keresztül rajta!

— Nem mindegy? Nem ártottam se neki, se másnak, de mióta felszólaltunk a játékosértekezleten, hogy az edzőmunka nem érve kalap szart sem, azóta egyszerűen nem tud lenyelni. Könnyebb a lelkenek, ha még ezt a rühes négyórás kimenőt is megkésérelheti.

— Hagyd a fenébe, Őcsi! Kimegyünk, az első krimóban bekapunk valamit, aztán „hajts”! Hol van még a kilenc óra!

Akik elkészültek, máris szállingóznak kifelé, be-bekukkantva a szomszédos házakba, hogy szimpátiájuknak vagy antipátiájuknak megfelelően odavakantsanak valamit.

A mester éppen egy csoportot szórakoztat a háza előtt. A slepp kicsavarja magából a szükséges tetszésnyilvánítást, távozásakor biztosítja az edzőt, hogy a sportszerű életmód az elkövetkező négy óra során semmiféle csorbát nem szenved.

A versenysport maga sem szimpla dolog, de az edzőtábor hangulata igazán sajátos. Kívülállóok számára, akik csak a mesterségesen felszólalt, bivalyerős férfiemberek kulimunkáját, meg állandóan viccelőrehabilitáló jókedvét látják, érthetetlenek is az olykori sirámok. Pedig, hogy mi s mi van a kulisszák mögött! Ugyanezek a fiúk rendszeresen, következetes kegyetlenséggel irtják egymást, hogy a pályára lépésük lehetőleg tegyék a másikat. Egy-egy rossz forma, vagy akár eladott labda után „jön a szöveg”: és „fenekedre varrják a cserepadot.” De a szöveg a pályán a legkegyetlenebb: „űtörő”, „kimeszjeljem magam, hogy megtalálj”, „veszek neked egy szöveget készítyűt” (a jobb labdabiztonság érdekében). Vagy: „nyeles labda nem kéne?” S mindehhez még az is, hogy a legjobb formában sem lehet biztos, mert a csapat összeállításakor nem a teljesítmény számít. Rendre kiharadhatsz a keretből olyanok miatt, akik az edző kegyeit elnyerték. S egy idő után óhatatlanul kiborulsz.

Donki még félig habos, lassan húzálja arcán a pengét, szeme sarkából méregetve a ház előtt elhaladókat. Közben be nem áll a száj: „Mi van, zugivók?” „Elég selymes volt a nyelvetek? A fátőkű főnökötök most igazán jól érezheti magát.” „Ennyi ganét egy csomóban ritkán látni.”

— Tartsd a pófád, Don, mert még megjáród!

— Jaj, rögtön tönkremegyek a félelemtől, gennyes! Csak azért nem vágok fejbe, mert nincs hypóm, hogy fertőtlenítsen a mancsom a képed után.

Az utolsók között lépnek ki a tábor kapuján. Alig beszélnek, a legelső kocsmát kutatják emlékezetükben, azt amelyiket a sok kisvárosi futás jóvoltából igencsak ismernek kívülről. Arcukon szinte egyszerre derül fel a felismerés: megvan, az akácsró végén, az udvarban!

Az ivóban alig van forgalom, néhány vendég lézeng mindössze. Az álmos csapos melázó tekintete a plafonhoz tapad, az emlírnék az az érzése, hogy közben egyfolytában a rácsra tölti a sört. De értheti a munkáját, mert a sör jön, s nem mellé — pontosan a kriglibe. Idomított csap lehet! S közben még a féldeciket is kitölti, hogy észre sem venni. Annymira zavarja őket a csapos égre néző kék szeme, hogy csak akkor térnek magukhoz, mikor az elötartott markában eléjük rázza az aprót: tíz fillért reklamá, annyival rövidebb. Gyorsan odanyomják a járót. Az ital vilámgyorsan tűnik el, homokként issza fel a kihajtott, fátadt szervezet.

— Most pedig felhajtottunk valakit — kerekedik végre szó Pufi száján. — Mért gyászolsz, Őcsikém, három óránk még mindig van. Aranyélet, tengerpart: ébredj már föl!

— Te, Pufi, megéri?

— Mi éri meg, te ökör?

— Hát ez az egész... Ünöm. Malomban vagyok, gép vagyok.

Esküszöm, csak ezért etetek, hogy futni tudjak, s ha megállok, nem kapok kaját. Aztán ez a társaság. Vesszek meg, én kiszállok!

— Hülye vagy! Itt ez a néhány óra, beszophatunk, csajozhatunk, erre te lelkizel. En segíték, ha lehet, de te is tudod, hogy mindenhol vannak tetű emberek — itt is.

— Én nem róluk beszélek, hanem magamról! — makacsodik Don. — Ezt a gerinctelen nyali-palizást nem csinálom tovább. Tudom, a szarnak nem lehet szemére vetni, hogy bűdös. De itt rólunk van szó, nem róluk.

— Na, nekem ebből elég, Őcsikém — tápázkodik fel helyéről sa-vanyú arccal Pufi. — Mással szeretnék most társalogni, ebben a kevés időben. Begyesebbel, barátságosabban, mint te.

Fizetnek és elindulnak. A kelemes este old valamit feszültségükön. Egy vendéglőből zenefoszalányok szűrődének ki — neonbetűk hirdetik: RÓZSAKERT KISVENDEGLŐ.

— Donikám, most te erre, én meg arra! — köszön el Pufi.

Donki marad, Pufi meg elindul ráhajtani. Nem valami nagy sikerrel. Sok helyre benéz, de ma valahogy nem megy a csalog. Ilyen az én formám — gondolja, aztán végül is elindul a Rózsakertbe, ahol a találkozást Donkival megbeszélték. Leül, iszik. Néhányszor megpillantja a táncoló párok között egy nagy mellű szökével egybenőve, Dont is. Aztán fut az idő. Fél kilenc után egyre idegesebben babrál a gyufájával: Don eltűnt s vészesen közeledik ki'enc óra. Az pedig szentírás. Először az óráját figyeli, aztán határoz: lemegy a partra. Meg kell őket találni! Szalad, végig a parton. Odafelé csöndes, fűrkésző szuszogással, visszafelé már kiabálva: Don, Donki, Őcsikém! Legázol a vízmenti bokrokhoz, a töksötét partra és csaknem rájuk lép.

— Donki, gyere azonnal! — A lányhoz fordulva, elnézést kér. — Ne haragudjon, nagyon fontos, hogy időre odaérjünk!

— Ennek aztán ugathatsz — röhög föl Don. —, ez egy bűdös szót sem tud magyarul.

— Don, az istenért, gyerünk! Ígérhetsz neki mindent, csak gyerünk már!

— Nem megyek, szarok az egészre! — villan fel eszelősen Donki félrészezen villogó szeme. — Nem megyek!

De Pufi ezt már távolról hallja, mert teljes erővel fut a tábor felé. Csak később visszapillantva látja meg barátját, amint vagy hatszáz méterrel mögötte lohol: No, csakhogy megjött az eszed, sóhajt megkönnyebbülten.

Az edzőtábor kapujához közeledik, Donki jóval mögötte. A kapuból kifordulva az edzőt pillantja meg: a kapuban áll, kezében stopper, idegesen szívja a cigarettáját. Donki tudja, hogy az idegeség látszat csupán. Illetve nem az erénynek szól, hanem a bűnért, a renitensek vétkéért: el'enuk jár a stopper. Torkában egyre erősebben érzi a lehajtott italok ízét, tüdője akadékoskodik, de egy utolsó erőfeszítéssel ráver saját lehetőségeire és elspintrel az „időmérő” mellett. Háromszáz méterrel mögötte Donki.

Hallja az óra kattanását, s az edző gúnytól kövér hangját: „Pataki, maga még beért.” Aztán, kis idő múlva ismét: „Maga meg lekésett. Erdős. Reggel jöjjön be hozzám! Vagy, tudja mit? Be se jöjjön! Oda megy, ahová akar, a ma esti szállását már maga fizeti!”

Másnap Donki nélkü! folytatódik az edzés. Említést sem tesz róla senki, legfeljebb a kizárt játékos helyére került új fiú hülye vigyora, gerinctel nélkü! szolgá!atkészége figyelmeztet és emlékeztet, hogy a keretet átírták. A stopperóra feltette az i-re a pontot. Az öltözőbe menet egyébként elolvashatják Erdős József (Don) áthúzott neve mellett a másikét, s a végzést a táblán: „A fegyé!mi tárgyalás végzése értelmében a közösség tudatos bomlasztásáért, az edzés szabotálásáért Erdős Józsefet a keretből a mai napon kizárjuk...”

A leizzadva, tikkadtan érkező Pufi szájában hirtelen összefut a nyál és köp egyet — a tábla közepére... Tudatos bomlasztás, szabotálás! Úgy ismeri Donkit, mint a tenyerét, csaknem egyidőben kerültek a csapatba, együtt hajtottak le jó néhány szezont. Szabotálás? Hülyeség! Mikor elkezdtek, eszükbe sem jutott, hogy itt harc is lesz, csak játszottak — felszabadultan és jól. Aztán megjött a kerettség. Akkor indult minden: mert a keret ugyan tizenhét főből áll, de a csapat összeállításakor, utazáskor csak tizenketten jöhetnek szóba. Pénzt viszont csak a játékosok és az utazók kapnak. Meg egyáltalán: a játék lehetőségét is. Vannak tehát, akik szükség-szerűen kiesnek. És furcsa módon sosem abból a galeriből, amelyik simulékonysága révén megnyerte az edző kegyeit. Ők persze észrevették ezt s úgy vigyáztak minden lépésükre, mint egy tervezőmérnök, mert látniva'ó volt, hogy nem elég a kifutáshoz az emberség meg a játéktudás. De mit tegyenek, ha nem születtek nyali-palinak. Elni és játszani akartak, becsülettel, azokhoz húztak, akik jól húztak, vállalkoztak a pluszra, túloráztak, rátettek arra, amit az edzésen megköveteltek. S ezért joggal vártak előnyöket a válogatáskor, meg okot arra, hogy ne menjenek bele a meggyőző-désükkel ellentétes dolgokba. Amiért a szájukat is nem egyszer ki-nyitották. No, Donkinak már megágyaztak emiatt...

Elégedett arccal nézi a köpés nyomát meg a többiek elhűlő pillantását, aztán elindul a mérleg felé. A dühtől kétszeresen érzi a kánikulai hőseget. A játékosok közönyös nyugalommal ácsorognak, az edző árgus szemekkel figyel a mérleget és gondosan vezeti be statisztikájába a tételeket. Pufi tudja, hogy van rajta felesleg, legszívesebben előre kikérné a szertáros Manykától a „szokásost.” Mikor fellép, megbillen alatta a mérleg, ördögi játéka kezd a skála, aztán megáll a kilencvennégy kilónál. Az edző szemöldökrántása minden jóindulatot kizár:

— Mondja, Pataki, mennyi sört iszik maga naponta?

Pufi szeme felszikkaszt, éppen jó időben érkezett neki ez a megjegyzés. Legszívesebben azonnal ütné, aztán mégis csak szóban kezd párbajozni:

— Miből gondolja, hogy iszom, mester? Mit szaglászik mindig utánam, mikor még sose volt velem gondja! Elviszem a hátamon a csapatot, derüljön ki a pályán, hogy hány kiló vagyok! A maga cingár versenylövőinek gőzölt bükkből van a kezük, mégsem találják el a kaput két lépésről se.

— Fejezze be, jó? Ami az ellenőrzést illeti, előbb-utóbb elkapjuk. Most viszont: két melegítő, gumikötél, ötkilós medicinlabda, nájlón kezelábas, kesztyű, sísapka. Aztán futás az atlétikai pályához! Négyezer méter!

— Mester — ugrik fel a vízszint Pufi fejében —, holnap meccs van, ezek után ott össze fogok esni.

— Nem érdekel a szövege, ez az én dolgom! Vagy az atlétikai pálya, vagy az öltöző. Válasszon!

Pufira hirtelen istentelen nagy nyugalom száll. Eszébe jutnak Don előző napi szavai, s széles mosollyal bölintve az edző felé, hegyes köpéssel megcélozza annak jobb lábát. Talál. Aztán elindul az öltöző felé.

Vilém Závada

Falusi asszony

Csak kopogjon büszkén facipőd,
falusi lelked mindig boldogan csúszik bele,
mikor föl kell kelned éjfélkor,
s az udvaron át az istállóba menned,
mikor a sötétben hosszan fölbödül a tehén,
láncát a vályun zörgeti,
vagy szarvát veri a falba,
mintha valamitől megriadt volna.

Csak belépsz az istállóba,
nevén hívod a barmot,
eres kezedd megsimogatod fejét anyailag,
s a békés, bölcs szemű tehén
a nehéz állatok örök komolyságával
az emberhangtól megjuházva,
köszönetül megnyalja kezedet érdes nyelvével,
és arcodba leheli forró,
lucernavirág-illatú leheletét.

Jó a szaglása a kóbor macskának is.
Panaszosan nyávog, mint a kizárt gyerek,
és amikor szemében zöld fény foszforeszkál,
mint a sűrűsből ólálkodó tigrisnek,
nem mer hozzád dörgölözni,
csak szoknyádat hízelgi meg és üdvözlőleg forog,
mintha csak érezné, hogy
nem hajtod el őt és
úgy bánsz vele, mintha ember volna.

Mit vetsz tavasszal a földbe,
hogy még a legkényesebb növények sem sínylődnék nálad,
s nem pusztulnak ki földedről?
Eddig sehosem állítottak emléket neked,
nem írtak rólad az újságokban,
de nálad a faluban,
a földön
minden
körülöttd forog.

Jánosy István fordítása

Lakos György

Hagyományos parasztlakodalom

(Részlet)

Történik: Újfalván, napjainkban, nyár végén.

A meghívottak és vendéglátók egyaránt a húszas-harmincas évekből való palóc népviseletben vannak, csak Pali, Bagyinszki, Plébános, Gyuri bá, Riporter és Gyetvai elvtárs kivétel.

I. rész

Szabóék hálószobája, Újfalván. Modern polgári lakásnak tetszik, rekamiával, szekrényssorral, toalett-tükörrel, fotellekkel, háromszögletű asztalkával. Amikor a függöny fölmeleg, Irma néni Babikát, a menyasszonyt öltözteti. Irma néni a sok szoknya láthatólag zavarja, gyakran igazgatja magát. Babika esküvői ruhája csak stílzoltan népi: testhez simuló, világoszöld bársonyruháját palóc himzés díszíti. Esküvő előtti ebédhez készülődnek.

1.

IRMA NÉNI (már nem először markolja föl a nehéz szoknyaegyveleget): Babika, te azután jól kitaláltad. Húsz éve nem volt rajtam ilyen viselet. Apósod meg a tyúkszemét fájlalja az ünnepi csizmájában, pedig egy hét óta disznóhájjal kenegeti.

BABIKA: Irma néni, maga cuki pofa ebben a ruhában!

IRMA NÉNI: Magadnak bezzeg...

BABIKA: Fölvettem volna a száz alszoknyát is. Pali megtiltotta. Én a hagyományos falusi lagzihoz ragaszkodtam, ő meg ehhez a ruhához. A Budapesti Nemzetközi Vásáron látta meg...

IRMA NÉNI: Könnyebb leszedni, mint a sok szoknyát... De neked hogyan juthatott ilyesmi az eszedbe?

BABIKA: Nagymamám falusi asszony, Olyan ízesen tud beszélni a lagzijáról!

IRMA NÉNI: Ilyet! Előszedted a régi, kényelmetlen maskarát! Persze a násznagyok és vőfélyek vannak igazán bajban. Hetek óta kutatják és tanulják a régi rigmusokat. Lesz itt olyan országos legyele!

BABIKA: Ez a divat. Bartók és Kodály elkezdte a zenében, azóta végigfutott a művészet minden ágában. A lakásnak is legjobb dísz a rézmoszár, a petróleumlámpa meg a rokka.

IRMA NÉNI: Meg a cseréptányér. Az én ócska tányérjaimat is mind elhurcolták a tarháló pestiek. Mégse értem, miért ment bele Pali ebbe a komédiába.

BABIKA: Megmondtam, ha elvárja, hogy otthagyjam Pestet érte, akkor hagyományos lagzit rendezzen. Vőfélyel, menyasszonytáncsal, hajnalégetéssel...

IRMA NÉNI (nevet): A kissogorod erővel elment vendéget hívogatni. Lujza néniéknél azután elvettette a rigmust:

Sok bő gatyá szálljon a násznép fejére,

Mint amennyi harmat a fű tetejére...

Sok bő gatyát mondott a sok bő áldás helyett. (Kacag)

BABIKA: Akarattal csinálta. Erről ráismerek.

IRMA NÉNI: Még nem is urad Pali, máris bolonddá tejtetted! Lehet, hogy Pesten ez a szokás. Nálunk a lány csak a holtomiglan-holtodiglan kimondása után kezdi el a táncoltatást. Bezzeg akkor visszamenőleg.

JANCSI (beront a szobába): Betoppant Lujza nénénk egy fogyókúrára fogott, koszos kakással a hóna alatt.

IRMA NÉNI: De te hogyan merészeltél betörni ide, ahova a nők is csak kopogtatással léphetnek be?!

JANCSI: Úgy szorongatja a végelgyengülésben szenvedő dögöt, mintha Philips-magnó lenne, őt kazettával.

IRMA NÉNI: Bezzeg őt fiatal korában az egészséges, vérbő kakasokért ette a penész. (Jancsihoz) De most már eleget lábatlankodtál!

JANCSI: Jó-jó, megyek. Lajkó már úgyis meghozta a hasaalját. (Utánozza a hentesbolt eladóit): Negyvenkilenc forint hatvannyolc fillér. (El)

IRMA NÉNI: Fordulj meg, kedves! Haladjunk! Még meg is kell fésüljelek.

BABIKA: Ki ez a negyvenkilenc forint hatvannyolc fillér?

IRMA NÉNI: Ő volt a legrosszabb számtanista az iskolában. Még nyolcadikban se tudta az egyszerűt. Kegyelamból engedték át, mert az anyja tanácsitkár. Most meg a boltvezető vele méreti ki a húst.

BABIKA: Úgy megtanult számolni?

IRMA NÉNI: Kutyafulét! Begyakorolta, hogy nyolcvan dekanál több húst nem szabad mérni és kiló árát kell bediktálni. Tíz-húsz fillért le is farag a kiló árából, ne látsszon ki annyira a lóláb.

BABIKA: És nem szól senki a vezetőnek?

IRMA NÉNI: Minek? Az se számol különben.

BABIKA: Szakasztott, mint Budapest. Így szűnik meg a falu és főváros közötti különbség!

PALI (Be): Babika! Úgy készülsz, mint a menyasszony.

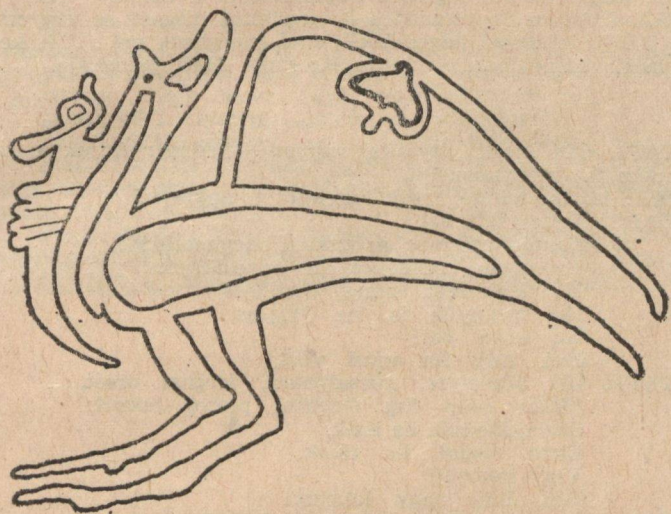
IRMA NÉNI: Még szép!

PALI: A vendégek már a csontvelőt eszik, piritóssal.

BABIKA: Akkor meg mit akarnak?

PALI: A menyasszonyra kíváncsiak, meg a sok rigmusra.

BABIKA: Ezek szerint a hagyományos lagzi nem csak engemet érdekel.

PALI: Apámat hallanád. Akkorákat jajgat, hogy szétszakad tőle a sátor. Sajog a tyúkszeme.

IRMA NÉNI: Ismerem apádat. Produkálja magát a vendégeknek. Mind itt vannak, akit meghívtatok?

PALI: Ebédre csak a közvetlen rokonságot és a legmeghittebb barátokat. Néhányan még késnek.

BABIKA: Misi és az az idősebb barátja már itt van?

PALI: Ők nem hivatalosak.

BABIKA: A legjobb barátod? Akivel együtt gyürtétek a főiskolát? Akivel egymás javára igyekeztek lemondani rólam? Végül én téged választottalak.

PALI: Nem hívtam meg.

BABIKA: Tudom. Megfeledezteél. De én találkoztam velük és pótoltam a mulasztást.

IRMA NÉNI: Az apja is ilyen feledékeny. Felejtés nagy vesztes.

PALI: Meghívtad őket a tudtom nélkül?

BABIKA: Most már tudod.

PALI: És erről csak most szólsz?

IRMA NÉNI: Mit berzengsz? Igazán rendes gyerekek. Csodálkozom is Babika ízlésén, hogy téged választott, nem a Misit.

PALI: Ne vicceljen, keresztanyám. Én Misiéket szándékosan nem hívtam meg. Sem ebédre, sem az esküvőre, de még a vacsorára sem.

BABIKA: Ez érthetetlen. Mi történt köztetek?

PALI: Megsértettek.

IRMA NÉNI: Az a csendes, csupaszív gyerek?

PALI: Az. Már nem is olyan csendes. Cinikus és fennhéjázó.

BABIKA: Mi a csodával tudott megsérteni. Nem akart gyolcsinget és rézgombos mellényt venni...

PALI: Olyat mondott, amit önérzetes embernek nem lehet lenyelni. Ha nem ő mondja, leszűrom, mint a karácsonyi süldőt.

BABIKA: Mit mondott?

IRMA NÉNI: Nyilatkozz a feleségednek! Bár a titoktartás néha többet ér a szólásnál...

PALI: Azt mondta...

IRMA NÉNI: Nyögd már ki! Nincs az a titkos dolog, akit az idő ki nem forog. No, mit mondott?

PALI: Hogy seggnyaló vagyok.

BABIKA: A disznó! Ilyet mert mondani? Mi bátorította föl erre?

IRMA NÉNI: (Palihoz) Egy szót se szólhatott volna, ha kiköpeted vele a bölcsességfogát. Ki a régi bosszúságot elszenvedí, magát újra készíti. (Babikához): Te, kedves, meggondolhattad volna a meghívást. Meg kell az ilyet beszélni. Ti most már ketten alkottok egyet.

BABIKA: Szeretném tudni, hogy' mert Misi ilyet a szemedbe vágni? S te mért nem kértél elégtételt? Nem arra gondolok, hogy kivered a szemfogát.

IRMA NÉNI: Süldőleány koromban még ököllel vagy boxerrel intézték el az efféle dolgot a fölhevült legények. A vénasszonyok

meg azt hirdették: „Ha haragszik, harapja meg a hasát, s ha nem éri, nyújtsa ki jól a nyakát”.

PALI: Megsajnáltam. Úgyis elég baja van. Ráadásul akkor tudta meg, hogy egybekelünk, itthon házasodunk és rendhagyó lagzit tartunk.

IRMA NÉNI: Tahát szerelemfáltésból mondta? Ki mit szeret, azt félti. A féltékeny ember beteg ember, nehéz számon kérni a tetteit. Szegény uram, isten nyugosztalja, legalább húsz évet veszített az életéből emiatt.

BABIKA: (Palihoz) Féltékenységből senkinek se mondják azt, hogy „te...”.

IRMA NÉNI: No, Misiről senki se állíthatja, hogy seggnyaló. Konok, egyenes, gerinces fajta és szókimondó. De most elvetette a sulykot. Ilyenből tetszik ki, hogy igazi-e a barát.

PALI: Ó annak tartja magát. S arcátlan. Volt képe elfogadni Babika meghívását.

BABIKA: Valami előzménye mégis lehetett, ha idáig jutottatok.

PALI: Nem alkalmas az idő. A násznép csak miránk vár. Inkább azon törd a fejedet, hogyan köszörüljük ki a csorbát. Ha Bagyinszki elvtárs itt találja őket, kitör a botrány.

BABIKA: Ki az a Bagyinszki?

IRMA NÉNI: A téesz húszüzemét vezeti. Egy ravasz kappan.

BABIKA: Kappan?

IRMA NÉNI: Tübe lehet fűzni a hangját. Hét határban nem találsz nála nagyobb lókötőt. Lehúzná a tetűnek a bőrt, ha lenne, aki megvenné. De van valakije a megyénél. S akinek van valakije a megyénél, annak szabad az út.

BABIKA: És Misi ezzel a Bagyinszkival is haragban van?

PALI: Békétlen természet. Alkalmazkodás nélkül a szocializmusban sem lehet érvényesülni.

BABIKA: És az önféjű Misi lemondott az érvényesülésről. Miért haragudott meg rá Bagyinszki?

IRMA NÉNI: Annak is azt mondhatta, mint Palinak. Arra azután ráfér. Akkora a nyelve, hogy minden főember nadrágjáig elér.

PALI: Bagyinszkinak is azt mondta, de mást is.

BABIKA: Miért kell harapófogóval kiszedni belőled?

PALI: Hogy Bagyinszki egy szakmai analfabéta, aki milliós károkat okoz a téesznek és az államnak. Szerencséje, hogy a szocializmus olyan megdönthetetlen rendszer, ami az ilyen lehűtőknek a tékozlásait is kibírja. De ő harcolni fog, hogy Bagyinszki találja meg a maga kaptafáját, ne kelljen hűsmérgeztől tartania annak, aki a szövetséget töltelékáruit eszi. Tanácsolta, ne szóljon bele szakmai dolgokba, azzal meghosszabbíthatja idejét a méltatlanul viselt pozícióban.

BABIKA: Te pedig Bagyinszki elvtárs pártjára álltál.

PALI: Senkiére nem álltam.

BABIKA: Tehát cserben hagyta Misi.

IRMA NÉNI: Nem hagyta ebadóban, csak nem állt melléje.

PALI: Honnan tudja?

IRMA NÉNI: Kitétszik a farka a rókának, akár mint dugdossa.

BABIKA: (Palihoz): Mondd meg igaz lelkedre: Misinek vagy Bagyinszkinak volt-e igaza?

PALI: Bagyinszki elvtárs csakugyan nem egy lángész, viszont ő a főnök, Misi egyszerű üzemmérnök. Beosztott.

IRMA NÉNI: Mondják, Bagyinszki hús helyett mindig szalon-nát rakat a szalámiba, mert az olcsóbb. Egyszer az ellenőrök rá-jöttek a trükkre, és milliós bírságot róttak ki a téeszre. Az öcsém-től tudom, Misi előre figyelmeztette, hogy az ilyen csalásnak csakis lebukás lehet a vége.

PALI: Bagyinszki elvtárs máig azt hiszi, hogy Misi súgta be a hatóságnak. Mert ezzel még nem lett vége. Kiszállt a Népi Ellen-őrzési Bizottság, és különböző anyagi természetű visszaéléseket fe-dezett fel. Jogtalan reprezentációra és kenőpénzekre jöttek rá. Va-lami nyolcezer forintot kellett saját zsebből befizetnie a téesznek.

BABIKA: Olcsón megúsztá.

IRMA NÉNI: A velőcsont és a belsőség rendszeresen kijár a járási és megyei uraknak. Ők nem a szalonnával töltött kolbaszt eszik.

BABIKA: És te cserbenhagyta a barátodat egy csirkefogóért!

PALI: Csirkefogó? Túlzas. Az elődje is ezt csinálta, az utódja is ezt fogja csinálni. Ilyen az élet.

IRMA NÉNI: Ha kenik a kereket, akkor szalad a szekér.

BABIKA: *(Gúnyol):* Szép! Nagyon szép!

PALI: Egyoldalúan szemléled az ellentmondásokat.

BABIKA: Frázis!

PALI: De ez nem frázis, hogy én csak alig egy hónapja kerül-tem le a téeszbe Pestről, Misi meg több mint másfél éve. A viszá-lyukat csak szóbeszédből ismerem. Úgy csöppentem a dolgok kel-lős közelébe, mint Pilátus a krédóba. Én lakást akarok a téesztől, amit nem kockáztathatok semmiféle pártállással, mellőngetéssel.

IRMA NÉNI: Úgy tudom, a szolgálati lakást a szerződésben előre kikötötték a téesznel.

PALI: De nem mindegy, melyik lakást kapjuk. Három szolgálati lakás épül. Kettő felújításból, félkomfortos, és egy új összkomfortos. És nekem az újra vásik a fogam.

BABIKA: Nem is volt nagy az ára...

PALI: Nem foglalhattam állást se pró, se kontra, amikor csak hallomásból ismerem az ügyet.

BABIKA: Az ügyet lehet, de Misit nem. Őt ismerheted, mint a tenyeredet.

IRMA NÉNI: Össze ne vesszetek, gyerekek, a lagzitokon! Leg-jobb Békés vármegyében élni. „Ha nem békül, majd megkékül”.

BABIKA: Megfájdult a fejem.

IRMA NÉNI: „Lakodalom, sokadalom, nincsen akkor beteg asz-szony.”

PALI: Próbálg megérteni, Babika. Misi nekem sem apám, sem testvérem. De te nekem több vagy, mint a fejedelmi gyémánt. Úgy ragyogsz előttem, hogy belevakulok, mint éjszakai bogár a fénybe. Neked akarok én palotát, nem magamnak. Hiszen én magamban dinnycsős-nagyapám módjára a roskatag kunyhóban is elégedél-nék. Mindjárt más, ha a lakásban van az angol véce, a fürdőszo-bában állandóan hideg és meleg víz folyik, a konyhában beépített szakrény, mosogató könnyíti a munkád. Ezt adjam én oda a Misi kedvéért? Szálljak szembe azzal, aki befolyásos szösözóm lehet?

BABIKA: Mit ér a szép lakás, ha ott lépten-nyomon egy ge-rincetört, rokkant embert látok?

PALI: Gondold meg: ha Bagyinszki észreveszi Misit és Gyuri bátyámat, az könnyen a lakásunkba kerülhet.

IRMA NÉNI: Erre már én is azt mondom. Bagyinszki András nem atyaúristen, még ha atyaúristen is a keresztapja.

PALI: Ebben a szituációban Misi és Gyuri bátyám meghívása a legnagyobb provokáció.

BABIKA: Te pedig félsz kihívni a főnök haragját. Misiért? A tsz-elnök és a vezetőség az ő főnöke is. Te nem Bagyinszkiival egyez-kedtél, hanem a téesszel. Ő is csak egy alkalmazott.

IRMA NÉNI: Többször győz az okos, mint a bátor. Ebben, nem azért, mert keresztfiam, Palira szavazok.

PALI: Arra adjon jó tanácsot, keresztanyám, hogyan parírozzuk ki a végzetes csapást? Mi történjen Misivel és Gyuri bátyámmal?

BABIKA: Mi történne? Meghívtam őket. Te meg nyilvánvalóan díszes meghívót küldtél Bagyinszki elvtársadnak. Majd elvlik, me-lyikőjük tud illendő vendég gyanánt viselkedni.

PALI: Mi lesz ebből!?

IRMA NÉNI: „Majd meglátjuk.” Azt mondta a vak is. Volt már olyan, hogy két dudás is megfért egy csárdában... Palikám, írd föl egy papírra, hogy „tilos a bemenet” és tűzd ki az ajtóra! S felejts el visszajönni!

4.

SZABÓ *(váratlanul belép, nagy hangon):* Ti a borsót gömbö-lyítitek itt, a vendégek meg éhen pusztulnak. Én is alig várom az első táncot, hátha elmulasztja a tyúkszememet.

IRMA NÉNI: Már csak meg kell fészelnöm. Csinos-e a meny-asszony?

SZABÓ: Olyan vagy, Babika, mint a pénteki menyasszony. Meg-öölöm a fiamat, ha ő törölte le arcodról a mosolyt. *(Palihoz):* Mit lábatlankodsz itt, csak feltartod az asszonyokat! Előget lesztek még együtt.

PALI: Babika meghívta Misit és Gyuri bácsit ebédre.

SZABÓ: Jól tette. Misi a legjobb gyerekkori pajtásod.

PALI: Apám jól tudja...

SZABÓ: És aztán? Nagyon rendes emberek. Itt a helyük. Ahová hetven ember hivatalos, ott tíz hivatlan még elfér.

PALI: Ebből akkora balhé lesz.

SZABÓ: Hagyományos lagzihoz hozzátartozik a balhé.

BABIKA: Ennyire hagyományos lakodalomra még én se vágyom.

IRMA NÉNI: „Rosszul hegedülnek, ebül táncolunk ma...” A ke-resztfiam máris elandalodott, mint a Kelemen Mári galuskája.

5.

NAGYAPA *(be, kicsit pityókás, nagyon jókedvű):* Adjék a jó-isten, vinném a menyasszonyt.

BABIKA: Inkább vinné a sok kerékkötőt, nagyapa!

NAGYAPA: Nem addig az!

Tanuld asszony, az uradat megbecsülni,

És övele mindenakben egyesülni:

Ha kocsmába megy, hallgass,

Ha megnyúz is, ne jajgass,

Ha urad ver!

Hej, huj, ha urad ver!

NAGYAPA: Úlj tűzhelyre, guzsalyodra, forgass orsót,

Mikor urad fog forgatni pintes korsót;

Szomjúhozzál, ha iszik,

Ehen haljál, ha eszik,

Vagy lakozik!

Hej, huj, vagy lakozik!

NAGYAPA: A sült tököt, kukoricát tartsd magadnak,

Tyisza lisztből fánkot süssél az uradnak,

Cukrocskával cukrozd meg,

Apró szőlővel hintsd meg

Te uradnak!

Hej, huj, te uradnak!

NAGYAPA: Hogyha, jó férj, nyelves léssen feleséged,

Hogy ő legyen mindenkben ellenséged,

Üssed, verjed oldalát,

Verd ki neki a fogát,

Ne morogjon.

MIND *(Babika kivételével):* Hej, huj, ne morogjon! *(Általános kacagás, vidámság.)*

BABIKA: Én azután szép jövő elé nézek.

SZABÓ: Te kívántál hagyományos falusi lakodalmat, lányom!

IRMA NÉNI: Hagyományos lagziban a menyasszonynak is ha-gyományos elbánás jár. Márpedig az a módi: „Szidják a leányt, hogy a meny is tanuljon.”

BABIKA: Vidámabb nótát nem talált, nagyapa?

NAGYAPA: Mért is ne találék!

IRMA NÉNI: Ott is talál, ahol senki se vesztett el valamit.

NAGYAPA: Ha bemegeyk a bableves csárdába,

Ott mulat a krumplileves bújába.

Túrós csusza összeveri bokáját,

Mákos csusza megöleli babáját.

Krumpliscsúzpajz lipity-loty,

Kelkáposzta kapaszkodj.

Csirkepörkölt a legjobb a világon.

BABIKA: No, ez remek volt. Ezért puszi jár, nagyapa! *(Meg-csokolja az öreg két arcát.)* „Csirkepörkölt a legjobb a világon.”

NAGYAPA: Egri borból még a Durbincs sógor.

SZABÓ: Most már csakugyan hagyjátok magára a menyasszonyt!

Ti pedig igekezzetek, lányok!

IRMA NÉNI: Az volt régen, amikor én még lány voltam.

SZABÓ: Gyerünk-gyerünk, kifelé! *(De az újabb vendég útjukat állja.)*

6.

BAGYINSZKI: Alkalmatlankodom, talán? *(Bejön a szobába.)* „Hogyha hívnak, fogadd el! Ha kergetnek, szaladj el!”

SZABÓ: Látom, fölkészültél a hagyományos népi lakodalomra!

BAGYINSZKI: No, nem alkalmatlankodom sokáig. Csak hát na-pamasszony árulta el, hogy itt találok a ház minden férfiát.

IRMA NÉNI: Kevés ebből az igazán férfi.

NAGYAPA: Ne csúfolkodj, mert mindjárt a gerincedre váglak.

SZABÓ: Ilyet ne igérgessen, nagyapa, mert Irma menten abba-hagyja a fészülést. *(Babikához.)* Édes lányom, bemutatom neked Ba-gyinszki urat...

BAGYINSZKI: Elvtársat.

SZABÓ: ...a Pali fiam közvetlen főnökét.

BABIKA: Örvendek.

BAGYINSZKI: Az elnök elvtárs engem bízott meg a lakáskulcs átadásával. Épp azt jöttem megbeszélni, mikor a legalkalmasabb.

Hogyan szerepel a forgatókönyvben?

BABIKA: Nem film ez, hanem lakodalom.

SZABÓ: Nagyapó a főrendező. Ő még emlékszik a régi lakodal-mas szokásokra.

BAGYINSZKI *(Nagyapóhoz):* Mikor adjam át a lakáskulcsot?

Hová lehetne ezt az aktust a leghatásosabban beilleszteni?

NAGYAPÓ: Sehová! Legjobb, ha mindjárt átadod. Nálunk most minden úgy megy, mint a régi lagzikban. A régi lagzikban meg mikor kaptak új lakást a fiatalok? Örültek, ha egy ócska nyikorgós ágy jutott nekik a szülők kamrájában.

BAGYINSZKI: Mégis meg kell adni annak a módját. Én most a téeszt képviselem.

SZABÓ: Ha mindenáron szerepelni akarsz, megtaláljuk „annak a módját”. Vacsorakor vagy menyasszonytánc előtt.

IRMA NÉNI: Nem kis dolog, hogy ilyen fiatalon új lakásba költöznek.

BAGYINSZKI: No, nem egészen új... De van itt még más is. (Palihoz.) Nagy megtiszteltetés ért, Palikám. Meginvitáltam Gyetvai elvtársat a nevedben, és ő elfogadta a meghívást. Vacsorára itt lesz személyesen. Bár lehet, hogy már esküvőre is...

NAGYAPÓ: Gyetvai elvtárs, a megyétől?

IRMA NÉNI: Bizony ez nagy megtiszteltetés.

BAGYINSZKI: Az egész megye az ifjú párról fog beszélni. Mert hogy Gyetvai elvtárs is megjelent a vacsorán. Már megbocsássatok: birkát vágtatok-e?

PALI: Borjút öltünk. Az állatorvos kicsinálta, hogy a téészen váratlanul lába tört egynek.

SZABÓ: A részletek nem ide tartoznak.

BAGYINSZKI: Márpedig keríteni kell egy birkát. Gyetvai elvtársnak mindene a birkapaprikás, főtt krumplival. Vacsoráig még megfól.

SZABÓ: Gyetvai elvtársnak is seggig ér a keze, mint a többinek. Azt eszik, amit föltálnak.

BAGYINSZKI: Az nem úgy van. Ha Gyetvai elvtárs jól érzi magát, az többet ér, mint az új ház. Ennyi áldozatot megér, ha Pali jó embere talál lenni.

NAGYAPÓ: Beszélnek, igénytelen, egyszerű ember. Nem iszik, nem dohányzik, kákabélú.

BAGYINSZKI: Mindenkinek van valami kedvence. Neki a birkapaprikás.

SZABÓ: (Palihoz): Kisérd, fiam, a sátorba a főnöködet. Ülted a fő helyre!

IRMA NÉNI: Bizony szűk itt a hely. Kettőnek ki kell menni, hogy egy beférjen.

BAGYINSZKI (Szabóhoz): Azt hiszem, egy koszos birkát megér a fiad jövője.

SZABÓ: Neki a mérnöki diploma a jövője!

PALI: Tessék jönni, Bagyinszki elvtárs, kihűl az ebéd!

BAGYINSZKI és PALI el.

7.

SZABÓ: Meghívja a mi kontónkra Gyetvait, hogy magának érdemeket szerezzen.

NAGYAPÓ: Jó ember az, úgy hírlík.

SZABÓ: Búvalbélelt, gyomorhajos. Elrontja a hangulatot.

BABIKA: Ki az a Gyetvai elvtárs?

IRMA NÉNI: Főember a megyénél.

SZABÓ: Együtt kezdte ezzel a Bagyinszkival a járásnál.

IRMA NÉNI: A Katolikus Legényegyletben is jól megértették egymást. Bagyinszki meg visszaél az ismerettséggel.

SZABÓ: Bándi a birkapörköltet is csak magának akarja. A téészen pénzben minden nemzetközi vásárra följár Budapestre, csak hogy birkapaprikást és pacalpörköltet ehessen a karcagi csárdában. „Hivatalos út”.

BABIKA: Van egy halvány sejtésem, hogy az új lakást se mi kapjuk meg.

IRMA NÉNI: Ha csakugyan így van, meg fog a Pali szíve hasadni.

BABIKA: Most az egyszer rászolgált. (Elsírja magát, Irma néni keblére hajtja a fejét.) Megérdemli. Megérdemeljük.

NAGYAPÓ: Ne ríjj lányom! Aki könnyen sír, könnyen felejt. Lagziban vagyunk, nem temetésen. (Táncba kezd.) Heej! „Ez az élet minket illet, nem a régi öregeket!” (Táncol és énekel.)

Azért adtam három pengőt,
Hogy a farod járjon rezgőt,
Csuhaajja!

Ha a farod nem jár rezgőt,
Add vissza a három pengőt,
Csuhaajja!

SZABÓ (Nagyapóhoz): Menjén vissza a vendégekhez. Tartsa szóval őket... Dirigálja a cigányokat!

NAGYAPÓ (Erőteltett jökedvvel): „Húzzad, cigány, disznót adok! Ha megesszad, másat adok.” (Táncol.)

IRMA NÉNI: Menjen, nagyapó! Valakinek a vendéggel is törődni kell.

NAGYAPÓ: „Balra kelet, jobbra nyugat, Isten áldja mindnyájukat!” (Kitáncol.)

SZABÓ: Vigyázz, lányom, meg ne lássák a szemedet, hogy sírtál. Ha kimutatjuk a csalódást, „úgy járunk, mint Szemere, nem megyünk semmire”. Neked kell erősítened Palit is, nehogy fitogtassa a fájdmát.

IRMA NÉNI: Ti ketten már egyek vagytok!

BABIKA: Gyenge nő létemre, én bátorítam az uramat!

IRMA NÉNI: A férj feje olyan, mint a luftballon, a legkisebb szél is elfújja. A nőnek kell résen lenni és a madzagnál fogva visszafogni őket.

SZABÓ: Persze, még minden megeshet. Lehet, hogy tiétek lesz az új ház. De ha nem, akkor se omlik össze a világ. Nagyobb baj, hogy Pali bedőlt ennek a jellemtelen fráternek.

BABIKA: Nem lett volna szabad.

SZABÓ: Ígérd meg, hogy nem teszel neki szemrehányást!

BABIKA: Megigérem.

SZABÓ: S, ahogy tudod, vigasztalod.

BABIKA: Megpróbálom.

IRMA NÉNI: Még pártában vagy, s máris láthatod, milyen önfeláldozás asszonynak lenni.

SZABÓ: Most már csakugyan ne húzzátok az időt! (El.)

IRMA NÉNI: Mire a csirkepörköltöt hordják, ott leszünk.

8.

BABIKA: Elment a kedvem a játéktól.

IRMA NÉNI: A férfiak mindig beleköpnek a levesbe. Egyet sem szabad sajnálni vagy kímélni közülük. Mind oly alkalmas, mint a vak a tetűfogásra. Gyere, menjünk egy ajtóval arrébb. (A másik szoba felé indul.) Odakint elfogyasztják a lakodalmás ebédet, a menyasszony meg még mindig magát ciceréli.

BABIKA: Ki jönne még ide? Nagyapa, Pali, apósom: mind a vendéget fogadja.

IRMA NÉNI: Attól még jöhet ide valaki. Gyerünk. Nyugodalmasabb a hátulsó szobában.

BABIKA: Ugyan, ki jönne még?

IRMA NÉNI: Akire te is gondolsz. Jobb, ha nem talál itt.

BABIKA: Nem gondolok én senkire.

IRMA NÉNI: Misire sem?

BABIKA: Vele csakugyan nem ártana még esküvő előtt szót váltani.

IRMA NÉNI: Csak nem hagynád ott Palit az utolsó pillanatban a tróger Bagyinszki fondorlatai miatt.

BABIKA: Ha szívem nem Palihoz húz, akkor ma Misivel megyek az anyakönyvvezető elé. Én nem cserélgetem a vőlegényeket, mint Szaros Pista a tisztá alsóneműt.

IRMA NÉNI: Végre egy szép mondás tőled! Hadd csókollak meg érte. (Csókot cuppant Babika arcára.) Olyan falusi lány lesz belőled maholnap, mint a sicc.

BABIKA: Lenne egy kis tisztáznivalóm Misivel.

IRMA NÉNI: Úgy ne járj, mint Gecse Margit. Az is a lakodalmát ülte, amikor egy szomszéd falubeli legény kihívta egy szóra. Csakis egy szóra. Azóta hat gyereket szült annak a legénynek a Dunántúlon. Az ura még mindig hazavárja. Csak hát Margitnak sem írni, sem valóni és újból házasodni nincs ideje a sok apró pulyától. (Mindketten felszabadultan nevetnek.)

Ján Ponicán

Emlék

Elöttem lépked ő, sodrát rá víz veti.
Meredt fehér sugár: minden hullám-zuhany.
Amint ott lépked, a dühödt ár elnyeli:
Mint élő telehold, hullám rá úgy zuhan.

Ott áll a tó fölött. Terül a szirteken
teknőként szét az árny, ezüst rönkön tova.
Mint fehér szárnyat, ő nyújtózva kart emel
feje teste fölé, fölnyúlva, mint a fa.

Igy láttam: szemben a hullámmal lépkedett.
Állt, várt, játszadozott, mint villó, testesült
Istennő, földiek érzésivel tele.
Szerelmi kihívásra a vízből fölmerült.

Jánosy István fordítása

Stefan Atila Brezány

Salgótarjáni emlék

Lábra a fiút fölemelik
égbolt rózsaszín keblei.
Zománcot hajnalesillagig hoztak,
látni mutatták
az est tükröző szívárványait.
Nem sejtettem: a sok kémény szétfodrozta
a költői rezdülés köreit.

Szikrás éjek tárták ki az ifjúságot.
Meghomályosult kohász-szemek
igéket plántáltak új látványok
dagálya közepett:
kútfőknél új élő vizet keresni,
mik szív-csöngést dalba váltanak.

Az iskolatáblák árnyékát
fekete por veri föl.

Bánya, huta izzása bennem főtt.
Vörös éjek szeretetével
ébreszt képzelőerőt
József Attila csillaga,
emlékeket víz kezében.

Jánosy István fordítása

Vladimir Holan

Érverés

Hogy a zöld lomb eltűnt s nincs tovább,
nem a véget-érő sétány vétke.
Visszatérhettünk volna! Ámde
semmiképp sem tehattük, hiszen
nem a szövetekezés, hanem az egybefonódás
választ itt széjjel mindent. Ime,
kiértünk a sivatagba...

Veres János fordítása

Szepesi József

Meseutazás

Útrakészen a kocsi,
Meseországba megyünk,
Meseföldön, mesevár
meseurai leszünk.

Vár ránk ott sok meseszép
mesepompa, kényelem.
(Lámpánk lesz a Napsugár,
udvarunk a végtelen.)

Mesetrónon trónolunk,
meseföldi mesevár
mesepompás rejtekén
mi leszünk a mesepár.

Útrakész vagy? Indulunk,
Meseországba megyünk,
Meseföldön mesevár
meseurai leszünk.

Ha begyullad a motor...

Gondolatok a rajzról és Czinke Ferencről

Az ember örök igénye és törekvése, hogy megörökítse, eljövendő generációk számára megőrizze a végtelen, múlt, örökkön változó időnek azt a tűnékeny pillanatát, amely saját jelene, kora — amelyhez örömei, bánatai, félelmei fűződnek. Jelet hagyni mindarról, ami körülvette, tetteit meghatározta, szemléletét, meggyőződését alakította, erőt adó forrást vagy gyótró, félelmet fakasztó súlyt jelentett. Az emberi lét és természet állandó, a több évezredek fejlődés során is változatlan törvényei: születés—halál, szeretet—gyűlölködés, a megélhetésért folytatott küzdelem lehetővé teszik, hogy akár néhány véletlenül megőrzött tárgy, az ember keze nyomát viselő hétköznapi eszköz megszólaljon, meséljen koráról, alkotója életkörülményeiről, felfogásmódjáról.

Különösen nagy és jelentős a műalkotások szerepe — létrehozóik érzékeny, széles látókörű, korukat a legösszettebben érzékelő és ezért a legsokoldalúbban tükröző egyéniségek. Így felelősségük is a legnagyobb, rajtuk áll, mit emelnek mementóvá, mennyire válik plasztikussá a korukról kialakuló kép.

A művészi kifejezőformák végtelenül gazdag tárházából itt a ránk maradtak közül talán a legidősebbet: a *rajzot* szeretném kiemelni.

Az öntudatosuló, a világot fokról fokra befogadó, megismerő gyermek látásmódját, a dolgok lényegének meglátását rajzon keresztül fogalmazza meg először. Rajz segítségével építi fel. A gyermekkorban készített sok-sok egyszerű és gyakran primitív ábrázolásokra emlékeztető rajz jelzi az első lépéseket a világban való tájékozódásban, mintegy először rátalálva a gondolat, érzés első képi képleteire. A rajz segítségével minden ember végigjárja annak az útnak kisebb-nagyobb szakaszát, ami az első, kialakult tűzből származó faszénderabban húzott vonaltól Picassóig a rajz fejlődésének folyamatos történetét adja.

Ez nemcsak azt jelenti, hogy az ábrázolás, a közlés vágya a természettől felő, azt engesztelni és magát védeni vágyó primitív elődeink és a világot nem értő, azt megismerni vágyó gyermekeink számára a rajzolás a legfontosabb olyan kifejezési forma, amit nem köt a gondolat szavakba formálásának kényszere; hanem azt is, hogy ezt figyelembe kell venni mindazoknak, akiknek befolyása van mások rajzi kifejezőmódjának alakítására. Az irányító felnőtt számára természetesen nagyon nehéz feladat, hogy a még ügyetlen kéznek és lassan bontakozó tudatnak hogyan segítsen a fentebb említett évezredek fejlődés néhány évbe sűrítésében.

A rajz a művészetek alapja és a rajz művészetének fejlődése egy a művészetek egyetemes történetével. Rajzok — barlangok falára karcolt ábrázolások — adnak hírt évezredekkel ezelőtt élt emberek hiedelemvilágáról, erejéről és kitartásáról,

amellyel a számukra félelmetes természeti erőkkel szembenéztek. Ezek a tapogatózó, sokszor még bizonytalan vonalak értékes lenyomatai, őrzői a rég letűnt időknek. Művészi alkotások, amelyeket szemlélve a művészetek kezdetének lehetünk tanúi. A rajz jelentősége azóta sem változott, minden művészi munkának kezdete maradt.

Nagy mesterek számtalan vázlata, tanulmánya igazolja, hogy a rajznak milyen fontos szerepe van az érett alkotó tevékenységében, a műalkotás létrejöttének folyamatában is. Egy-egy ilyen vázlatot vizsgálva tanúi lehetünk a mű születésének, az érési folyamatnak, nyomon követhetjük, hogyan válik a megtermékenyítő ötlet bonyolult, sokoldalúan összetett, gazdag, gondolatiságú műalkotássá. „Gyakorta világosabban észleljük a rajzokból, mint a kész festményekből, a művészek szellemét és eszméiket, továbbá a módot, hogyan alakítják azokat és a készséget, mellyel értelmüket kezük követni képesek volt.” — Winckelmann csaknem kétszáz esztendeje foglalta össze maig érvényes erővel és tömörséggel e soraiban a rajz jelentőségét.

E kissé hosszúra nyúlt, de számomra lényegesnek tartott, napjainkban nem eléggé figyelemmel kísért problémákat érintő bevezető után, e gondolatsor részeként, az ítélenek jelentős jubileumához közeledő grafikuművészről, *Czinke Ferenc*ről szeretnék szólni.

Lehetőséget kínált az érett, művészi szándékában és kifejező eszközeiben határozott alkotóegyénség bemutatásához a *Palócföld* korábbi száma is azzal, hogy nem a kész művek, a gazdag, telt színekkel, dinamikus formákkal megkomponált linómetszetek, rézkarcok sorából emelt ki néhányat, hanem rajzaiból: lehetővé téve, hogy szemtanúi legyünk a művészi alkotófolyamatnak, a kibontakozóban levő, végleges formáját még kereső gondolat érlelődésének; egyben a műhely légkörének, intimitásának hangulatát is körénk varázsolva. A rajzi tudás biztonsága, munkáinak erőteljes, a figyelmet a lényegre összpontosító ritmusa biztosítja a néző számára, hogy bekapcsolódjék a folyamatba, átélve a keresés izgalmát, sokszor gyótró feszültségét. Mindezt világos fogalmazással, jól áttekinthető, szinte „eszköztelen” szerkesztéssel éri el. Azzal, hogy csak a lényeges, a mondanivaló magvát hordozó, a gondolatot továbbvivő részleteket teszi hangsúlyossá, emeli ki gazdagabb vonalrendszerrel, mélyebb, plasztikusabb árnyalással — míg a többi részlet jelzészerű marad.

*Czinke Ferenc*nek, a *Palócföld* elmúlt számában (1977.1.) közölt rajzait szemlélve az eddigi gondolatmenet folytatásaként természetesen adódó kérdés: mi az, ami a művészt elsősorban izgatja, szellemét és eszméit hordozza, mit kíván emlékül hagyni e korból az eljövendőknél?

Talán legfontosabb, átütő erejű vonásként jelentkező törekvése a közelmúlt történelmi eseményeinek, újat szülni szándékozó küzdelmeinek lírai átértelmezésű idé-

zése. Az „*Ószirózsás időkből*” öreg obsitosa egy tulipános láda aljáról dohosan előkerült régi fénykép ihletése nyomán készült. A régvolt, a művész számára is csak történelemként élő esemény drámai erejét a szituáció megválasztásával nyeri. A fényképész lencséje előtt álló katona megjelenítése, zárkózzott, markáns arcvonásai, fáradt, tagbaszakadt figurája szimbolikus erővel idézi a tragikus eseményeket. Ezt a drámai hatást fokozza a kemény fényárnyék játék, amely a fejlet plasztikussá, erőteljessé teszi ellentétben a test finom vonaljátéka épülő rajzával. Azzal, hogy mindenfajta akciót kirekeszt a jelenetből, fokozottan felhívja a figyelmet az ábrázolt figura egyéniségére, mély emberi tragédiát sejtető múltjára.

Másik kedves témaköre — sok grafikai lapján csupán tárgyi elemekkel jelzett megoldásban — a vidéki élet letűnőben levő szokásainak, mesterségeinek nosztalgikus, gazdag variációjú megörökítése. A felgyorsuló tempójú élet, az iparosodás következtében lassan kivesző, már a mai fiatalok számára is sokszor csak egzotikumot jelentő eseményeket, munkafolyamatokat örökít meg néhány rajzán.

Ilyen a disznót bontó böllér szakavatott mozdulatokat érzékeltető megjelenítése. Hatalmas keze, zömök teste, párnás arca ismét karakterisztikus erővel jelenítik meg a figurát, egy életem át űzött mesterség jellemző vonásait. Szénégetőket ábrázoló lapján is egy lassan kiveszőben levő munkafolyamatot ábrázol. Az üresen hagyott felületek jól érzékeltetik a hófedte, hegyvidéki táj hangulatát, a munkájukat szakszerűen, nyugodt tempóban végző emberek magányát.

Legtöbb bánat a hátukon madaras kalitkát vivő, a vidéket járó „kintornások” ábrázolásába vegyül. Magányos, otthontalan emberek, feladatuk a mulattatás, soruk a soha-meg-nem-nyugvás, az örök vándorlás. Háttal állnak, arcvonásaikat nem látjuk, de testtartásuk, fáradt, görnyedt, vonásaik tragikus sorsokat sejtetnek. Maga a póz megválasztása is a „búcsú ízével izgat.”

Az ötvenedik születésnapjához közeledő Czinke Ferenc rajzai a művészi elhivatottság, a mesterség iránti tisztelet szép igazolásai. Biztos kézzel felvázolt gondolatok, amelyek későbbi művek csirái, de önmagukban is zárt, a teljesség erejével ható megnyilatkozások.

Külön figyelmet érdemel az a grafikai biztonság, rajzi tudás, amellyel a gondolat teljességét szuverén belső törvényeivel képes kiteljesíteni.

Ezért meggyőzőek művei, ezért érezzük, hogy másként szólnak, és mást mondanak, mint a verbális üzenetek. Mindig atmoszférikus erejük van, akár elvontabb képleteket, akár figuratívabb megoldásokat választ gondolatai hordozóival. A rajzolni tudás puritán meggyőző ereje minden művében ott lüktet. Ezért tud magával vonni és engedelmeskedünk párbeszédre hívásának.

Somogyi Borbála

HAGYOMÁNY

A palócföldi embertani vizsgálatok eredményei

A palóckutatással kapcsolatos adatgyűjtés az egri múzeum irányítása mellett már évek óta folyik és várhatóan 1979. végéig fejeződik be. 1980. június 1-ig nemcsak a feldolgozásnak, hanem a palóc monográfia keretében megjelenő tanulmányoknak is el kell készülniük. A palóckutatás nagyrészt a néprajz kérdéseire terjed ki, célja elsősorban a palóc népi kultúra és életmód stílusának megrajzolása, valamint a palóc néprajzi vonások meghatározása; de a kutatásban helyet kaptak a társtudományok, a történelem, a földrajz, a nyelvészet, a szociográfia, sőt az antropológia is. A gyűjtőmunka az egri múzeum által kijelölt kutatópontokon — Heves, Nógrád megye területén, valamint Pest megye északkeleti és Borsod megye északnyugati részén van folyamatban. Az embertani vizsgálatokat az egri múzeum felkérésére 1972. nyarán kezdtem és eddig a kutatópontok kétharmad részében végeztem el a munkát. A vizsgálatokhoz nemcsak a községi tanácsoktól és a községi általános iskoláktól kapok hathatós segítséget, hanem az általam vizsgált falvak szinte egész népessége érdeklődik a kutatások iránt. Tervezett tanulmányom — „A Palócföld embertani képe” — „A Palócföld és népe” fejezet keretében jelenik majd meg, előreláthatólag 1981-ben. E fejezet központi problémája a palócok eredetének tisztázása.

x

A palóckutatás keretében az etnikai embertani vizsgálatok Heves és Nógrád megyében nagyrészt befejeződtek. Az eddig vizsgált 20 község: Mátradereske, Bodony, Egerbocs, Mikófalva, Szilvásvárad, Gyöngyöspata, Nagyréde, Bükkszék, Domoszló, Mátramindszent, Nádújfalu, Karancsság, Órhalom, Hügyag, Kazár, Mátraszőlős, Buják, Rimóc, Bárna és Lucfalva. A kutatópontok öt csoportra oszthatók: 1. Az Egertől és Hasznostól északra élő tiszta palóc népségek. 2. A református palóc népségek (Szilvásvárad). 3. Az egyéb palóc népségek. (Ide egyrészt azokat a községeket soroltam, amelyekben az 1828. évi összeírás adatai szerint és a vizsgálatok között 10 %-nál több szlovák eredetű családnév fordul elő — Buják, Rimóc, Bárna, Bükkszék —, másrészt Mátraszőlős is ide került, mert bár szlovák eredetű családnevek csak 3 %-ban fordulnak elő, de nem szerepel a tiszta palóc községek között). 4. Kontroll magyar népségek (Gyöngyöspata, Nagyréde). 5. Szlovák eredetűnek tartott népségek. (Vizsgálatra a legnagyobb evangélikus települést, Lucfalvát és a legnagyobb katolikus települést, Domoszlót választottam ki. Tekintettel arra, hogy a palóc községek egy részében szlovákokkal való keveredés mutatható ki, szükségesnek tartottam a tiszta szlovákoknak tartott népségek vizsgálatát is.)

A 20 községben végzett vizsgálat és a vonatkozó feldolgozások befejezése után az eredményeket az alábbiakban vázolom.

TESTMAGASSÁG

A tiszta palócok termete kissé magasabb az országos átlagnál, a férfiaknál magas-nagyközepes, a nőknél nagyközepes-magas. A férfiaknál legmagasabbak a mátradereskeiek (171,08 cm) és a bodonyiak (170,89 cm), legalacsonyabbak a hügyagiak (168,34 cm) és az egerbocsiak (168,71 cm), a nőknél legmagasabbak a mátramindszentiek (159,74 cm) és a mikófalviak (159,73 cm), a legalacsonyabbak a kazáriak (156,94 cm) és az egerbocsiak (157,25 cm).

Az egyéb palócok alacsonyabbak a tiszta palócoknál, legmagasabbak közülük mindkét nemnél a bárnaiak (férfiaknál 168,82 cm, nőknél 157,50 cm), a legalacsonyabbak férfiaknál a bükkszékiek (167,54 cm), nőknél a mátraszőlősiak (155,22 cm).

A szilvásvárad református palócok kissé magasabbak a tiszta palócok átlagánál is, az átlag férfiaknál 170,13 cm, nőknél 158,22 cm.

A szlovák eredetű községek lakosai közül a lucfalvaiak kissé magasabbak a tiszta palócok átlagánál is (férfiaknál 170,14 cm, nőknél 158,33 cm), a domoszlóiak pedig kissé alacsonyabbak (férfiaknál 169,32 cm, nőknél 156,68 cm).

A FEJ ÉS ARC MÉRETEI. FEJJELEZŐ, ARCJELZŐ

A fej és arc méreteinek átlaga az egész vizsgált területen meglepően egységes. A tiszta palócokra, a református palócokra, az egyéb palócokra, a kontroll magyar népségekre és a szlovák származásúakra egyaránt az enyhén hosszú, széles fej, a széles, közép magas arc a jellemző, a fejjelező „túlrövid”-„rövid”, az arcjelző „alacsony” és a „közép magas” határán van, túlnyomó többségben az „alacsony” kategóriába esik, csak néhány esetben „közép magas”. A fejjelező a legnagyobb mértékben rövid a bodonyiaknál (férfiaknál 86,95: nőknél 87,70), a legkisebb mértékben rövid a szilvásvárad református férfiaknál (84,61) és a mátramindszenti nőknél (86,08). Az arcjelző legalacsonyabb a hügyagi férfiaknál (82,27) és a bodonyi nőknél (79,45), legmagasabb a bükkszéki férfiaknál (84,38) és a rimóci nőknél (81,78). Meg kell még jegyezni, hogy a tiszta palócokra kissé nagyobb mértékben jellemző a „túlrövidfejűség” és az „alacsonyarcúság”, mint a többi népségekre. A fej és az arc méretei közül az arcszélességet kell említenem, amely a tiszta palócoknál még fokozottabb mértékben széles, mint a többi népségeknél — míg az orrmagasság az egyéb palócoknál a legkisebb. A Nógrád megye viszonylatában elvégzett *Student-féle t-próba* eredményei szerint a tiszta palócok és az összes palócok között méretek és jelzők szempontjából alig van eltérés; a lucfalvai szlovák származásúak pedig e tekintetben még kevésbé térnek el a tiszta palócoktól, mint a tiszta palócok és az összes palócok egymástól.

A FEJ ÉS AZ ARC MORFOLÓGIAI (LEÍRÓ) JELLEGEI

E tekintetben a vizsgált népségek már nem olyan nagy mértékben egységesek, mint a méretek és a jelzők szempontjából. E cikk keretében csak öt jelleg megoszlására térek ki. A járomcsont testének helyzete tekintetében minden vizsgált népségnél többségben van az előreálló járomcsont, mely legnagyobb százalékban férfiaknál a mátradereskeiekénél (78,9 %), nőknél a karancsságiaknál (77,0 %) a legkisebb mértékben pedig a nagyrédei férfiaknál (54,7 %) és a rimóci nőknél (56,5 %) fordul elő. A homlok profilja az egész eddig vizsgált palócföldi népségnél eléggé egységes, a meredek homlok mindkét nemnél mindenhol több, mint az esetek $\frac{3}{4}$ részét teszi ki. Az orrhát profiljának megoszlása egyike az aránylag eltérő jellegeknek. Bár a néprajzi csoportok átlagait tekintve az eltérések kevésbé számottevőek (az egyenes orr férfiaknál a tiszta palócoknál 57,1 %-ban, az egyéb palócoknál 53,9 %-ban fordul elő, nőknél a tiszta palócoknál az előfordulás 53,3 %, az egyéb palócoknál 52,1 %), de a községenkénti megoszlás már eléggé eltérő. Nőknél ugyan minden népségnél az egyenes orr a leggyakoribb, de férfiaknál Mátramindszenten a konvex orr áll az első helyen (54,9 %), Mátraderesken pedig az egyenes és a konvex orr előfordulása egyenlő (43,7 %). Már az eddigi adatok alapján is nyilvánvaló azonban, hogy a tiszta palócoknál mindkét nemnél gyakoribb a konvex (férfiaknál 33,3 %, nőknél 18,2 %) és ritkább a konkáv (férfiaknál 9,6 %, nőknél 28,6 %) orr, mint az egyéb palócoknál konvex (férfiaknál 33,3 %, nőknél 18,2 %) és ritkább a konkáv fiaknál 18,5 %, a nőknél 32,4 %). A szilvásvárad református palócok és a kontroll magyar népségek e téren közel állnak a tiszta palócokhoz, a domoszlói katolikus szlovák származásúak a tiszta palócok és az egyéb palócok között állnak, a lucfalvai evangélikus szlovák származásúak közül a férfiak közel állnak az egyéb palócokhoz, viszont a lucfalvai nőknél a konkáv orr előfordulása kisebb, a konvex orré pedig nagyobb a tiszta palóc átlaghoz képest is. Az orrhát kiemelkedése szempontjából a megoszlás eléggé egységes, a közepesen kiemelkedő orrhát minden népségnél a vizsgáltak több mint 70 %-át teszi ki. A tarkó profilja a kevésbé egységes jellegűek közé tartozik, az enyhén domború tarkó, ugyan minden népségnél több mint 60 %-ban fordul elő, de a szilvásvárad református és a domoszlói férfiak, valamint a hügyagi és a lucfalvai nők abban térnek el a többi népségektől,

hogy az erősen domború tarkó előfordulása közöttük lényegesen gyakoribb.

SZEMSZÍN

A tiszta palócoknál mindkét nem esetében leggyakoribb a barna szemszín, utána a kevert (zöldes) árnyalatok következnek, a legkisebb mértékben pedig a világos szemszín észlelhető. A legtöbb barna szemű mindkét nemnél a mátraderecskeiek között (férfiaknál 53,5 %, nőknél 53,2 %), a legkevesebb a mikófalvai férfiaknál (30,8 %) és az egerbocsi nőknél (32,5 %) észlelhető. Heves megyében kelet felé a barna szemszín csökkenése és a világos (kék, szürke) szemszín emelkedése észlelhető. A világos szemszín gyakorisága a kazári férfiaknál (31,7 %) és a mikófalvai nőknél (32,7 %) a legnagyobb. A szilvászvárad református palócoknál a világos (férfiaknál 34,2 %, nőknél 27,5 %), a barna (férfiaknál 42,3 %, nőknél 40,4 %) egyaránt gyakoribb a tájegységi átlagnál, a kevert szemszín viszont ritkábban fordul elő. Az egyéb palóc és a lucfalvai férfiak szemszín tekintetében közel állnak egymáshoz, a világos szemszín közöttük a leggyakoribb (egyéb palócoknál 35,4 %, lucfalviaknál 35,7 %) és a barna szemszín a legritkább (egyéb palócoknál 31,9 %, lucfalviaknál 33,3 %). Az egyéb palóc nők szemszínének megoszlása csaknem teljesen megegyező, mint a tiszta palócoknál, a barna szem-

szín a leggyakoribb (39,3 %), a világos pedig a legritkább (22,5 %); míg a lucfalvai nőknél kevert (50,0 %), világos (26,1 %), barna (21,8) a sorrend. A kontroll magyar népeiségek szemszínének megoszlása közel áll a tiszta palócokhoz, a domoszlói férfiaknál kevert, világos, barna, a nőknél barna, kevert, világos a sorrend.

HAJSZÍN

A hajszín megoszlása nagy mértékben egységes, a barna-fekete hajszín minden népességnél és mindkét nemnél 90 %-on felül van. A legnagyobb mértékű mégis a barna-fekete hajszín előfordulása a tiszta palócoknál és a szilvászváradiaknál: mindkét nemnél 98 % körüli az előfordulás. A kontroll magyar községekben, az egyéb palócoknál és a domoszlóiaknál is 95 %-on felüli a barna-fekete hajszín előfordulása, míg Lucfalván a legkevesebb (férfiaknál 90,5 %, nőknél 91,3 %).

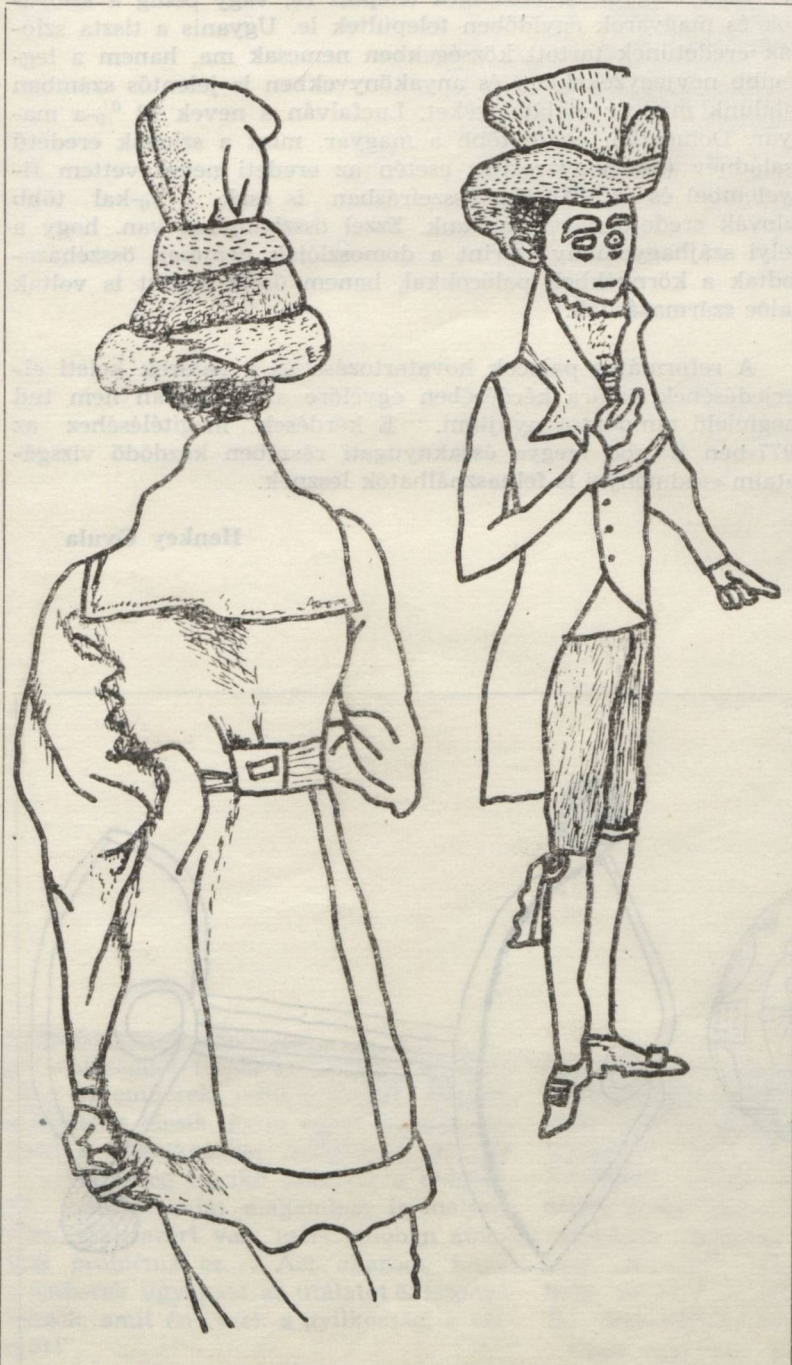
SZIGMA RÁCIÓ

A Howelss-féle szigma ráció vonatkozásában a Nógrád megyeiekkel kapcsolatban készültek el a számítások. E téren az összes palócok és a lucfalviak is eléggé egységesek. Az átlagos szigma ráció értékei a mátramindszentiéknél a legalacsonyabbak, tehát méretek és jelzők szempontjából a leghomogénebbek, nemcsak Nógrád megyében, hanem a hazánkban eddig feldolgozott népeiségek vonatkozásában is.

TIPOLÓGIAI MEGOSZLÁS

A tipológiai megoszlás szempontjából a tiszta palócok eléggé egységesek, a magyarság törökös elemeivel kapcsolatba hozható típusok — a turanid, a pamíri és az előázsiai — együttes előfordulása megközelíti a honfoglaló magyaroknál Lipták által kimutatott százalékot, sőt Egerbocson (58,3 %) és Mátraderescskén (50,3) azt meg is haladja. Az egyéb palócoknál kisebb mértékben, a lucfalviaknál nagyobb mértékben csökken a turanid és a pamíri típus és ezzel párhuzamosan emelkedik a keletbalti típus és az erősen kevert meghatározatlanok előfordulása. Nemcsak a szilvászvárad református palócoknál és a kontroll magyar népeiségeknél, hanem a domoszlói szlovák származásúaknál is több a magyarság törökös elemeivel kapcsolatba hozható típusok együttes előfordulása, mint az egyéb palócok között. A szilvászváradiaiak és a domoszlóiak elsősorban abban különböznek tipológiailag a tiszta palócoktól, hogy lényegesen több köztük az erősen kevert meghatározatlanok száma.

Ha típusonként külön vizsgáljuk az előfordulást, úgy Nádújfalu kivételével a tiszta palócoknál, a kontroll magyar községekben, a szilvászváradiaknál, a domoszlóiaknál — és Bükkszék kivételével az egyéb palócoknál — a turanid típus áll az első és a pamíri a második helyen, Nádújfalon pamíri, turanid, dinári, keletbalti, Bükkszéken és Lucfalván pamíri, keletbalti turanid, dinári a sorrend. A turanid típus átlagos előfordulása a tiszta palócok között 26 %, a pamírié 16 %, e két típus a szilvászváradiaknál, a kontroll községekben és a domoszlóiaknál is csak kis mértékben csökken. Az egyéb palócok között a turanid típus gyakorisága 18 %, a pamírié 12 %. A tiszta palócok között a harmadik helyen a keletbalti (6 %), a negyedik helyen pedig a dinári áll (5,5 %). A keletbalti típus előfordulása az egyéb palócok között lényegesen több, általában 12 és 13 % között van, de a bujáriak között csak 4 %. A keletbalti típus előfordulása a lucfalviak között 12,5 %, a domoszlóiak között 8,9 %, a szilvászváradiak között 2,7 %. Tekintettel arra, hogy a keletbalti típus az ősi finnugor és az ősi szláv népeknek is egyik fő alkotó eleme, megkísértem e típust változatokra bontani. A Palócföldön leggyakoribb e típusnak erősen lapponoid jellegű változata, utána az erősen cromagnoid jellegű változat, majd a mongoloiddal kevert forma következik, legritkább az északival kevert forma, melyet a vizsgált községek túlnyomó többségében nem is észleltem. A tiszta palócok között negyedik helyen álló dinári típus Mátraderescskén éri el a legnagyobb gyakoriságot (9,1 %), általában Heves megyében gyakoribb, mint Nógrádban. A dinári típus előfordulása az egyéb palócok, a szilvászvárad református palócok és a domoszlói szlovák származásúak között lényegesen

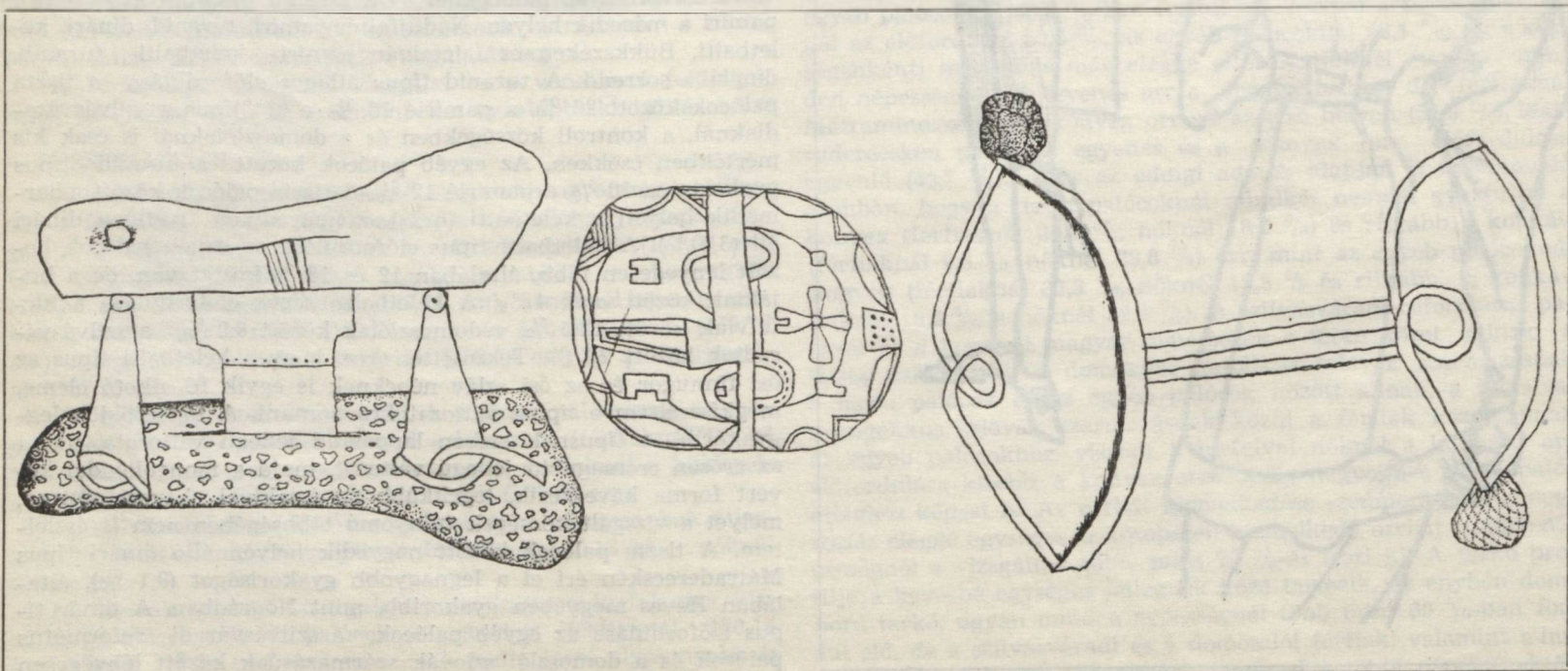
kevesebb, mint a tiszta palócok között, viszont a kontroll magyar községekben és a lucfalvi szlovák származásúaknál megközelíti a mátraderecskei maximális előfordulást (Lucfalván 8 %). Az ötödik helyen az alpi típus áll kb. 3,5 %-kal: az egyéb palócok és a lucfalviak között gyakoribb, mint a többi népeiségek-nél. A ritkábban előforduló típusok közül a lapponoid gyakorisága Mátraszőlösön, s keleti mediterráné és a mediterráné Szilvássváradon, az előázsiaié Egerbocson említésre méltó. A mongoloid típusról *Bartucz* azt írta, hogy előfordulása egyes palóc községekben a 20—25 %-ot is eléri, ezzel szemben a mongoloid típus előfordulása a Palócföldön az én vizsgálataim szerint 0 és 3,6 % között van, a leggyakoribb Órhalomban (3,6 %). Az ősi germán és szláv népekre jellemző északi típus előfordulása jelentéktelen, a lucfalviaknál és a domoszlóiaknál is csak 2,3 %, illetve 1,0 %. Az ősi germán és szláv népeknél gyakori, de az ősi finnugor népeknél is számottevő a cromagnoid típus előfordulása szintén jelentéktelen, a lucfalviaknál és domoszlóiaknál is csak 1,1 %, illetve 0,5 %. Legritkábban a vogulokra és az osztjákokra jellemző urali típus észlelhető, a palócföldi községek túlnyomó többségében elő sem fordul. Az erősen kevert meghatározatlanok legkisebb számban a tiszta palócok között találhatóak, a kontroll magyar községekben a számuk kisebb mértékben, az egyéb palócok és domoszlóiak között nagyobb mértékben emelkedik, a legtöbb meghatározatlan pedig a lucfalviak és a szilvássváradiaiak között található. Az egyéb palóc községek közül Bárna különleges helyet foglal el, itt a meghatározatlanok száma lényegesen kevesebb, a szlovákokkal való keveredést csak a keletbalti típus nagyobb előfordulása jelzi.

Lényegében a Palócföld népe eddigi vizsgálataim szerint embertani szempontból eléggé egységes, a legegységesebbek a tiszta palócok és hozzájuk legközelebb a kontroll magyar községek állnak. Ebből arra következtethetünk, hogy Heves és Nógrád megye déli részét is a palócokkal azonos eredetű népesség lakja. A tiszta palócok embertani szempontokból a Balassagyarmat és Eger közötti terület községeiben a legegységesebbek. Ezt a területet elsősorban a magas-nagyközepes termetű, robusztus, de súlyfelesleg nélküli alkatú, barna-sötétbarna hajú, barna vagy zöldes szemű, mérsékelten hosszú, széles-igen széles fejű, közép-magas, igen széles-széles arcú, enyhén vagy közepesen előreálló arccsontú, egyenes vagy enyhén konvex orrú embertípus jellemzi, mely a turanid típus alföldi és magas termetű, andronovói jellegű változatával, valamint a turanid és a pamíri típus átmeneti

formáival azonosítható. Egertől északkeletre a tipikus palócjellegűek már valamivel kisebb mértékben jellemzők. A XVIII. század első felében Nógrád és Heves megyébe (főleg Rimaszombattól és Losonctól északra fekvő községekből és Zólyom környékéről) szlovákok is telepedtek le, egy részük palócokkal házasodott össze és elmagyarosodott. Ez a szlovákokkal való keveredés eddigi vizsgálataim szerint nem befolyásolta lényegesen a táj községeinek embertani képét, sőt a tiszta szlovák eredetűnek tartott községek népessége is részben beilleszkedik ebbe az aránylag egységes embertani képbe. Az elvégzett összehasonlító számítások szerint nincs jelentős különbség a tiszta palócok és a lucfalvi szlovák származásúak között, a domoszlói szlovák származásúak pedig embertani szempontból még közelebb állnak a tiszta palócokhoz, mint a lucfalviak. *Győrffy György* történeti adatok alapján az avarok zömének elszlávosodását feltételezi és ez a feltevés egyik magyarázata lehet a tiszta palócok és az általam eddig vizsgált szlovák származásúak embertani jellegeinek közeli voltára. Én azonban *Győrffy György* feltevését inkább úgy fogalmaznám, hogy az erősen heterogén avarokori népesség — köztük a közép-ázsiai eredetű szarmaták, onogur-bolgárok és avarok — zöme szlávósodhatott el. Meg kell még említenem, hogy az általam vizsgált, szlovák eredetűnek tartott népesség nemcsak a Palócföldön, hanem a Duna—Tisza közén is mindenhol vagy magyar őslakosságra települt rá, vagy pedig a szlovákok és magyarok egyidőben települtek le. Ugyanis a tiszta szlovák eredetűnek tartott községekben nemcsak ma, hanem a legrégibb névjegyzékekben és anyakönyvekben is jelentős számban találunk magyar családneveket. Lucfalván a nevek 18 %-a magyar, Domoszlón pedig több a magyar, mint a szlovák eredetű családnév (névmagyarosítás esetén az eredeti nevet vettem figyelembe) és az 1828. évi összeírásban is csak 5 %-kal több szlovák eredetű nevet találunk. Ezzel összhangban van, hogy a helyi szájhagyomány szerint a domoszlóiak nemcsak összeházasodtak a környékbeli palócokkal, hanem ősük között is voltak palóc származásúak.

A református palócok hovatartozása és a palócok keleti elterjedésének határa kérdésében egyelőre az embertan nem tud megfelelő támpontot nyújtani. E kérdések megítéléséhez az 1977-ben Borsod megye északnyugati részében kezdődő vizsgálataim eredményei is felhasználhatók lesznek.

Henkey Gyula

KÖRKÉP

Nyugati filmdivatok

A magyar filmforgalmazás általában megbízhatóan — ha nem is gyorsan — követi a nyugati kínálatot. Aki a moziműsort rendszeresen figyelemmel kíséri, többé-kevésbé képet alkothat magának a legjellegzetesebb törekvésekről, a kurrens műfajokról, a felkapott témákról, a filmnyelv változásairól. Csak néhány példát említünk. Számos nagy mester: *Antonioni*, *Fellini*, *Bergman*, *Kurosawa* új alkotásai szinte frissiben eljutnak hozzánk; hagyományává vált, hogy a számottevő értéket képviselő fesztiválgyertés művek bemutatásra kerülnek hazánkban. Ezentúl pedig egy-két jellemző — bár korántsem jelentős — filmet is megismerhettünk (például a *Kleopátrát*).

Minden persze nálunk sem hozzáférhető. A sorompó mindig zárva van az eszmeileg kártékony, rendszerünket támadó filmek előtt — ideológiai vonatkozásban nem tehetünk engedményeket. Másik alapelv: a pornográfiának nem szabad átjutnia a filmátvételi szűrőn. Vannak aztán prózai okok: akad néhány alkotás, melyet szívesen megvásárolnánk, de túlságosan nagy összeget kérnek értük (anyagileg lehetőségeink végesegek).

Így aztán egy-két divatból kimaradunk. Alább következő jegyzetünkben — a teljesség szándéka nélkül — felvillantunk néhány mozaikot az utóbbi idők nyugati filmdivatjainak történetéből. Kiindulópontnak ezúttal Jurenjev, az ismert szovjet filmtudós tételét választjuk. Eszerint: ami divatos, egyben sikeres. A filmre vonatkoztatva: ami divatos és sikeres, egyúttal keresett, népszerű, kommersz. S ami a lényeg: a „kommersz” nem feltétlenül az „olcsó” szinonimája. Vannak természetesen kártékony divatok, vannak jelentéktelenek, s olyanok is, melyek társadalmi jelenségekről, fontos ízlésváltozásokról árulkodnak. Az alább következő megjegyzések egy-egy nagy port kavart divathullámról szólnak.

AZ ERŐSZAK DIVATJA. A *Bonnie és Clyde* című filmben, melyet *Arthur Penn* lefegyverző szakmai biztonsággal készített, látszólag az olcsó gengszterromantika az éltető forrás. A rendező 1967-ben rekonstruálta a híres bűnügyet. A vásznon valósággal folyik a vér, és úgy hullanak az emberek, mint a legyek. *Bonnie* és *Clyde* is elesik. *Penn* egyik nyilatkozatában a következőket mondotta: „Ha ez a kegyetlenség egyike azoknak a dolgoknak, amelyet saját magamban is mélyen érzek, csak azért van, mert valóban amerikai probléma ez... Azt akarom, hogy az emberek ugyanazt az utálatot és iszonyt érezzék, amit én érzek a gyilkosság, a vér iránt!”

A koncepció rokonszenves — a *Bonnie és Clyde*-ot valóban helytelen lenne „egyszólamú alkotásnak”, a bűnt misztifikáló sorsdrámának tekinteni. Ez a film, melyről mostanában az hírlik, hogy esetleg mi is bemutatjuk, tipikus amerikai lenyomat, hiteles láttelet az erőszak kultuszáról. *Nemes Károlynak* igaza van: „A *Bonnie és Clyde*-ban... nem a rablás, a gyilkosság a lényeges, hanem a »lenni valakivé« csábítása.” És *Mágori Erzsébet* is a lényegre tapint, amikor erre a következtetésre jut: „...*Arthur Penn* kritikája jóval túlmegegy a korszak pittoreszk rajzán. Az a benyomásunk, meglehetősen világos párhuzamot von filmjével két rendszer krízise közt: a tegnapi gazdasági és a mai morális válság Amerikája között.”

Francis Ford Coppola *A keresztapában* (1972) a maffiáról beszél, de ítéletét az egész társadalomra vonatkoztatja. Itt mindent keresztül-kasul átsző a kölcsönös függőség, a morális kényszer, s ami ezzel együtt jár: a totális erőszak törvénye. *Coppola* „saját köreit” sem kíméli. A film egyik legborzalmasabb képsora a következő: a producer nem hajlandó szerepet adni a keresztapa teljesen ismeretlen protezsáltjának. Az úriember, a versenylovak szerelmese, másnap, amint baldachinos ágyában ébred, maga mellett találja csillagászati összegeket érő paripájának a fejét. Ebben a filmben is sűrűn arat a halál, és folyton veszélyek leselkednek az emberekre. Kicsikre és nagyokra. S mindezt sajátosan ellenpontozza a lágy melódia, mely időnként felhangzik.

A Szelid motorosok (*Dennis Hopper* 1969-ben forgatott műve nálunk is bemutatásra került) azt a felismerést kalapálta a nézőbe, hogy ebben a világban a passzív félrehúzódnak nem kifizetődő. Aki nem üt: kiütik. Aki nem lö: lelővik.

Furesa és illogikus az erőszak dialektikája.

A PORNOGRÁFIA DIVATJA. A filmművészetben a hatvanas évek eleje-közepe óta, talán leginkább *Ingmar Bergman* alkotásait (például *A csendet*) követően megváltozott a testi szerelem, az érzékiesség normarendszere. Korábban diszkrét volt a kamera, ma kíváncsi, ha intim kapcsolatokról van szó. Mivel a szexualitás minden normális ember alapvető élményei közé tartozik, a szókimondást, az ábrázolás határainak kiterjesztését önmagában nem kárhoztathatjuk. Azt viszont igen, hogy a pornográfia művészi szándékú, tartalmi-formai vonatkozásban egyaránt kvalitásos alkotásokban is polgárjogot nyert. Néhányan túlléptek a jó ízlés demarkációs határain. Filmjük éppen ezért nem „merész”, inkább malackodó. Közé hely, de igaz: a művészet és a pornográfia összeegyeztethetetlen.

Csak egyetlen példát hadd említsünk.

Ferreri, *A méhkirálynő* és a *Dillinger halott rendezője*, *A nagy zabálásban* (1973) önként pusztulásba rohanó hőseit olyan „szerelmi játékokra” kényszeríti, melyek minden természetességet nélkülöznek. Az egyik kritikus azt írta, hogy a nagy zabálók „a hús, a puha asszonyiség túladagolt melegének” áldásaiból részesülnek. Azt hiszem, itt már nincs puha asszonyiség és nincs melegség sem. Ezek túlságosan előkelő kifejezések. *Ferreri* a haláltáncot vetíti elénk, s megfosztja humánus tartalmától férfi és nő együttlétét. A másik adalék. *Zsugán István* említi *locarnói fesztivállevelében*, hogy *Nagisha Oshima* *Az érzékek hatalma* című alkotását „abszolút szakmai tudás és a filmnyelv pontos ismerete” jellemzi — ám a mű másfél órája nemi aktusokból áll, majd egy fojtogatásos kéjgyilkosság tetőzi be a »mutatványt«.

Kommentár felesleges. Csupán egy mondat: *Ferreri* és *Oshima* nem szórakoztató iparosok, hanem művészek. Filmjüket nem mellékutca pornomozijaiban játsszák, hanem nagy hírű fesztiválokon.

AZ ÉRZELMESSÉG DIVATJA. A pornográfia hullámai most is csapkodnak, de az ellenhullám taraján már hosszú évek óta érkeznek a „vissza a köznapi érzésekhez” ideológiája jegyében fogant filmek. A nézők jó része megcsömörlött a sokkoló látványtól, a nyíltan vagy burkoltan pornográf filmek tucatjától. Másra vágyott. Egy kis természetességre; egy kis érzelmességre, egy kis elandalodásra.

Hollywood minden igényt kielégít: ezt a tömegóhajt is villámgyorsan „beprogramozta” üzleti mechanizmusába.

Megszületett a *Love Story*, *Arthur Hiller* sikerfilmje, amelynek alapjául *Segal* bestsellere szolgált (1970). Régimódi lenne ez a könnyzacsokát megmozgató, banális történet, melyet a kivédhetetlen tragédia árnyékai felhőznek be? Szó sincs róla. A hősök mosdatlan szájjal beszélnek, a modern élet kifejezéseit használják, lépést tartanak a korrallal és a közgondolkodással. A hangszerelés más. Csöpögős. Szentimentális. Giccses. Sajátságos válasz ez a pornográfia. A *Love Story* persze sokkal ártalmatlanabb film, mint — mondjuk — a tragikus körülmények között elhunyt *Pier Paolo Pasolini* szomorú hatyúdala, a *Salo avagy Sodoma százhusz napja*. Utóbbi, ahogy *Nemes Károly* írja könyvében, „elsősorban a szadizmus illusztrációit adja, precízen felsorakoztatva a kínzásokat, a homoszexualizmust stb. egészen a nemi kielégülés és az emberi ürülék fogyasztása kapcsolatának részletezéséig”. A *Love Story* — ha leszámítjuk a mai frazeológiát — akár a mostani *Cilikék* kedvence is lehetne. Jólfésült, konformista és a konvenciókat tisztelő mű.

Ennek a rendezői alapállásnak két sebezhető pontja van. *Hiller* abszolutizálja az emóciókat. Valami olyasmit állít, hogy a „szenvadás megtisztítja az embert”, és ezzel akarva-akaratlan kalapot emel Lev Tolsztoj filozófiája előtt (a filmnek persze semmi köze nincs a nagy orosz klasszikushoz). És a rendező azt is állítja, hogy — a *Love Story* stílusában fogalmazva — „porszemek vagyunk a viharban”, a sorscsapásokat lehetetlen kivédeni. A film tehát fatalista.

Ez az ideológia elfogadhatatlan. Íme, ilyen tartalma — ha úgy tetszik: „üzene- te” — van egy érzelmes — vagy nevezzük nevén a gyereket: érzélgős — szerelmi történetnek.

A NOSZTALGIA DIVATJA. „A nosztalgia filmjeinek” nevezik azokat az alkotásokat, melyekben a múltat a megszépítő messzeség szívárványszíneibe öltöztetik a rendezők. Csupa sóhaj és csupa vágyakozás szövi át a műveket. A tárgyi világ rekvizitumai hamisítatlanok. Van ebben a múltkultuszban némi ellenzékiesség is, hiszen a szerzők a jelen ellentmondásait tagadják meg, és tartalmasabb eszményekért, magvasabb ideálokért fordulnak az elsüllyedt évtizedekhez.

A különös csak az, hogy hamut is géymánnak látják. Tükrükben torzképek villannak elénk. Objektivitásukhoz — enyhén szölvá — kétség férhet.

Külföldön láttam *Fitzgerald* remekének, *A Nagy Gatsby* című kisregénynek jellegzetesen hollywoodi ízű képi változatát. (Rendező: *Jack Clayton*, a *Hely a tetőn* alkotója. Címszereplő: Robert Redford, a mai népszerűségi listák vezetője. A gyártás éve: 1973.) *Clayton* a józan realizmussal átítatott történetet belemártja a nyúlós-ragacsos nosztalgia iszapjába. Sükösd Mihály szerint *Fitzgerald* két nagy élményét juttatta kifejezésre *A nagy Gatsby*-ben: „az »amerikai álom« kábulatát és a keserű ébredést, az illúziók szárnyalását és végleges csődjét”. Nos, a vásznon csak a kábulat kerül premier plánba. A luxusrmilió káprázata. És megint és újra az érzések vihara. *Clayton* olyan szerelmi jelenetet kreál, hogy hangszerelését talán még Courths-Mahler is megirigyelhetné. Szinte felfalják egymást szegény boldogtalan szerelmesek, amikor érzéki táncba kezdenek. Minden eszköz a nosztalgikus hangulatokat erősíti fel: a szentimentális zene, a sejtelmes szobabelső fényképezése, a banális szöveg stb. Az illúziók csődje kimaradt a filmből. *Fitzgeraldot* megidéztek, de ő nem jelent meg.

Bogdanovich összehasonlíthatatlanul messzebbre jutott az új — mellesleg: népszerű — filmmodell kikísérletezésében. *Papírholdja* (1973) — nálunk a Filmmúzeum mutatta be — tudatos idézetek sorozata, egy hajdani filmstílus ironikus, sőt némi öngúnnal fűszerezett feltámasztása. A környezet nem nagyúri, ellenkezőleg: ügyes svihák üzletel a filmben a kegyellett (az alapszituáció: Moses Pray bibliákat ad el frissen elhunyt emberek hozzátartozóinak azzal a mesével, hogy a szent könyvet még a megboldogult rendelte

meg.) Sajnos, *Bogdanovich* sem következetes. Itt a nosztalgia a szórakoztatás szolgálatában áll és alig-alig lép túl rajta. A cselekvések háttere csak kontúrjaiban tárul fel. Igaza van Zalán Vincének: „A film gondolkodásmódja talán még régebbi, mint »filmtörténeti« stílusa.” *Az utolsó mozielőadás* (1971), nálunk is vetített másik *Bogdanovich*-film keserűbb és kegyetlenebb. Mondhatjuk így is: keserű és kegyetlen. Ebben az alkotásban nem kicicomázza, hanem megtépázza a művész a legendákat. *Bogdanovich* azt bizonyítja, hogy a hajdani életvitel fölött eljárt az idő. Hogy a csendes Amerika tiszta morálja és nyugodt élettempója nem más, mint merő anakronizmus.

Az utolsó mozielőadás ilyenformán inkább „ellen-nosztalgiákat” kelt a nézőben, mintsem szép emlékeket. Akárcsak *Pollack*, *A lovakat lelövik, ugye?* című, méltán világhírű drámája (1970), melyben hullafoltjaival együtt jelenik meg a múlt, s ahol a gazdasági válság atmoszférája szinte „egy az egyben” a mai jóléti társadalom közérzetére utal. Nem külsőségeiben, hanem lényegét tekintve. Ma nem kell haláltáncot lejteni a dollárért, de az alapszabály lényegében nem változott. Így hangzik: Annyit érsz, amennyi pénz van.

Semmilyen rafinált pompa nem képes elhomályosítani vagy megváltoztatni ezt az igazságot. A futószalagról legördülő nosztalgiafilmek sem.

A KATASZTRÓFA DIVATJA. A filmművészet úgyszólván még a kezdet kezdetén felfedezte és kisajátította magának ezt a témát. Alig süllyedt el a *Titanic*, máris sztorit szerkesztettek belőle. A *San Francisco* híres földrengésjelenete a technikai bravúrok tökéletesedését bizonyítja. Az *Árvíz Indiában* hasonlóképpen. Utóbbiak ugyan bestsellerek, de talán éppen ezért jelzik megbízható szcizmográfként a negatív tendenciákat. Miről van szó? Már Kracauer megállapította híres könyvében: a tömegeket vonzza a lelki kínlódás színjátéka. Hozzátehetjük: a katasztrófák iránti érdeklődés is általános. Annóra az, hogy *Hitchcock*, a rémfilmek királya ideológiát kovácsolt ebből a felismerésből. Logikája szerint a borzalom már első eszmélésünket követően útítársunk. A mama fölénk hajol és azt mondja: „Hamm, bekaplak... A gyerek élvezi a játékok veszélyeit: sikongat a hintán, de azért jól érzi magát. Hány felnőtt megszállottja a maximális sebességnek, megfellelkezve arról, hogy ilyenkor egyik lába a sirban van, a másik meg a börtönben... Innen már csak egy ugrás szükséges ahhoz, hogy irtózáttal vegyes érdeklődéssel kísérjük a vásznon megelevenedő tömegméretű tragédiákat. Földrengést, árvizet, avagy egy monstrumszerű szörny felbukkanását, s a nyomában arató halált.

Mindemellett nyilvánvaló, hogy *A fehér cápa* (1957), mely — Magyarország kivételével — lassan-lassan az egész világot ijesztgeti, nem pusztán önmagával egyenlő. (Rendezője *Spielberg*.) A mese úgyszólván sovány. Egy fürdőtelep békés lakóit

rémíti és fogyasztja az irtózatosszörny, mígnem leszámolnak vele. Ennyi az egész. Akkor miért van frenetikus sikere? Egyrészt a profi elbeszélőtechnika miatt: a feszültségkeltés patronjai mindig kellő időben robbannak. Másrészt azért is, mert *A fehér cápa* levezet bizonyos indulatokat és megajándékozza a szemlélőt azzal az illúzióval, hogy egyszer vége szakad a szörnyűségeknek a világon. Ha a fehér cápát megsemmisítik, miért ne lehetne levágni akár a sárkány fejét is?

Az emberi reflexiók a filmművész számára meghatározó fontosságúak. A témát nem lehet *ad acta* tenni, hiszen a katasztrófák ellen senki sincs biztosítva. Ha a jellem, a viselkedés változatai elevenednek meg az efféle filmekben, nem emelhetünk vétót. Az a rossz divat, amikor a katasztrófa show-műsor funkcióját tölti be és a nézőt rossz értelemben vett látványossággal „ajándékozza meg”. A nyugati filmvilágban reneszánszát élő műfaj legtöbb terméke ilyen: nagyobb a füstje, mint a lángja.

Veress József

Könyvek a művelődésről

Az alakuló ember. Gondolat, 1976.; Ember és műveltség — Beszélgetések a közművelődésről. Gondolat, 1976.; A szabad idő szociológiája. Gondolat, 1976.; Munkásművelődés — Szocialista kultúra. Kossuth, 1976.; Siklós László: Picasso a gyárban — Riportok a munkásművelődésről, Kozmosz, 1976.

Könyvek a művelődésről? Mintha lenne akár egyetlen kötet is, amely nem az ismeretközlés, a tudásgyarapítás, az élményteremtés, a művelni akarás szándékával született volna! A „tartalom és forma” teszi, hogy a szándékból mikor, hol, kinek a kezében, mennyi valósul meg. Már-már céllá nemesült eszköz a könyv az emberre teljesedés folyamatában: mellőle (vele) olykor „csak” egy lépés a szükségletté formálódó harmonikus emberi létforma. Mindez sajátos vetületet kap, ha a könyvek tárgyát éppen ez a manapság felgyorsult folyamat képezi — ha a könyv, mint műveltségközvetítő eszköz, arról szól, aminek szolgálatába maga is szegődött...

Műfajban eltérő — jórészt tanulmány, riport, interjú — témában rokon a fent jelzett öt kötet: valamennyi „a közoktatással” és „a közművelődéssel” címszavakba, kategóriákba foglalható jelenségek, folyamatok, időszerűnek tetsző elvi és gyakorlati kérdéseivel — elsősorban ellentmondásaival, gondoljaival — foglalkozik. (E sorból talán a szociológiai tanulmánykötet lóg valamelyest ki, amennyiben annak csak az egyik — bár hangsúlyozott — problémaköre a szabad idő és a művelődés összefüggése.) S ha a katalogizálás rendje szerint nem kerülneek is egymás mellé a könyvespolcokon, eszmeileg egy töröl metszett kötetek ezek. Annak a társadalmi létünkben gyökerező felismerésnek, szemléletnek a szülőltei (s egyszersmind propagátorai),

amely a kultúra, a művelődés ügyét politikai kérdésként kezeli, fejlesztését a szocialista építőmunka feltételeként fogja fel, a gazdaságszervező feladatokkal együvé rangsorolja. Ez a tartalmi vonulat a reális alapja annak a — végső soron szubjektív — szándéknak, hogy egy csokorba köthessen formailag különböző köteteket s kiemelhessen azokból összecsengő gondolatokat.

Oktatás, nevelés, képzés, művelődés: e fogalmak formaváltozatait, tartalmi összefüggéseit járják valójában körül a szerzők, akik közé az interjúalanyokat, a „szondázottakat” (tudósokat, művészeket, tanárokat, népművelőket, újságírókat, közéleti személyiségeket, csak nevük kezdőbetűivel jelzett, vagy teljesen inkognitóban maradt munkásokat, diákokat) is besorolni véljük. A szabatos, egyéni eszmerendszerre épülő nyilatkozatokból, az átgondolt, igényes tanulmányokból és a nehézkesen kicsiholt szűkszavú véleményekből, a tudatos vagy spontán megfogalmazásokból ugyanis egyaránt kitetszik a dolog lényege: a művelődés nem csupán kulturális, hanem elsősorban társadalmi kérdés, s mint ilyen, mindenekelőtt a munkával, az egyén-közösség viszonytal van szoros kapcsolatban.

Messzire jutottunk már az antagonisztikus osztálytársadalmakra jellemző kérihetetlen ellentmondástól, ami — a dolgozni kényszerültek sajátjaként — a „műveletlen munka” és a művelődni ráérők kiváltságaként a „munkátlan műveltség” között feszül. És megteremtettük a „művelt munka” fogalmának realitását egész népünk számára. Nem csak tudjuk — eként is cselekszünk, amikor fejlesztjük —, hogy a műveltség az embernek mint termelőerőnek szerves alkotóeleme s így a termelési viszonyokra is hatást gyakorol. Elméletileg egyszerűnek látszik a teendő: gyarapítani, mélyíteni az ismereteket mindenáron. Nos, a riportok, tanulmányok egy része gyakorlati tapasztalatok alapján, akarva-akaratlanul éppen a szellemi „jobbitás” illúzióját osztalja szét. Azt kutatják, elemzik — ha indirekten is —, hogy a munka társadalmisága milyen szintű és tartalmú általános, szak- és politikai műveltséget, ismeretet, jártasságot, készséget igényel ma, holnap és a távolabbi jövőben, hogyan élünk és éltünk vissza meglevő lehetőségeinkkel, jó szándékú gondolataink hol lépik át — elszakadva a társadalmi, gazdasági szükségletektől, anyagi előfeltételektől — az irrealitás határát s válnak üres szólamokká. A művelődésnek a munka elemeként és ezáltal életmódalakító tényezőként való felfogásából persze az is következik, hogy nem a munkán kívüli idő tekinthető a művelődés alapvető keretének, noha az úgynevezett szabadidős-tevékenységeknek nem elhanyagolható a munka és művelődés viszonyára gyakorolt hatásuk. Ugyanis (mint Marx írja *A politikai gazdaságtan bírálatának alapvonalai*ban): „A munkaidő megtakarítása egyenlő a szabad időnek, azaz, az egyén teljes fejlődésére szolgáló időnek a gyarapításával, amely maga mint a legna-

gyobb termelőerő megint visszahat a munka termelőerejére.” Természetesen ma még — mint az elemzett kötetekből is kiderül — a szabad idő biztosítása és megfelelő felhasználása képezi a vizsgálatok, elemzések tárgyát és távolinak tűnik a munka és szabadidőbeli tevékenységének összemérésének lehetősége, amely biztosítja, hogy a munka — kényszerű elemeitől megszabadulván — életöröm, alkotás forrása legyen csak.

A műveltség nem cél, hanem eszköz az ember lényegi erőinek kifejlesztése, az önmegvalósítás, a személyiségformálás, az „igazi gazdagság” megteremtése folyamatában. Kimondatlan vezérelve ez az összefüggés is a kötetnek. Amiből viszont újabb közös sajátosság következik: választ keresnek arra a kérdésre, hogy hogyan kerülhetők ki a mi társadalmunkban az individualizmus buktatói, hogyan válhat egyéni létünk elemévé a közösségi gondolkodás és magatartásforma.

Marx és Engels gondolatai jelenthetnek fogódzót e látszatellentmondás megoldásában is: „Csak a többiekkel való közösségben kapja meg az egyén az eszközöket ahhoz, hogy képességeit minden irányban kifejlessze, tehát csak a közösségekben válhat lehetővé a személyes szabadság” — írják *A német ideológiában*. A közösségi elv megvalósulásának döntő fordulata a termelőerők társadalmi tulajdonba vétele volt, a továbbfejlődés az egyén autonómiáján alapuló közösségi létforma egyetemlegességét igényli. E folyamatban meghatározó tényezők a termelési, munkahelyi közösségek, amelyek képesek felülemelkedni saját társadalmi feltételeiken s ellenőrzésük alá vonni azokat. Ez az elméleti alapja a szocialista brigádok kitüntetett szerepének — ahogyan azt a szerzők közül többen is értelmezik — a munkásművelődésben belül. De minthogy ez a tétel is tendenciásként valószínű és ellentmondásokon át, perspektivikusan igazolódik, a mozgalom eddigi alapvetően jó tapasztalatai nem fedhetik el, hogy a brigádok éppen mint művelődő közösségek fejleszthetők elsősorban tovább. Ennek útját-módját, s egyáltalán a művelődésnek — mint a munkásosztály vezető szerepéből adódó politikai követelménynek — sajátosságait, lehetőségeit keresi jó néhány írás (több közülük — lásd: a *Munkásművelődés—szocialista kultúra* és a *Picasso a gyárban* című köteteket — salgótarjáni példák kapcsán).

E végül is szabálytalanra sikeredett recenzió talán —, mert tudatosan elméleti indíttatású — nem tesz eleget a figyelemfelkeltés követelményének, ezért szükséges még egy közös sajátosságát kiemelni az idézett könyveknek: mind (még a tanulmánykötetek is) olvasmányosak, gyakorlatra orientáltak; a riportok és interjúk pedig különösképpen izgalmasak, elevenre tapintók, gondolatgazdagok, vitára serkentők: érdemesek hát közérdeklődésre.

Csongrády Béla

Varga Domokos: Vizek könyve

MAGYARORSZÁG FELFEDEZÉSE

Nemesen egyszerű, patinás a cím: *Vizek könyve*. Nem kell túl merész fantázia, hogy asszociálja az „élet könyvét” — márcsak a tartalma miatt is, hiszen valóban az élet egyik alapfeltételéről szól. Víz és levegő (oxigén) nélkül nincs élet. Századunk egyik nagy paradoxonja, hogy miközben eddig nem ismert lehetőségeket tárt fel a termelésben és a tudományban, eközben éppen ezt a két lényeges elemet meríti ki, illetve piszkítja, fertőzi meg oly mértékben, hogy szinte megkérdőjelezi az eddigi fejlődést, rettenetes veszélyeket, katasztrófákat idéz fel, kérdésessé teszi magát a LÉTET a Földön!

Nem, ez a könyv nem *erről* szól, de ez is „benne van”. Varga Domokos (ha szabad ezt a szót használunk) *poétikus* hajlamú szociográfus, ahogy ezt megállapíthattuk az *Erdőkerülővel* kapcsolatban is. Mit jelent ez? A szociográfia jellegét tekintve végül is *tényirodalom*. A hangsúlyos itt — a szépirodalommal szemben — nem a *hogyan?* (tehát a stílus, a művészi kifejező erő stb.), hanem a *mi?* Az, hogy a szerző mennyire tudja megismerni és tárgyyszerűen bemutatni választott témáját. Nem azt jelenti ez, hogy a szociográfiát „szabad rosszul is megírni” (akkor el se olvassák!), de azt igen, hogy a téma, a tárgy érdekessége, a feldolgozás *szakszerűsége* a perdöntő. Ugyanakkor talán éppen ebben a műfajban van a legnagyobb szabadsága is az írónak. Lehet száraz, hűvösen objektív, de szabad utat engedhet az indulatainak is, ha az a témával kapcsolatos (a *mérték*: persze itt is fontos, de ez már az író alkatától, izlésétől függ). Nos, amikor azt állítottuk, hogy Varga Domokos *poétikus* hajlamú, akkor ezt nem minőségjelzőként értettük a szerzőre (sokan sértésnek is veszik!), hanem a *munkamódszerét* kívántuk jelezni. S ez nem más, mint a *személyes jelenlét*. Varga Domokos mindig egyes szám első személyben — tehát a *saját élményeiről* beszél 400 oldalon keresztül, még akkor is, ha másoktól (pl. felmérésekből, statisztikákból, sajtóból stb.) idéz. Kétségtelen, hogy megvan ennek a módszernek is a hátránya, hiszen a személyes *tapasztalás* egyszersmind igen fárasztó, idő- és munkaigényes is. Arról se hallgathatunk, hogy a mégoly szorgalmas és lelkes szociográfus sem juthat el mindenhová, ugyanakkor a megszenvedett, személyisége részévé vált élmény sokszor be is csaphatja a szerzőt: nagyobb jelentőséget tulajdonít neki, mint amennyit az (oldal-számban) megérdemelne. Érti talán ezt ő is, mert engedelmet kér az olvasótól az utószóban a *kimaradt* fontos problémákért (pl. az öntözés ügye). Persze, nagyon nehéz *ellenőrizni* az élményeink *objektivitását*, mert hiszen a „bőréből”, személyiségéből „senki se bújhat ki”. Mindezen fenntartások tehát természetesen Varga

Domokos dicséretét is jelentik, mert amit elveszítünk a réven (néhány részletkérdés, problémabokor mellőzése, szűkszavúbb elemzése), azt visszanyerjük a vámon — a végig élvezetes stílusban, a valóban regényszerű fordulatokban, a lírai-an szép leírásokban. S nem sikkad el azért a tárgyszerűség sem, mert Varga Domokos egyes fordulat jóvoltából *mások* élményeivel veti össze, szembesíti a sajátját, s ezzel a korrekcióval sajátos fénytörésben láttatja tárgyát: a vizet. S az tényleg hallatlanul érdekes, színes, mozgalmas, olykor „túlzottan is” drámaian izgalmas!

A szerző természetesen a mai vizekről ír, a jelen gondjairól — de egy kis történelmi nekifutással. Okkal, joggal; hiszen vizeink története mindig is szerves része, alkotó eleme volt történelmünknek. A szerző fel tudta vázolni a történelmi tendenciát, a tájat tagoló, formáló vizek és az ember sorsának változásait. Mert valóban nem gondolunk ma már arra, hogy a Tisza árterei, mocsarai hosszú évszázadokon át szinte egyetlen menedéket jelentettek az alföldi magyarnak, megélhetést és életformát adtak, határoztak meg egészen a nagy folyamszabályozásokig. Nem véletlen és indokolatlan tehát a *nosztalgia* sem a pákászó, csikászó vízi élet, a halban gazdag folyók iránt, különösen ha ezt a szabályozás után szárazra került szikesek nyomorúságával vetjük össze. Ámde mit sem ér ma már a nosztalgia, a „szép múlt” siratása. Nemcsak azért nem, mert visszahozhatatlan, de mert igazságtalan is lenne: a folyamok, vizek szabályozása a ráció, a tervező, józan ész elhatározásából született, s a gazdasági kényszer siettetette. Széchenyi István és Vásárhelyi Pál nélkül nincs polgárosodás, modern mezőgazdaság, folyami hajózás sem! Mégis van valami igazuk, ha nem is a múltat visszasíró kunszentmiklósi vízi embereknek, de a kételkedőknek, akik nem minden változást tartanak szükségyszerűnek és a lehető legjobbnak. Bármiféle beavatkozás a természet rendjébe nem csupán megbontja azt, de eddig nem ismert új veszedelmeket zúdít az emberre. A folyamszabályozás például két-tőt: 1. félelmetes, eladdig elképzelhetetlennek tűnt *méretű* áradások rémét — lásd: a dunai katasztrófákat, a Szamos, a Tisza, a Maros, a Körösök, a Bodrog, a Marcal stb. áradásait csak az elmúlt évtizedekben is! 2. ugyanakkor a víztől elzárt vidékek szomszúságát, elszikesedését, a pusztító szárazságok inségét. A magas partok, gátak közé szorított folyók energiája olyan mértékben megnőtt, hogy maguknak a gátaknak a vigyázására, karbantartására valóságos hadsereget, jól szervezett apparátust kell *állandóan* fenntartani. Az „örült”, akiről Petőfi írt, nem lett szelídebb, csupán az történt, hogy most már rajta tartjuk a szemünket. Magyarán az első racionális mozdulatot (folyamszabályozás) ma már tudatos tevékenységek egész sorának kell követnie, mert megsokasodtak a gondjaink, teen-dőink.

Varga Domokos könyvében mindez persze epikus hömpölygéssel fogalmazódik meg, rajzolódik ki. Végletekben gondolkodva az ember idézte elő a sok (árvíz) és a kevés víz (szárazság) bajait is, neki kell megoldania is. Most kezdjük megtanulni, hogy ez az évszázadokig természetesnek tűnő elem (mert hiszen volt, és tenni se sokat tudunk ellene) mekkora érték forintban is, hiszen (s erről is megfontolandó gondolatai vannak a szerzőnek!) ma már minden csepp vízért, ami kifolyik-csepeg a csapunkon, igen sokat és keservesen meg kell *dolgoznunk!* Ez az ára az urbanizációnak, a civilizációnak: a vizet is termelni kell, gazdálkodni vele, s ha ilyen rohamosan nő a felhasználás, akkor az *elosztását* is társadalmisítani kell; meg kell szervezni. Nemcsak az ivó-, a fürdő-, az öltöző-, az ipari stb. vízről van itt szó, hanem a vizek *partjairól*, például a horgászok, a fürdőzők, napozók levegőre, természetre vágyók jogos igényeiről is.

Sok, és egyre több lesz itt a neuralgikus pont, amelyek jellegükénél fogva már nem is annyira vízügyi, mint inkább társadalmi kérdést jelentenek. Hiszen, ha az urbanizáció, a sablon-bérházakba áramlás üteme feltartóztatatlan, akkor számolni kell ennek az inverzével is: az emberek kiáramlásával a szabadba, a vizekhez. Igen, de ha tavaink, folyóink partjait a *magántulajdon* kalyibái, kacsalábon forgó palotái foglalják el, akkor mi lesz a kispénzű tömegekkel, akik nem is akarnak, de ha akarnának, se tudnának (nem jut!) parcellát szakítani maguknak?! Bizony ez sem kisebb gond, mint a vizek védelme, terelése, elosztása, s véglegesen, megnyugtatóan csak egy valóban demokratikus, szociális szemlélet, a *nagyközösség* érdekeinek érvényesítése fogja megoldani. Ha a víz nem magántulajdon — mert nem az! —, akkor a partján is rendet kell teremteni! Annál is inkább, mert fürdőkultúránk (beleértve gyógyvizeinket is) messze elmarad a jórészt még fel sem tárt lehetőségeink mögött. Varga Domokos elemzése alapján lehangelőnek kell mondanunk a képet. Egyik oldalon a felelőtlen pocsékolás (termál- és gyógyvizeinkkel), a másik oldalon az ügyetlenség, a lehetőségek kihasználatlansága. Mert nem az a tragikus, hogy Hargitayék nem nyertek az olimpián, inkább az, hogy felnövekvő nemzedékek nem tanultak meg úszni, mert jószerivel nincs hol. (Miskolcnak pl. mindössze három strandja van, nyáron egyszerűen nem lehet beférni a medencékbe, annyi az ember. Ez bizony nem felüdülés, inkább tortúra annak, aki vállalja. .) De volt ezekről szó már *Bertha Bulcsu* könyvében is (1973), lényeges változtatás mégsem történt azóta.

Baj van persze a hallal, a hajózással is, de ezeknél maga a gazdasági kényszer, az érdek fogja hozni a megoldást. Itt megint utalni kell Varga Domokos módszerére, mert ami a recenzióban csupán egyetlen hevenyészett mondat, az nála interjúk, élményszerző utak sokasága (lecsurgott pl. a Tiszán, hajózott a Dunán, Balatonon

gyalogolt kilométereket a folyópartokon stb.). Érezhetően „kedvencei” a vízi emberek: a halászok, hajósok, de még a kubikusok is, akik a vizek helyét csinálják. Egyre kevesebb van belőlük, mert nincs utánpótlás. Nem is igen lesz, mert a mai fiatalok nem vállalják ezt a rideg életmódot. Csak bámul az olvasó, hogy hol meg nem fordult, kikkel nem beszélt a szerző — a szentesi kubikusoktól a vállalatigazgatóig, a téeszparasztoktól a balatoni villatulajdonosig. Ha a sorozat más kötetéinél szóvá kellett tenni a leszűkítetttséget, ennél elmondhatjuk, hogy valóban az egész országot bejárta, ismeri, feltérképezte a szerző. Az az érzésünk, hogy a könyv csupán a jéghegy látható csúcsa, a hatalmas ismeret — élményanyag — csak átüremlik a megírt szociográfián, de nem tartalmazza azt teljességében.

Mégis azzal az érzéssel teszi le az olvasó, hogy noha csak egyetlen „elem” útját követve, de megismerte hazáját, jelenünk, társadalmunk nem egy égető gondját, reményt fakasztó lehetőségét is. S a remény az emberből fakadhat, ha megtanul bölcsen élni szűkösségében (vizeben és másban is) és gazdagságában: ismert és feltárando *lehetőségeiben*. (Szépirodalmi, 1976.)

Horpácsi Sándor

A hetvenes évek

Válogatás a szovjet kritikai irodalomból

Miért éppen a hetvenes éveké? — kérdezi az olvasó, miközben a közelmúltban megjelent, a szovjet kritikai és irodalmi élet eseményeit bemutató könyvet kézbe veszi.

A válasz egyértelműen fogalmazódik meg a kötet megismerése után. Az indokok, ha csak felsorolásszerűen is: az SZKP Központi Bizottsága 1972-ben határozatot hozott az irodalmi és művészeti munkáról; néhány klasszikus (*Majakovszkij, Ovecskin, Csukovszkij stb.*) életműve az új ismeretek tükrében még fényesebben áll előttünk; jelentős költői, írói, alkotói pályák ezekben az években ragyogtak a legcsillogóbban (*Jevtusenko, Voznyeszszkij, Trifonov*); a modern szovjet irodalom olyan nagy jelentőségű művei jelentek meg, mint *Suksin* elbeszélése, *Bondarev, Bogomolov, Okudzsara* regényei: nemzetiségi írók jelentkeztek kitűnő alkotásokkal (elég csak végiglapozni a *Szovjet Irodalom* korábbi évfolyamait). S hogy a felsorolás még pontosabb legyen, szólunk kell a hetvenes évek jelentős irodalmi vitáiról is, amelyek egy-egy — tartalmában-mondanivalójában újat hozó, — alkotás vagy irodalmi irányzat körül támadtak. (Ilyen volt a háborús irodalomról és a háború ábrázolásának mélységéről folytatott vita, vagy a szocialista építőmunka erkölcsi problémáit élesen felvető irodalmi alkotások körül gyűrűző eszmecsere.)

A tanulmánygyűjtemény szinte valamennyi felsorolt jelenséget érinti — természetesen nem egyforma mélységgel, mindenesetre csaknem teljes körképet adva a közelmúlt — fogalmazzunk inkább így: napjaink — szovjet irodalmáról. A kötetben a bevezetőként elméleti, a marxista irodalomkritika alapvető problémáit érintő írások szerepelnek, majd az izgalmas vitákból kapunk ízelítőt; ezt követően egy pillantást vethetünk mai írók-költők műhelyébe, és végül a szovjet irodalom immár klasszikussá vált alkotóit mutatják be sok érdekes, új adattal a kötetet záró tanulmányok.

Nézzünk hát mélyebbre, természetesen a teljesség igénye nélkül!

Jurij Kuzmenko írásának sarkalatos kérdése: vajon századunk utolsó harmadának szovjet irodalma létre tud-e hozni időt álló műveket, „előrelépés lesz-e ez a korszak a szocialista kultúrában, következésképpen az egész világ művészeti kultúrájában?”. Válaszában áttekinti az orosz irodalom elmúlt száz évét, megmutatva hol, mennyiben kapcsolódik ehhez a szovjet irodalom, rövid tekintést nyújt a nyugati irodalom fő problémájára, a realizmus és a dakadencia viszonyára. (Különösen érdekesek *Becket Godtra varva* című drámájáról írott elemző sorai.) Tanulmányának lényeges megállapítása, hogy a szovjet irodalom új korszakot teremtő alkotásainak megszületése attól is függ, hogy milyen sikerrel oldja meg „társadalmunk a kommunizmus építésének nagyon bonyolult és lényegüket tekintve az egész emberiség számára közös problémáit”.

Jurij Szurovcev a kritika és az irodalmi folyamat kérdését tanulmányozta annak tükrében, hogyan jelentkezik és jut kifejezésre a kritika mint önálló alkotói tevékenység. Közben kitér olyan jelentős problémákra is, mint az irodalomtudomány és az irodalomkritika közötti határ, a kritika mint művészet, a kritika és az irodalomelmélet viszonya, a kritika és közönsége.

Vlagyimir Ognjev tanulmányával mintegy kiegészíti, folytatja **Szurovcev** írását. Ő Sklovszkij munkásságának elemzésén keresztül a kritikust mint alkotóművészt mutatja be, sűrűn idézve a XX. század orosz irodalma e nagy hatású művészenek írásából. (Végső konklúziója: „... a kritika a művészet része... a tudomány is költészetté válhat.”)

Mihail Hrapcsenko egy új tudományág, a rendszerelmélettel foglalkozik. A struktúra, a rendszerösszefüggések vizsgálata nemcsak a természet- és társadalomtudományok területén fontos, hanem az irodalomtudományban is. Ezek azonban itt bizonyos specifikus sajátosságokon keresztül jelentkeznek. Ezeknek a specifikumoknak a vizsgálata képezi a kötet egyik legjelentősebb tanulmányának a tárgyát. (Válogatott írásait nemrégiben adta ki a *Gondolat Kiadó*.)

Félix Kuznyecov írása már a viták sorozatát nyitja meg. Ebben a kommunista ember, a mai kommunista ábrázolásának kérdéseit veti fel. Hiányolja, hogy nem születtek meg a hetvenes évek Pavel Korcsaginjai. Csapajevjei. Több alkotás elemzése során bemutatja, hogy a kommunisták milyen jellemvonásait, tulajdonságait ábrázolják műveikben a mai szovjet írók, s mi az, ami a „korunk új emberének” teljes alakjából még hiányzik ezekben az alkotásokban.

Vlagyimir Ognjev nagy lélegzetű tanulmányában a realizmus és a szellemiség kettőségét vizsgálja. Röviden áttekinti a szellemiség és a hasznosság (társadalmiság) kérdéseivel foglalkozó írásokat, majd három alkotó: **Vinokurov**, a litván **Maldonis** és **Szulckij** költészetének részletes elemzésével a szovjet költészet fejlődését, az alapvető szellemi értékek átadásának folyamatát kíséri nyomon és igazolja műveikben a szellemi és anyagi világ elválaszthatatlanságát.

Szrobogyin az utóbbi évek egyik legnagyobb színházi és filmsikeréről ír: ez a Magyarországon filmen és színházban is látható színmű **Gelman** alkotása, az *Egy pébéülés jegyzőkönyve*. Sajnálatos módon éppen ez a tanulmány a kötet egyik legkevesebb sikerült írása, ami abból is adódik, hogy nem kritikának, nem is elemzésnek, hanem inkább bevezető, érdeklődéskeltő írásnak sikeredett.

A következő fejezetben **Novicsenko Solohovot** elemzi, elsősorban a szovjet irodalomra tett hatásáról ír. **Kuznyecov Trifonov** prózáját vette bonckés alá. A sokrétű, színes egyéniségeket felvonultató írásművek közös jellemzője — írja **Kuznyecov** — a kommunista személynység erkölcsi és lelki egységének megléte.

Borisz Pankin kritikájában **Fjodor Abramovról** ír. Abramov a szovjet falu krónikása, s „egy új történelmi alak megalkotója: a szovjet-orosz paraszté.” Hősei hitelesek, igazak, írásai különleges helyet biztosítanak számára a szovjet irodalomban.

Vinokurov rövid írásában költőtársáról: **Jevtusenkőről** szól. Társadalmi költőnek nevezi, akire jellemző „a lét mindennapjának emelkedett, fokozott átérzése.” **Valentyin Katajev** a szovjet líra másik kiemelkedő képviselőjéről, **Voznyeszenszkijről** ad szemléletes képet. Költészetének jellemző tulajdonságai között megemlíti a felszabadultságot, a gazdag gondolatiságot, jártasságot az orosz nyelv csodás titkaiban.

Azt az író, akiről **Igor Gyedkov** ír, valamilyen ismerjük: **Vaszilij Suksinnak** hívták. Az utóbbi évek egyik csodás jelensége volt, akit máris a fiatalon eltávozott zsenik örök mítosza vesz körül. (Mint a művészet más területén pl. **Gerard Philippet**, **James Deant**, **Czibulskyt**, vagy éppen **Soós Imrét**.) Ám, akik látták filmjeit, a **Vörös Kányafát**, a **Hazáért harcoltakat**, s olvasták elbeszéléseit, tudják, hogy soha nem lesz nosztalgikus visszaemlékezések hőse, sem félművelt sznobok merengésre is felhasználható „népies írója”. Vitathatatlanul ő volt — s művei által maradt is — a hetvenes évek egyik legnagyobb hatású egyénisége.

A tanulmánykötet zárófejezetében a klasszikusokról olvashatunk. **Alekszandr Dimsic** színes tablót fest **Majakovszkij** világirodalmi hatásáról. Bemutatja hogyan, miként él ma **Majakovszkij** az egyes népek kultúrájában, kik azok, akik a költő teljes nagyságának megismertetését szolgálják. (Dicsőítő szavakkal szól a kétkötetes magyar kiadásról is, amely idestova tíz esztendeje jelent meg, s bizony nagyon időszerűnek látszik újból kiadása.)

Konsztantyin Szimonov **A Mester és Margarita** alkotójával, **Bulgakov**val foglalkozik. Három művét elemzi részletesen: az előbb említetlen kívül még **A Fehér Gárdát** és a **Színházi regényt**. **Bulgakov** a hatvanas évek közepén legalább olyan jelenségként tűnt fel, mint **Suksin** néhány évvel később. S bár újrafelfedezéskor már több, mint negyedszázada halott volt, művei jóvoltából a mai szovjet irodalom nagyhatású, írói pályákat formáló alkotójaként tartják számon.

V. Laksin azt a **Tvardovszkijt** idézi fel esszéjében, akit Magyarországon elsősorban mint költőt, **Vaszilij Tyorkin** halhatatlan alakjának megalkotóját ismerik. Pedig prózája is jelentős, noha élete főművét nem is sikerült megírnia. Ez önéletrajza lett volna, amelyről és a költő életének más eseményeiről ír a kortárs, tanítvány és barát, **Laksin**.

A kötetet **Kantorovics** és **Kaverin** írásai zárják. Ezek **Ovecskinről** és **Csukovszkijről** szólnak. Ovecskint az irodalmi riport egyik legnagyobb mestereként tartják számon, s mint a **Falusi hétköznapiak** szerzője, a kommunista pártosság, az ifjúság rendíthetetlen hirdetője őrződött meg az olvasók emlékezetében. **Korneyev Csukovszkij** már-már legendás alakja volt a szovjet irodalomnak. Gazdag életműve, hosszú élete hűen illusztrálja a szovjet irodalom félévszázados fejlődését. (**Kossuth, 1976**.)

Salgói D. Mihály

Lakos György: A szerencse fia

Lakos György neve szépiroként bizonyára nem cseng ismerősen az olvasó fülében, pedig e név jobbára csak „kiivódott a köztudatból”. S nem érdektelen felemlgetnünk húsz évvel korábban megjelent munkáit — az *Emberek a Bükk-fennsík*on című utleírást, a *Halász-*

élet, *Erdészélet Kemenesalján* című irodalmi riport-köteteket meg a tévészociográfiákat — mert azoknak a mindennapi ember életét és világát feltérképező igényességében már ott munkál a majdani regény lehetősége s szándéka. Mintegy korai előtanulmányoknak tűnnek a szintézishez, a most megjelent, s a *Szépirodalmi Kiadó* nagyregegyűlésén díszesrebe részesült *A szerencse fiához*.

Nem kis csalódást okozhatott hát ez a könyv a cím és borító szerint ítélezhető olvasó-vásárlóknak: a cím és a vásárokon fakult mézeskalács színébe-mintájába öltöztetett borító (*Berki Viola* terve) ugyan is romantikus ifjúsági regényt sejtet szerencsét próbáló és győzedelmeskedő mesebeli harmadik fiúval. (Bárha **Kuti József** sorsában van is némi hasonnemű motívum.)

Kuti József (Dódi, Jóska, Jósti), a regény központi alakja azonban korántsem hős, gáncs nélküli lovag, aki nagy öntudattal tűzön-vízen át keresztülviszi akaratát. Esendő ember ő, aki mint kiskanász, kanász, csordás, parádés kocsis, utász, kistanyás, tanyásbéres, kubikus, napszámos, zsákoló, rőfösüzlet-tulajdonos, rendfenntartó és munkacsapat-vezető hanyódik, evickél több-kevesebb sikerrel az alföldi parasztelel hat évtizedes időméltségű vizein. Alá-alábukva, fel-felmerülve. De mindig konokon mérve magát az emberség mércéjéhez. Nem hősnyi méretű jellemként, hanem maradván a dél-alföldi paraszti világban általánost képviselő és megjelenítő egyéniségnek, akiben ösztönösség és tudatos világlátásra törekvés, akarnok álmok és józan számítás harcolnak indítékul a cselekedetekhez. Viszonylagos megméréseül talán legpraktikusabb kiemelnünk egyet az írói méltatások sorából: „*Kuti József nem tartozik a rendszerező elmék sorába, viszont Szabó Gáspár méltatlanul becsülte le képességeit. Voltak nagyon eredeti és bölcs észrevételei. Szorgalma által elért sikerei érseiteit és tetteit nem szakították el egykori sorsársaitól. Általában azt mondta ki, amit mások is éreztek, csak nem tudtak vagy nem mertek megfogalmazni. Elfoglaltságához mérten sokat olvasott, az újságokból a Szabad Föld-et és a megyelapot, s szinte kivétel nélkül Esztike gimnáziumi tankönyveit, csak a magasabb fokú matematikát és a fizikakönyvet rakta félre, mert az neki arabusul hangzott. Olvasottsága is hozzájárult, hogy örök rohanásában nemcsak nézett, hanem látott is.*” Efféle „szerencsefia” sorsát mutatja tehát elénk az író **Kuti József** születésétől kezdve életének talán utolsó nagy sorsfordulójaig.

A tizenkét fejezetre tagolt regény két pilléren nyugszik. Az első és utolsó fejezetek técesz-elnökké választásának pillanatában ragadják meg a 65 éves férfi életésorsát, s e két pillér közé rétegezett idősíkokban vetül elénk a közbülső történet — egy önéletrajzírás ürügyén, és szempontjai szerint. Az önéletrajzírás izgalmaival sodródik végig **Kuti József** az életben, az élet kétharmad évszázadnyi

történelmi sorsfordulói. Valahol az ország déli tájain, a Vásárhely környéki tanyavilágban.

Lakos György kitűnően ismeri és érti-érzi a Kuti Józsefek életét, a békési parasztsors elmúlt évtizedeiben ezeknek a sorsoknak ágyazó világot: nem ok nélkül hivatkozik Erdei Ferencre, Darvas Józsefre, Kiss Lajosra meg arra, hogy: „ez a táj nőtt legszorosabban a szívemhez. Ismerem és szeretem az itt élő embereket, érzem a táj lelkét. Megelőzi ezt az a sokoldalú vizsgálódás, amit az alföldi tanyavilágban végeztem, gyakorlati tapasztalataimat kiegészítve módszeres tanulmányokkal.” Elkötelezett szociográfiai-szociológiai józan tudatossága és jobbitó szándékú indulatai, valamint rangos etnográfiai ismeretei említett elődei sorába emelhetik. Valóságfeltáró igényének széles horizontján azonban olyan mellékalakok tűnnek fel e regényben, akik szinte meghaladva saját lehetőségeiket, az író által láthatóan mozgatott bábok (Laskóczy főorvos tanyakutató szociológusi szenvedélye révén, Törő Ignác, a „látó”

kovácsmester politikai tájékozottsága túlfuttatásával) — a sokat markolás hátrányait szenvedik ők. Miként a mindent megmutatni szándéka kuszálja meg nem egyszer a központi figura, Kuti életét is. Avagy ebben a sorban említhető a népnyelv mélyrétegeibe ereszkedő, s ott búvárkodó stílus, mely ha gyönyörűséget okoz is az olvasónak, olykor-olykor kimutatja a szerzői szándékot, miszerint Lakos György (ő minősíti így Laskóczy nevű figuráját) „szinte keresi az olyan szöveget, hogy »darudübörgő« vagy »bangasztérol«.

Mindezek a kifogások persze másodlagosak, mivel *A szerencse fia* című regényében Lakos György tanulságosan mély terep- és emberismeretet igazol, helyzet-ábrázolása élményadóan csiszolt, jellemei azonosítására ingerlően élők, könyve (hagy' használjuk itt ezt a minősítést a szónak jó értelmében) *olvasmányos*. Meltán keltett fel széles körű olvasói érdeklődést. (Szépirodalmi, 1976.)

K. V. M.

XII. Irodalmi Színpadi Napok, Balassagyarmat

Balassagyarmaton 1976-ban is nagy sikerrel bonyolították le a hagyományos irodalmi színpadi fesztivált: újra bebizonyosodott tehát, hogy a színjátszók szeretik Balassagyarmatot. Nem mellékes ez a (színvonalra még korántsem utaló) körülmény, hiszen a színjátszó mozgalom elmúlt harminc évében nem lehetne túlzottnan sok olyan fesztivált felsorolni, amelyet tizenkét alkalommal egymás után megrendezhettek. Fesztiválottelek születnek, virulnak, elhalnak: a mozgalom vagy fogyó hold módra soványodik a megteremtett keretekben, vagy varázsütésre megrázva magát, mássá lesz, annyira újjá, hogy új bemutató formákat kényszerülnek szervezni a fesztivált rendezők.

Valami különös titka lenne Balassagyarmatnak? A mozgalomban, amelyben minden bemutatóformát törvényszerűen újra meg újra ki kell találni, mi éltette tizenkét éven át ennek a kisvárosnak a fesztiválját?

Alighanem két dolog: makacsul élnek s újraélednek a városban azok az irodalmi színpadok, melyek a mozgalom születésétől jelenvalók, másrészt a tizenkettő közül majd minden fesztiválon sikerült a rendezőknek olyan útravalóval elbocsátaniuk vendégeiket, hogy azok aztán a hívó szóra újra és újra visszatértek.

Hogy mi ez az útravaló: pusztán a kivételes vendégszeretet emléke lenne, olyan szakmai erények, tanulságok, amelyekkel csak itt, Balassagyarmaton találkozhatni, reprezentatív és ösztönző díjak, elismerések vagy a kitűnően szervezett zsűri? Bizonyosan ezek a tények együttesen!

1976. december 9-12. között tizenhat együttes szerepelt a fesztiválon. (Versenyen kívül tartott bemutatót a kassai *Szép Szó Irodalmi Színpad*, s a minősítésre jelentkezett rétsági, somoskői iro-

dalmi színpad.) A fesztivál tematikája a bolgár irodalomhoz kapcsolódott: balladákra, népköltészeti anyagokra épülő szerkesztett műsorokat, novella-, kisregény-adaptációkat láthattunk a fesztiválon, illetve néhány olyan programot, amely a két módszer ötvözetéből építkezett.

A fesztiválprogramok szakmai erényeit, hibáit Balassagyarmaton a szigorú zsűri mellett (tagjai: *Fábián Zoltán, Debreceni Tibor, Párkány László, Asperján György, Hárs György, Sz. Vasziljev, A. Gjurov*) három mozgalmas tanácskozás elemezte.

A szerkesztett műsorok közül kitűnő volt a balatonboglári diákszínpad *Budavár aljában három a tánc, három* című műsora, a balassagyarmati *Ex libris pódium* *Az nagy török császár* című összeállítás, a kaposvári *Fonómunkás Kis-színpad* *Rodopei rekviem* című előadása. Kevésbé sikerült a székesfehérvári amatőr színház *Margarétás záporok* című összeállítás, a telekgerendási színjátszók *Fehér szél támad* műsora. A kisregény- és novella-adaptációk közül sikeres volt a hajdúböszörményiek *Szibin herceg legendája* című vállalkozása, *A gyarló Szofronij élete és szenvedése* című program a fesztiválgyőztes KISZ Központi Művészegyüttes *Színpadának* előadásában. Elteltmondásos eredményeket hozott a szombathelyi diákszínpad *Dromedár és indigó* című produkciója, a balassagyarmati *Madách-színpad* *Mese a lépcsőről*, a salgótarjáni munkásszínpad *A nő* című bemutatója. Különös, nagyszerűen felépített előadás született a budapesti *Perem Színpad* előadásában *Nikolaj Hajtov Dézsa* című irásának színpadi változatából. Ez utóbbit azért érdemes külön említeni, mert a rendezői koncepció ebben a prog-

ramban célzott meg legszimpatikusabb irányt: mulattatni a közönséget, s észrevétlen szívünkbe lopni az üzenetet a messziség dicséretéről.

Az ország színjátszó mozgalmában nagyszerűen jelenlevő balassagyarmati fesztivál azonban, úgy tűnik, 1976-ban változatlanul nem tudott Nógrád megyében jelentős hatással mozgósítani. Igaz ugyan, hogy öt Nógrád megyei együttes mutatkozott be a fesztiválon — s a minősíteni szándékozó négy ezüst, illetve bronz fokozattal minősült —, mégis joggal lehetne többet remélni a fesztivál jelenlététől, szakmai kisugárzásától.

Egy bizonyos: minden rendező szerv másra vár ezen a téren, s évek óta nem használják ki megfelelően a bemutatók szakmai lehetőségeit megyénk irodalmi színpadi mozgalmanak fejlesztése érdekében. Pedig igencsak szükség volna rá, mint ahogy az alábbiakban a megyéből a fesztiválon résztvevő együttesek programjának elemzése is ezt bizonyítja. Sajnos, úgy tűnik, mintha együtteseink rendezőinek (még a nagy hagyományokkal rendelkező két balassagyarmati együttesre is érvényes ez) nem lennének elégséges tapasztalataik, csak saját élménnyel megszerezhető kontroll-lehetőségeik, a jó csapatmunka irányításához szükséges intuícióik.

Csaknem. Igen: a megyei együttesek (éppúgy mint a vendégek) leginkább a „csaknem” dolgában adóssak. Kevés színjátszó élményt kaptak ugyanis a fesztivál nézői: teljes egészében hiányzott a fesztivál anyagából a dráma, a drámarészlet, a színpadra szánt egyfelvonásos. S ez a hiány egy kicsit a mozgalom tükre is. Olyannyira a rendezők maguk akarnak élményt teremteni, olyannyira csak a pódiumjátékra, oratórikus formára figyelnek, szerkesztenek, szerveznek, hogy kikerüli kezüket az igazi drámai anyag — a legalkalmasabb közeg, amelyben amatőr együttes egyáltalán dolgozhat. Az írói értelemben kész, színpadra szánt mű. A többi között a tizenkettedik alkalommal megrendezett balassagyarmati fesztivál ezt a tanulságot is felmutatta a színjátszó mozgalomnak.

Az 1977-és évben az Irodalmi Színpadi Napok programját a Csehszlovákiában élő népek irodalma adja. S mivel mind a cseh, mind a szlovák, mind pedig a magyar nyelvű irodalom nagy lehetőségeket kínál a mozgalom rendezőinek, szerkesztőinek, — akár ha a klasszikus értékek körében válogatnak, akár ha a legmodernebb törekvések javát kívánják színpadra állítani —, kívánjuk a rendezőknek, a szervezőknek, a résztvevő együtteseknek, hogy az 1977. évi fesztiválprogram során még több, igazi színházi élményre emlékeztető bemutató befogadó részesei lehessünk.

E. I.

